

I n d e k s 3 8 1 5 4 3 ■ I S S N 0 1 3 7 - 7 2 7 2

WOJSKOWY PRZEGLĄD PRAWNICZY

PAŹDZIERNIK-GRUDZIEŃ ■ WARSZAWA 2024

4
[312]

ROK XCVII

Indeks 381543 ■ ISSN 0137-7272 ■ Egz. bezpłatny

WOJSKOWY PRZEGŁĄD PRAWNICZY

PAŹDZIERNIK-GRUDZIEŃ ■ WARSZAWA 2024

4^[312]

R A D A N A U K O W A

Przewodniczący

Członkowie:

- Dariusz Korneluk
- Małgorzata Manowska
- Justyn Piskorski
- Marcin Warchoł
- Czesław Kłak
- Bogusław Sygit
- Piotr Steczkowski
- Elżbieta Karska
- Marek Mozgawa
- Hanna Paluszkiewicz
- Katarzyna Dudka
- Katarzyna Chałubińska-Jentkiewicz
- Adam Zbieranek
- Grzegorz Ocieczek
- Bartosz Kownacki
- Sebastian Chwałek
- Błażej Wojnicz
- Tomasz Zdzikot
- Helmut Radtke
- Alexandre Ferreira Baptista Coelho
- Veronika Huštova
- Mykola Khavroniuk
- Bohdan Telefanko

K O L E G I U M R E D A K C Y J N E

Redaktor Naczelny

Członkowie

- Maciej Nowak
- Alicja Pietrusewicz
- Ewa Romankiewicz
- Andrzej Siemieniuk
- Katarzyna Sioma

WYDAJE
PROKURATURA KRAJOWA

Adres Redakcji:
02-676 Warszawa, ul. Postępu 3
tel. 22 12-51-189

e-mail: redakcja.pk.wpp@prokuratura.gov.pl

Druk, skład i korekta
Centrum Poligrafii sp. z o.o., www.jakubiccy.com.pl

Wersją podstawową (referencyjną) czasopisma jest wersja papierowa.
Artykuły i recenzje w „Wojskowym Przeglądzie Prawniczym” nie mają
charakteru urzędowego, lecz są wyrazem poglądów ich autorów.

WOJSKOWY PRZEGLĄD PRAWNICZY KWARTALNIK

PAŹDZIERNIK-GRUDZIEN ■ WARSZAWA 2024

WYDAJE PROKURATURA KRAJOWA

SPIS TREŚCI

PAWEŁ KYSIĄK

sędzia Sądu Rejonowego
w Lesznie

*Powołanie sędziego sądu powszechnego
do niezawodowej służby wojskowej
z perspektywy ustaw regulujących status
sędziów sądów powszechnych i sądów
wojskowych oraz ustawy o obronie Ojczyzny –
zagadnienia wybrane*

5

DR HAB. CZESŁAW KŁAK, PROF. UKEN

Instytut Prawa, Ekonomii
i Administracji Uniwersytetu
Komisji Edukacji Narodowej
w Krakowie

*Tryb weryfikacji opinii biegłego
w polskim procesie karnym*

38

DR KATARZYNA

TKACZYK-RYMANOWSKA

adiunkt w WSPiA
Rzeszowskiej Szkole Wyższej

*Model odpowiedzialności za posiadanie
nowych substancji psychoaktywnych i obrót nimi
w Rosji i na Białorusi w kontekście prowadzonej
przez oba kraje polityki narkotykowej*

69

MARCIN JACHIMOWICZ

prokurator Prokuratury
Rejonowej w Świebodzinie

*Pojęcie wiadomości specjalnych jako kryterium
sięgnięcia po opinię biegłego*

92

DR CEZARY GOLIK

prokurator Prokuratury
Rejonowej w Chorzowie

*Glosa do postanowienia Sądu Okręgowego
w Katowicach z 27 października 2022 r.,
sygn. V K 163/22*

115

Powołanie sędziego sądu powszechnego do niezawodowej służby wojskowej z perspektywy ustaw regulujących status sędziów sądów powszechnych i sądów wojskowych oraz ustawy o obronie Ojczyzny – zagadnienia wybrane

Appointment of a common court judge to non-professional military service from the perspective of the acts regulating the status of judges of common courts and military courts, as well as the Act on the Defence of the Homeland – selected issues

S T R E S Z C Z E N I E

Celem niniejszego opracowania jest dokonanie jurydycznej analizy zagadnień związanych z powołaniem sędziego sądu powszechnego do niezawodowej służby wojskowej, z perspektywy ustaw regulujących status sędziów sądów powszechnych i sądów wojskowych oraz ustawy o obronie Ojczyzny.

Realizacja celu artykułu wymagała zastosowania zróżnicowanych metod badawczych i przyjęcia odpowiedniej struktury, które pozwoliły dokonać charakterystyki tak złożonej i wieloaspektowej instytucji, jaką jest instytucja powołania sędziego sądu powszechnego do niezawodowej służby wojskowej.

Przedstawienie tematu artykułu zostało dokonane z wykorzystaniem dorobku doktryny i orzecznictwa z zakresu prawa konstytucyjnego i ustrojowego. Ponadto w analizie i wyjaśnieniu zagadnień szczegółowych przydatne okazały się teksty poszczególnych ustaw, rozporządzeń i innych aktów normatywnych.

Podstawową metodą badawczą przyjętą w pracy jest językowo-logiczna wykładnia tekstu prawnego (nazywana również metodą dogmatycznoprawną lub analizą dokumentów), a dokładniej tekstów ustaw i rozporządzeń ujętych w poszczególnych częściach pracy². Sięgnięto także do orzecznictwa sądów i Trybunału Konstytucyjnego,

¹ Ppor. rez. Paweł Kysiak – sędzia Sądu Rejonowego w Lesznie.

² A. Korybski, *Prawo i prawoznawstwo – główne pojęcia i struktura* [w:] Korybski A., Leszczyński L. (red.), *Wstęp do prawoznawstwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Lublin 2001, s. 36.

w szczególności w zakresie, w jakim w uzasadnieniach judykatów obecne są nawiązania do uprawnień gwarancyjnych wynikających z posiadanego statusu sędziowskiego i jego elementów.

W publikacji autor porusza tak istotne zagadnienia, jak wpływ powołania sędziego sądu powszechnego do niezawodowej służby wojskowej na sferę jego władzy orzeczniczej, na miejsce wykonywania służby wojskowej, a także na inne uprawnienia i obowiązki związane ze statusem sędziowskim w okresie pełnionej służby wojskowej. Dodatkowo omawiając i oceniając wpływ powołania sędziego sądu powszechnego do niezawodowej służby wojskowej na jego status, autor opracowania porusza również aspekt odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziego jako żołnierza za przestępstwa, wykroczenia oraz za naruszenie dyscypliny wojskowej na gruncie przepisów ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych i ustawy o obronie Ojczyzny.

W tekście opracowania autor poddał również analizie praktyczne implikacje wiążące się z faktem powołania sędziego sądu powszechnego do niezawodowej służby wojskowej i możliwe rozwiązania oraz rekomendacje związane z tą instytucją. Wieloaspektowość i złożoność tytułowej instytucji czyni ją przedmiotem badań również z punktu widzenia nauk wojskowych.

Poza zakresem przedmiotowej analizy pozostawione zostały kwestie związane z powołaniem sędziego sądu wojskowego do niezawodowej służby wojskowej w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny oraz zagadnienie relacji art. 97 § 3 ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych do miejsca odbywania obowiązkowej zasadniczej służby wojskowej.

Słowa kluczowe: sędzia sądu powszechnego, powołanie do niezawodowej służby wojskowej, zawieszenie praw i obowiązków, służba wojskowa, dyscyplina wojskowa, status sędziego, stosunek służbowy sędziego, uprawnienia i obowiązki sędziego powołanego do niezawodowej służby wojskowej, odpowiedzialność dyscyplinarna, immunitet sędziowski

I. Wstęp

Powołanie sędziego sądu powszechnego do niezawodowej służby wojskowej jest zagadnieniem, które budzi szereg pytań i wątpliwości, zarówno w kontekście norm prawnych, jak i praktycznych aspektów funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości.

Jednym z zasadniczych skutków powołania sędziego sądu powszechnego do niezawodowej służby wojskowej jest zawarta w ustawie z dnia 27 lipca 2001 – Prawo o ustroju sądów powszechnych³ (dalej: „ustawa – Prawo o ustroju sądów powszechnych”, „u.s.p.” lub „ustawa ustrojowa”),

³ Dz.U. z 2024 r. poz. 334.

regulującej między innymi status sędziów sądów powszechnych, instytucja zawieszenia praw i obowiązków służbowych na czas trwania służby wojskowej. Powołanie sędziego sądu powszechnego do niezawodowej służby wojskowej może też w znaczący sposób oddziaływać na sprawność toczących się postępowań, a także na sferę organizacji pracy w sądzie, w którym ten sędzia orzeka.

Warto zatem przeanalizować i bliżej przyjrzeć się kluczowym zagadnieniom związanym z powołaniem sędziego sądu powszechnego do niezawodowej służby wojskowej.

II. Powołanie sędziego sądu powszechnego do niezawodowej służby wojskowej

Instytucję powołania sędziego do niezawodowej służby wojskowej reguluje szereg przepisów z różnych gałęzi prawa. Mają one na celu zharmonizowanie uprawnień i obowiązków sędziów powoływanych do służby wojskowej z jej wymaganiami.

Szczególne miejsce w polskim systemie prawnym dla określenia podstaw prawnych i skutków powołania sędziego sądu powszechnego do niezawodowej służby wojskowej, w tym zwłaszcza w relacji do uprawnień i obowiązków wynikających z uzyskanego przez niego statusu żołnierza, zajmuje ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny⁴ (dalej jako: „ustawa”, „ustawa o obronie Ojczyzny”, „u.o.O.”).

Dodatkowo, istotne znaczenie dla procedury powołania sędziego sądu powszechnego do niezawodowej służby wojskowej, w szczególności w obszarze wymiaru sprawiedliwości, mają regulujące status sędziów i działanie sądów powszechnych i wojskowych dwie odrębne ustawy ustrojowe, a mianowicie przywołana wyżej ustawa – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. – Prawo o ustroju sądów wojskowych⁵ (dalej jako: „u.s.w.” lub „wojskowa ustawa ustrojowa”).

Stosownie do art. 22 § 1 u.s.w. sędzią sądu wojskowego może być wyłącznie oficer pełniący zawodową służbę wojskową. Kandydaci na stanowiska sędziów sądu wojskowego są powoływani do zawodowej służby wojskowej na podstawie dobrowolnego zgłoszenia się do tej służby, po odbyciu szkolenia wojskowego i zdaniu egzaminu na oficera (22a § 1 u.s.w.).

Sędzia sądu powszechnego, aby skutecznie ubiegać się o stanowisko sędziego sądu wojskowego, musi więc posiadać stopień oficerski i w celu jego uzyskania odbyć odpowiednie szkolenie wojskowe zakończone zdaniem egzaminem na oficera.

⁴ Dz.U. z 2024 r. poz. 248, z późn. zm.

⁵ Dz.U. z 2022 r. poz. 2250.

Przedstawione regulacje ustrojowe określające wymagania, jakie powinien spełnić kandydat na stanowisko sędziego sądu wojskowego, skłaniają do konstatacji, że wprowadzone w nich rozwiązania stanowią wyraz starań ustawodawcy, aby chęć kandydata ubiegania się o powołanie do niezawodowej służby wojskowej w celu uzyskania stopnia oficerskiego nie była jedynie aktem *pro forma*, ale świadomym i refleksyjnym przejawem woli rozpoczęcia przez niego kariery w strukturach wojskowych. Odbycie szkolenia wojskowego w celu uzyskania stopnia oficerskiego, a w konsekwencji skutecznego ubiegania się o stanowisko sędziego sądu wojskowego, stanowi odzwierciedlenie planów i aspiracji zawodowych sędziego sądu powszechnego kandydującego do wojskowego pionu sądownictwa.

Zgodnie z art. 22a § 2 u.s.w. do odbycia szkolenia wojskowego powołuje, na wniosek Ministra Sprawiedliwości, organ uprawniony do powoływania do służby wojskowej na podstawie odrębnych przepisów, określając miejsce szkolenia.

Sędzia sądu powszechnego kandydujący na stanowisko sędziego sądu wojskowego może wyrazić chęć odbycia szkolenia wojskowego w celu uzyskania stopnia oficerskiego w karcie swojego zgłoszenia na wolne stanowisko w sądzie wojskowym, zgłaszając stosowny wniosek do Ministra Sprawiedliwości o wystąpienie do organu uprawnionego do powoływania do służby wojskowej o powołanie go na takie szkolenie w trybie przywołanego wyżej art. 22a § 2 u.s.w. Może jednak też sam zgłosić się do dowolnie wybranego wojskowego centrum rekrutacji w celu złożenia wniosku o powołanie do niezawodowej służby wojskowej albo przesłać taki wniosek za pośrednictwem strony internetowej lub środków komunikacji elektronicznej w rozumieniu ustawy z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną⁶. We wniosku tym wskazuje się między innymi chęć odbycia kursu oficerskiego – w przypadku absolwentów uczelni wyższych innych niż wojskowe – na kierunku zapewniającym nabycie kwalifikacji szczególnie przydatnych w Siłach Zbrojnych (art. 79 ust. 1 i art. 80 ust. 2 pkt 3 u.o.O.). Szczegółowe zasady odbywania kursu oficerskiego reguluje ustawa o obronie Ojczyzny.

Samodzielne wystąpienie sędziego sądu powszechnego o powołanie do niezawodowej służby wojskowej może umożliwić mu uzyskanie stopnia oficerskiego nawet jeszcze przed formalnym zgłoszeniem się na wolne stanowisko sędziowskie w sądzie wojskowym. Tymczasem nałożony dyspozycją wspomnianego art. 22a § 2 u.s.w. na właściwy organ obowiązek powołania na wniosek Ministra Sprawiedliwości sędziego do odbycia szkolenia wojskowego w celu uzyskania stopnia oficerskiego nie zawsze będzie mógł

⁶ Dz.U. 2024 r. poz. 1513.

zostać przez ten organ skutecznie zrealizowany w trakcie trwającej procedury konkursowej na wolne stanowisko sędziowskie w sądzie wojskowym. Praktyka realizacji wniosków Ministra Sprawiedliwości o powołanie sędziów do niezawodowej służby wojskowej wskazuje na występowanie istotnych problemów organizacyjnych w zakresie ich skuteczności. Należy tu zwrócić uwagę na takie kwestie, jak istniejące limity miejsc na poszczególne kursy wojskowe, nieprzekraczalne terminy rekrutacji i związane z tym możliwe opóźnienia w realizacji powołań, które mogą istotnie ograniczać efektywność całego procesu powoływania do niezawodowej służby wojskowej przedstawicieli sądów powszechnych. Aby poprawić funkcjonowanie tych procedur, konieczne jest wprowadzenie zmian organizacyjnych takich jak lepsza koordynacja działań między organami wojskowymi a Ministerstwem Sprawiedliwości oraz ustalenie odrębnych procedur przyznawania miejsc na kursach wojskowych dla osób uczestniczących w postępowaniach konkursowych na wolne stanowiska sędziowskie w pionie wojskowym. Pozwoli to na skuteczniejszą i terminową realizację powołań.

Określone w art. 22a § 2 u.s.w. uprawnienie Ministra Sprawiedliwości do wystąpienia do właściwego organu uprawnionego do powoływania do służby wojskowej z wnioskiem o powołanie sędziego sądu powszechnego do odbycia służby wojskowej wskazuje na ważną rolę Ministra Sprawiedliwości, jako organu centralnego odpowiedzialnego za zewnętrzny nadzór administracyjny nad działalnością sądów. Wynikający z dyspozycji wskazanego przepisu faktyczny udział Ministra Sprawiedliwości w procedurze powołań sędziów sądów powszechnych do odbycia służby wojskowej może mieć istotne znaczenie w kontekście właściwego nadzoru nad sprawnym tokiem postępowań prowadzonych w poszczególnych sądach, z których wywodzą się kandydaci na sędziów sądów wojskowych.

W tym zakresie nie należy tracić z pola widzenia istotnej okoliczności, że skuteczna realizacja przez organy wojskowe wniosków Ministra Sprawiedliwości o powołanie sędziów sądów powszechnych do niezawodowej służby wojskowej, ale również i wniosków samych sędziów tych sądów, zainteresowanych służbą wojskową, może generować szereg problemów natury organizacyjnej w sądach, z których wywodzą się kandydaci. Niezbędne na czas służby wojskowej powołanego do niej sędziego wydaje się choćby zapewnienie prawidłowego toku toczących się pod jego nieobecność postępowań.

Ewentualne więc wystąpienia z wnioskami do organów odpowiedzialnych za procesy rekrutacyjne powinna poprzedzać rzetelna analiza obciążeń orzeczników w danym sądzie i możliwości zapewnienia prawidłowego toku postępowań w sądach, z których wywodzą się kandydaci do struktur wojskowych, przynajmniej na czas planowanego odbywania przez nich

służby wojskowej. Zawieszenie obowiązków orzeczniczych może prowadzić do opóźnień w prowadzonych postępowaniach, co jest sprzeczne z zasadą rozpatrywania spraw w rozsądnym terminie. Dlatego wprowadzenie mechanizmów zastępstw sędziów oraz lepsza organizacja pracy sądów w czasie służby wojskowej sędziego wydaje się niezbędna. Takie rozwiązania pozwolą zminimalizować negatywne skutki dla wymiaru sprawiedliwości, jednocześnie zapewniając przestrzeganie konstytucyjnych gwarancji niezawisłości sędziów

Szczegółowe regulacje, dotyczące powołania do niezawodowej służby wojskowej, zawiera ustawa o obronie Ojczyzny. Proces powołania kandydata, w tym sędziego, do służby wojskowej jest zorganizowany przez odpowiednie władze wojskowe, co podkreśla jego formalny charakter.

W oparciu o podstawy prawne zawarte w art. 2 pkt 8 ustawy z dnia 14 grudnia 1995 r. o urzędzie Ministra Obrony Narodowej⁷ oraz w § 1 pkt 9 lit. a i § 2 pkt 14 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 9 lipca 1996 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Obrony Narodowej⁸ Minister Obrony Narodowej wydaje decyzję w sprawie naboru do uczelni wojskowych na kurs oficerski na dany rok.

We wskazanej decyzji Minister Obrony Narodowej określa między innymi, na które konkretnie uczelnie wojskowe zostanie przeprowadzony nabór na kurs oficerski na dany rok, limit przyjęć (w formie załącznika) na kurs oficerski dla kandydatów na oficerów w danym roku przygotowujący do pełnienia służby w określonych korpusach osobowych (grupach osobowych), a także terminy, w których osoby ubiegające się o przyjęcie na kurs oficerski w uczelniach wojskowych składają wnioski do szefa dowolnie wybranego wojskowego centrum rekrutacji w sposób określony w art. 79 ustawy o obronie Ojczyzny⁹.

Szczegółowy tryb przeprowadzenia naboru w stosunku do osób ubiegających się o przyjęcie na kurs oficerski regulują przepisy rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z dnia 5 kwietnia 2024 r. w sprawie kształcenia kandydatów do zawodowej służby wojskowej w ramach dobrowolnej zasadniczej służby wojskowej w uczelniach wojskowych, szkołach podoficerskich, centrach szkolenia lub ośrodkach szkolenia¹⁰.

⁷ Dz.U. z 2022 r. poz. 1438, z późn. zm.

⁸ Dz.U. z 1996 r. Nr 94 poz. 426, z późn. zm.

⁹ Przykładowo, w odniesieniu do 2024 roku Minister Obrony Narodowej decyzją z dnia 23 sierpnia 2023 r. Nr 87/MON (Dz.U. z 2024 r. poz. 584) w sprawie naboru do uczelni wojskowych na kurs oficerski w 2024 r. ustalił limit przyjęć na trzymiesięczny kurs oficerski dla kandydatów na oficerów przygotowujący do pełnienia służby w korpusie osobowym sprawiedliwości i obsługi prawnej (specjalizacja prokuratorska) na Akademii Wojsk Lądowych im. generała Tadeusza Kościuszki we Wrocławiu na poziomie 5 osób. Określony przedmiotową decyzją Ministra Obrony Narodowej termin na złożenie stosownego wniosku przez kandydata upływał 29 stycznia 2024 r.

¹⁰ Dz.U. z 2024 r. poz. 584.

Zgodnie z § 3 pkt 1 lit. c wskazanego rozporządzenia nabór na kurs oficerski do uczelni wojskowych przeprowadza się spośród osób posiadających tytuł zawodowy magistra, magistra inżyniera lub równorzędny.

W przypadku absolwentów uczelni wyższych innych niż wojskowe osoba ubiegająca się o powołanie do służby wojskowej wskazuje uczelnię wojskową, na której chciałaby podjąć się kształcenia, oraz wyraża chęć odbycia kursu oficerskiego na kierunku zapewniającym nabycie kwalifikacji szczególnie przydatnych w Siłach Zbrojnych (art. 80 ust 1 pkt 2 i 3 u.o.O.).

W odniesieniu do instytucji powołania sędziów sądów powszechnych do niezawodowej służby wojskowej istotne są również regulacje zawarte w art. 3 ust. 1 i ust. 2 pkt 1 u.o.O., określające ogólne zasady dotyczące powoływania do służby wojskowej. Artykuł 3 ust. 1 u.o.O. definiuje, kim są osoby zdolne do służby wojskowej, wskazując, że są to obywatele polscy, którzy ze względu na wiek i stan zdrowia mogą pełnić służbę wojskową.

Powołanie sędziego sądu powszechnego do czynnej służby wojskowej następuje ze względu na potrzeby Sił Zbrojnych w celu spełnienia obowiązku obrony Ojczyzny, o którym mowa w art. 3 ust 1 i 2 ustawy o obronie Ojczyzny, takich jak pełnienie służby wojskowej, wykonywanie obowiązków wynikających z nadanych przydziałów mobilizacyjnych.

Powołanie sędziego sądu powszechnego do dobrowolnej zasadniczej służby wojskowej, która jest niezawodową służbą wojskową, odbywa się na podstawie decyzji szefa wojskowego centrum rekrutacji. Zgodnie z art. 82 ust. 7 u.o.O. w przypadku uznania osoby ubiegającej się o powołanie do służby wojskowej za zdolną do służby wojskowej szef wojskowego centrum rekrutacji powołuje ją do tej służby wojskowej, wskazując termin i miejsce jego stawienia się do służby, w tym na uczelni organizującej kursy oficerskie.

Szef wojskowego centrum rekrutacji informuje właściwego prezesa sądu jako pracodawcę sędziego o jego powołaniu do czynnej służby wojskowej (art. 89 u.o.O.). Realizacja wskazanego obowiązku informacyjnego ww. organu względem prezesa sądu jako pracodawcy sędziego o powołaniu go do niezawodowej służby wojskowej wydaje się o tyle istotna, że może ona mieć niebagatelne znaczenie z punktu widzenia odpowiedniej organizacji pracy i nadzoru nad właściwym tokiem prowadzonych postępowań w podległym mu sądzie. Należy tu w szczególności zwrócić uwagę, że ze względu na brzmienie art. 97 § 1 u.s.p. już z faktem samego odbywania służby wojskowej w wyniku powołania sędziego do niezawodowej służby wojskowej wiążą się określone doniosłe skutki w sferze jego dotychczasowych praw i obowiązków służbowych. Jednym z takich skutków jest brak możliwości wykonywania przez takiego sędziego swoich obowiązków orzeczniczych przez czas odbywanej służby wojskowej. Ewentualny brak realizacji lub

nawet opóźnienia w wykonaniu przez szefa wojskowego centrum rekrutacji obowiązków informacyjnych wynikających z art. 89 u.o.O. może wpłynąć na prawidłowość lub prawidłowy tok prowadzonych przez sędziego powołanego do służby wojskowej postępowań.

Co przy tym istotne, do zawieszenia praw i obowiązków służbowych sędziego w rozumieniu wskazanego przepisu dochodzi nie z chwilą samego aktu powołania takiego sędziego do niezawodowej służby wojskowej, lecz z momentem faktycznego zrealizowania jego obowiązku stawiennictwa do służby. Ustalenie takiego sposobu rozumienia treści art. 97 § 1 u.s.p., w zakresie określenia początku zawieszenia praw i obowiązków służbowych sędziego uzasadnia wykładnia systemowa oraz językowo-logiczna wskazanego przepisu.

Mając na względzie, że art. 2 pkt 39 ustawy o obronie Ojczyzny definiuje żołnierza jako „osobę pełniącą czynną służbę wojskową”, zaś zgodnie z art. 90 tej ustawy „powołani do czynnej służby wojskowej stają się żołnierzami w czynnej służbie wojskowej z chwilą stawienia się do tej służby w określonym terminie i miejscu”, to *de lege lata* prawidłowa wydaje się wykładnia, zgodnie z którą czas trwania służby sędziego jako żołnierza rozpocznie się dla niego z chwilą jego stawienia się do niej w określonym terminie i miejscu.

O takim rezultacie wykładni przepisu art. 97 § 1 u.s.p. w zakresie ustalenia momentu, w którym faktycznie dochodzi do zawieszenia jego praw i obowiązków, może również świadczyć analiza sposobu, w jaki ustawodawca ukształtował jego treść, uzupełniając określenie o zawieszeniu w prawach i obowiązkach sędziego o dodatkową formułę czasową „na czas trwania służby”. W rezultacie jeszcze w okresie pomiędzy wydanym aktem powołania sędziego a jego stawiennictwem wynikające z posiadanego statusu sędziowskiego prawa i obowiązki sędziego pozostaną aktywne, co daje mu możliwość dokończenia spraw, zaś prezesowi sądu jako jego pracodawcy odpowiednie zorganizowanie pracy pod przyszłą, trzymiesięczną nieobecność sędziego.

Drugim sposobem powołania do niezawodowej służby wojskowej sędziego sądu powszechnego jest tryb określony dyspozycją art. 248 ust. 1 u.o.O., przewidujący pełnienie służby przez żołnierzy pasywnej rezerwy w formule odbywania ćwiczeń wojskowych, co wynika z art. 130 ust. 1 pkt 3 u.o.O.

Pasywna rezerwa obejmuje osoby, które mają już uregulowany stosunek do służby wojskowej (np. odbyły obowiązkową zasadniczą służbę wojskową), nie pełnią innego rodzaju służby wojskowej, nie podlegają militaryzacji oraz nie ukończyły 60 roku życia, a w przypadku osób posiadających stopień podoficerski lub oficerski – 63 roku życia (art. 131 ust. 1 pkt 3

u.o.O). Odbywanie ćwiczeń wojskowych w ramach pasywnej rezerwy stanowi jedną z form niezawodowej czynnej służby wojskowej (*arg. ex art. 130 ust. 1 pkt 3 i 4 u.o.O.*).

Czas trwania ćwiczeń wojskowych w odniesieniu do żołnierza pasywnej rezerwy nie może przekraczać łącznie 90 dni w ciągu roku, przy czym żołnierz pasywnej rezerwy może odbywać długotrwałe ćwiczenia wojskowe nie więcej niż raz w roku (*arg. ex art. 251 u.o.O.*). Możliwość powołania z pasywnej rezerwy oznacza, że sędzia sądu powszechnego zobowiązany jest do stawienia się na ćwiczenia wojskowe w określonym miejscu i czasie.

W związku z powołaniem sędziego do niezawodowej służby wojskowej, polegającej na odbyciu ćwiczeń wojskowych, przysługuje mu prawo do odwołania się od decyzji o powołaniu do Szefa Centralnego Wojskowego Centrum Rekrutacji.

Odwołanie należy złożyć za pośrednictwem Szefa Wojskowego Centrum Rekrutacji w terminie czternastu dni od otrzymania karty powołania (art. 122 ust. 1 u.o.O.).

Na decyzję organu odwoławczego nie przysługuje skarga do sądu administracyjnego (art. 122 ust. 3 pkt 2 u.o.O.).

III. Zagadnienie wpływu aktu powołania sędziego sądu powszechnego do niezawodowej służby wojskowej na jego status sędziowski

Stosunek nawiązany przez sędziego w wyniku powołania do niezawodowej służby wojskowej ma charakter administracyjnoprawny (publicznoprawny). Różni się zatem od sędziowskiego stosunku służbowego, który ma przede wszystkim wymiar konstytucyjno-ustrojowy, a dopiero potem administracyjnoprawny. Sędzia sądu powszechnego, co do zasady, kieruje swoje roszczenia wynikające z sędziowskiego stosunku służbowego względem pracodawcy do właściwego sądu. Występując natomiast z pozycji posiadanego statusu żołnierza, będzie mu przysługiwała administracyjnoprawna droga dochodzenia swoich praw.

Wskazaną konstatację potwierdza brzmienie art. 122 ust. 1 ustawy o obronie Ojczyzny, zgodnie z którym od decyzji wydanych przez właściwe organy w sprawach określonych w ustawie żołnierz może wnieść odwołanie do organu wyższego stopnia, na zasadach określonych w ustawie z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego¹¹, a od decyzji organu odwoławczego skargę do właściwego sądu administracyjnego, na

¹¹ Dz.U. z 2024 r. poz. 572.

zasadach określonych w ustawie z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi¹², z zastrzeżeniem wyjątków przewidzianych w art. 112 ust. 2 i 3 tej ustawy.

Dualistyczna natura statusu sędziego sądu powszechnego – żołnierza odbywającego niezawodową służbę wojskową skłania do pewnej ważnej refleksji, a mianowicie, że co do zasady ilekroć organ stosujący prawo będzie miał do czynienia z takim potencjalnym adresatem normy prawnej, powinien każdorazowo poczynić stosowne ustalenia, czy w danych uwarunkowaniach faktycznych i prawnych rozpatrywanej sprawy sytuację prawną osoby należy kształtować w oparciu o przysługujące jej konstytucyjno-ustrojowe uprawnienia gwarancyjne (lub nałożone obowiązki) wynikające z posiadanego statusu sędziowskiego, czy jednak sytuacja, w której znajduje się ta osoba, powiązana jest ze stosunkiem jej powołania do służby wojskowej, co stanowi z kolei przedmiot regulacji aktów normatywnych dotyczących osób posiadających status żołnierza.

Przykładem regulacji gwarancyjnej, ściśle powiązanej z posiadanym statusem sędziego powoływanego do niezawodowej służby wojskowej, jest wspomniany już wcześniej art. 97 § 1 u.s.p. Przepis ten stanowi, że w razie powołania sędziego do niezawodowej służby wojskowej, jego prawa i obowiązki służbowe ulegają zawieszeniu na czas trwania służby. Sędzia zachowuje jednak swoje stanowisko i prawo do wynagrodzenia, a czas służby wojskowej wlicza się mu do okresu stosunku służbowego na stanowisku sędziego.

Określona dyspozycją art. 97 § 1 u.s.p. regulacja prawna instytucji zawieszenia praw i obowiązków służbowych sędziego sądu powszechnego powołanego do niezawodowej służby wojskowej dotyczy praw i obowiązków wynikających ze stosunku służbowego, a więc związanych z wykonywaniem jego służby sędziowskiej. Sędzia w okresie odbywania niezawodowej służby wojskowej zachowuje stanowisko, co oznacza, że pozostaje na urzędzie, na zajmowanym stanowisku i – rzecz jasna – w stosunku służbowym. W konsekwencji, sędzia w okresie odbywania niezawodowej służby wojskowej ma prawo (i obowiązek) wykonywać obowiązki korporacyjne (np. ma prawo uczestniczenia w zgromadzeniu ogólnym sędziów sądu apelacyjnego (art. 33–34 u.s.p.), zgromadzeniu ogólnym sędziów sądu okręgowego (art. 35–36 u.s.p.), zgromadzeniu ogólnym sędziów sądu rejonowego (art. 36a u.s.p.), chroni go immunitet sędziowski, podlega postępowaniu dyscyplinarnemu. Nie może on jednak wydawać wyroków i podejmować innych czynności jurysdykcyjnych¹³. W orzeczeniu z 19 kwietnia 1983 r.

¹² Dz.U. z 2024 r. poz. 935.

¹³ J. Gudowski (red.), *Komentarz do ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych* [w:] *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Ustawa o Krajowej Radzie Sądownictwa. Komentarz*, wyd. 2 opubl.: LexisNexis 2009, Komentarz do art. 97 § 1 u.s.p.; K. Gonera [w:] *Prawo o ustroju sądów powszech-*

Sąd Najwyższy, oceniając skutki wydanych przez sędziego sądu powszechnego w czasie pełnionej służby wojskowej wyroków, wskazywał między innymi, że uczestniczenie sędziego sądu powszechnego w rozprawie, a następnie wyrokowanie w czasie powołania go do czasowej służby wojskowej powoduje, niezależnie od tego, czy uchybienie to miało wpływ na treść wyroku, konieczność uchylenia wyroku – z powodu udziału w orzekaniu osoby nieuprawnionej i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania¹⁴. W uzasadnieniu Sąd przywołał przy tym literalne brzmienie art. 64 ustawy z dnia 6 lutego 1928 r. o ustroju sądów powszechnych¹⁵ (będącego odpowiednikiem obecnego art. 97 § 1 u.s.p.), argumentując, że skoro zgodnie z treścią ww. regulacji „prawa i obowiązki sędziego sądu powszechnego przywiązane do jego stanowiska pozostają w czasie trwania tej służby w zawieszeniu”, to uznać należy, że nie może on w czasie ich zawieszenia wykonywać przywiązanej do tego stanowiska podstawowej funkcji, jakim jest dla sędziów orzekanie w sprawach należących do właściwości sądu powszechnego. Jak wynika więc z uzasadnienia orzeczenia, wskazaną okoliczność orzekania w „czasie powołania” do czasowej służby wojskowej jako bezwzględną przyczynę odwoławczą (ówczesny bezwzględny powód rewizyjny) należy utożsamiać nie z faktem wydania przez właściwy organ rekrutacyjny aktu powołania, lecz z czasem trwania służby wojskowej. Początek tego czasu przypada na chwilę stawienia się powołanego do niezawodowej służby wojskowej sędziego w miejscu i czasie określonych aktem powołania do tej służby.

Regulacja art. 97 § 1 u.s.p. przewidująca zawieszenie praw i obowiązków sędziego w razie powołania do niezawodowej służby wojskowej w okresie jej odbywania, z zachowaniem prawa do stanowiska i wynagrodzenia, *lege non distinguente*, dotyczy każdego przypadku powołania sędziego do niezawodowej służby wojskowej, niezależnie od trybu i okoliczności towarzyszących temu powołaniu, czy też miejsca i rodzaju pełnienia tej służby. Zakres normowania tą regulacją, wobec braku jakiegokolwiek wyłączenia w tym zakresie, odnosi się więc również do sytuacji powołania sędziego do niezawodowej służby wojskowej polegającej na szkoleniu w celu mianowania na pierwszy stopień oficerski.

Zgodnie z art. 140 ustawy o obronie Ojczyzny pierwszym stopniem oficerskim jest stopień podporucznika. W warunkach pokoju jest on przyznawany po ukończeniu uczelni wojskowej, uczelni cywilnej oraz ukończeniu kursu oficerskiego.

nych. Komentarz, red. A. Górski, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, Komentarz do art. 97 § 1 u.s.p.

¹⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z 19 kwietnia 1983 r., III KR 12/83, LexPolonica nr 306931 (OSNKW 1984, nr 3–4, poz. 37).

¹⁵ Dz.U. z 1964 r. Nr 6, poz. 40, z późn. zm.

Regulacja art. 97 § 1 u.s.p. uwzględnia zatem szczególny status sędziów. Jej charakter gwarancyjny dla niezawisłości sędziowskiej przesądza o uznaniu jej za regulację *lex specialis* względem odpowiednich regulacji ustawy o obronie Ojczyzny, stosowanych do ogółu powoływanych na ćwiczenia wojskowe osób pozostających w stosunku pracy.

Mając na względzie powyższe stanowisko, należy uznać, że do sędziego sądu powszechnego powołanego do niezawodowej służby wojskowej nie znajdzie zastosowania ogólna regulacja art. 304 u.o.O., która nakazuje pracodawcy osoby pozostającej w stosunku pracy i odbywającej szkolenie wojskowe udzielenia jej urlopu bezpłatnego na czas trwania szkolenia. Osoba posiadającą status sędziego sądu powszechnego z mocy art. 97 § 1 u.s.p. – odmiennie niż ma to miejsce w przypadku art. 304 u.o.O. – zachowuje w czasie odbywanego szkolenia wojskowego prawo do wynagrodzenia.

Do sędziego sądu powszechnego powołanego do niezawodowej służby wojskowej nie znajdzie też zastosowania ogólny przepis art. 313 u.u.O. Wprowadzając określone terminy (30-dniowe) na podjęcie zatrudnienia po zwolnieniu ze służby wojskowej w celu zaliczenia służby wojskowej do okresu pracy, reguluje on zasady zaliczenia okresu służby wojskowej do okresu zatrudnienia w sposób odmienny i również – tak jak w przypadku art. 304 u.o.O. – mniej korzystny niż czyni to art. 97 § 1 u.s.p. Gwarancyjna regulacja art. 97 § 1 u.s.p. nakazuje bowiem bezwarunkowe zaliczenie czasu służby wojskowej odbywanej przez sędziego powołanego do niezawodowej służby wojskowej do okresu jego stosunku służbowego na tym stanowisku. Tym samym w odniesieniu do sędziów sądów powszechnych ustawodawca nie uzależnia skuteczności zaliczenia okresu służby wojskowej do okresu stosunku służbowego na stanowisku sędziego od spełnienia dodatkowych przesłanek, tak jak ma to miejsce w przypadku wspomnianego art. 313 u.u.O.

Przysługujące sędziom sądów powszechnych z mocy art. 97 § 1 u.s.p. uprawnienie do wliczenia okresu służby wojskowej do okresu stosunku służbowego na stanowisku sędziego dotyczy między innymi okresów, od których uzależnia się nabycie wyższej stawki wynagrodzenia zasadniczego (art. 91a § 3 u.s.p.), czy też okresów, od których zależy możliwość powołania do sądu wyższego rzędu (art. 63 § 1 u.s.p. i art. 64 § 1 u.s.p.).

Argumenty wspierające zaprezentowany wyżej gwarancyjny kierunek wykładni art. 97 § 1 u.s.p. można odnaleźć w judykaturze, w tym między innymi w wyroku Sądu Najwyższego z 19 stycznia 2006 r.¹⁶, czy też w wydanej przez Sąd Najwyższy uchwale z 28 listopada 2012 r.¹⁷

¹⁶ Chodzi o wyrok Sądu Najwyższego z 19 stycznia 2006 r., III BP 3/05, OSNP 2006 nr 23–24, poz. 352.

¹⁷ Chodzi o uchwałę Sądu Najwyższego z 28 listopada 2012 r., III CZP 75/12, OSNC 2013 nr 4, poz. 48.

W wyroku z 19 stycznia 2006 r. opisującym status i pozycję ustrojową sędziów w kontekście ich wynagrodzenia Sąd Najwyższy wskazywał, że za problematyczne uznać należy stanowisko, zgodnie z którym stosunek służbowy sędziego, z wyłączeniem publicznoprawnej sfery jurysdykcyjnej (polegającej na sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości w imieniu państwa przez niezawisłych, nieusuwalnych i korzystających z immunitetu sędziów – art. 178, 180 i 181 Konstytucji RP), jak i jego elementów korporacyjnych (związanych z przynależnością do samorządu sędziowskiego i wykonywaniem jego zadań), należy kwalifikować jako służbowy stosunek pracy z nominacji zarówno w sferze prawa pracy, jak i prawa ubezpieczeń społecznych. Zdaniem Sądu Najwyższego status sędziego może mieć niewątpliwie relewantny charakter dla odrębnego potraktowania sędziów względem innych pracowników. Sąd Najwyższy we wskazanym judykacie per analogiam przywołał orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 23 kwietnia 1996 r.¹⁸, podnosząc, że sędziowie są jedyną grupą zawodową, której warunki pracy i wynagrodzenie stanowią przedmiot wyraźnej regulacji konstytucyjnej¹⁹. Zdaniem wskazanego składu orzekającego ma to na celu stworzenie realnych, odpowiednich podstaw i gwarancji właściwego wypełniania przez nich fundamentalnej dla demokratycznego państwa prawnego funkcji orzeczniczej.

Z powyższego wynika, iż kwestie związane z szeroko rozumianym wynagrodzeniem sędziowskim w ocenę Sądu Najwyższego wykraczają poza samą relację „praca–wynagrodzenie” i mają szczególny, funkcjonalny walor konstytucyjny, wyróżniający je spośród wszystkich innych wynagrodzeń w sferze publicznej. Wiązą się bowiem wprost z postrzeganiem tego zawodu w perspektywie jego godności i niezawisłości. Właściwe zatem warunki pracy i wynagrodzenie odpowiadające godności tego urzędu oraz zakresowi obowiązków sędziów muszą być w jego ocenie ujmowane jako instytucja ustrojowa służąca dobru państwa.

Z kolei we wspomnianej uchwale z 28 listopada 2012 r. Sąd Najwyższy argumentował, że ustawodawca określił status sędziego, posługując się kilkoma odrębnymi pojęciami, takimi jak urząd sędziego, stanowisko sędziowskie, miejsce służbowe (siedziba) sędziego, stosunek służbowy sędziego oraz pozostawanie w służbie (pełnienie służby). Sąd Najwyższy zauważył, że pojęcia te, podobnie jak niezawisłość sędziego oraz jego nieprzenoszalność i nieusuwalność, mają swoje zakotwiczenie w Konstytucji RP i łącznie opisują status sędziego, to jest jego pozycję ustrojową oraz funkcję publicznoprawną, a także niektóre prywatnoprawne elementy stosunku służbowego.

¹⁸ Chodzi o orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 23 kwietnia 1996 r., K 29/95, OTK ZU 1996 nr 2, poz. 10.

¹⁹ Zob. Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 18 lutego 2004 r., K 12/03, OTK-A 2004 nr 2, poz. 8.

Przedstawiony w tych dwóch judykatach, determinowany wartościami i zasadami konstytucyjnymi, sposób spojrzenia na zagadnienie sędziowskiego wynagrodzenia, ściśle powiązany ze statusem sędziowskim, dodatkowo wzmacnia przyjęty przez autora na potrzeby niniejszego artykułu kierunek wykładni art. 97 § 1 u.s.p., który wskazuje na gwarancyjny charakter prawa sędziów sądów powszechnych do zachowania swojego wynagrodzenia podczas odbywanej przez nich służby wojskowej. W odniesieniu do zakresu normowania art. 97 § 1 u.s.p. szczególnego znaczenia nabiera tu bowiem konstytucyjny i publicznoprawny wymiar statusu sędziego, co oznacza, że wszelkie odmienne rozwiązania prawne odnoszące się do elementów prywatnoprawnych statusu sędziego nie mogą godzić w konstytucyjne gwarancje.

Przyjęty sposób postrzegania uprawnienia sędziego do zachowania prawa do wynagrodzenia podczas pełnionej służby wojskowej znajduje swoje uzasadnienie w kontekście brzmienia art. 178 § 2 Konstytucji RP, który wyraźnie określa, że sędziemu „zapewnia się wynagrodzenie”. Ustawa – Prawo o ustroju sądów powszechnych precyzuje jego wysokość, wskazuje także przypadki, w których może dojść do jego obniżenia (zob. art. 83a u.s.p., art. 94 ust. 1 u.s.p., art. 94f u.s.p., art. 94g § 1 u.s.p.) albo nawet i pozbawienia do niego prawa. Interesujące dla kierunku dokonywanej wykładni art. 97 § 1 u.s.p. w zakresie oceny zasadności wypłacania sędziemu sądu powszechnego wynagrodzenia za okres przypadający w czasie odbywanej służby wojskowej wydają się regulacje art. 94c § 3 i § 4 u.s.p. Stwierdzono w nich, że wykonywanie przez sędziego pracy zarobkowej lub wykorzystywanie zwolnienia lekarskiego od pracy niezgodnie z jego celem skutkuje utratą prawa do wynagrodzenia. Ten sam skutek nastąpi, jeśli sędzia odmówi poddania się badaniom kontrolnym lub w razie niedostarczenia dokumentacji medycznej lekarzowi orzecznikowi Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Ustawodawca natomiast nie przewidział w ustawie ustrojowej rozwiązania, zgodnie z którym powołanie sędziego sądu powszechnego do niezawodowej służby wojskowej skutkowałoby utratą prawa do przysługującego mu wynagrodzenia. Wręcz przeciwnie, przewidział do takiej sytuacji szczególną ustrojową regulację gwarancyjną, w której potwierdził prawo sędziego do zachowania tego wynagrodzenia w okresie odbywanej służby wojskowej.

W świetle gwarancyjnego charakteru regulacji art. 97 § 1 u.s.p. za nietrafne należałoby również uznać motywowane literalnym brzmieniem art. 80 ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy²⁰ (dalej jako: „K.p.”) stanowisko, że wynagrodzenie przysługuje sędziemu jedynie za pracę wykonaną.

²⁰ Dz.U. z 2023 r. poz. 1465, z późn.zm.

W przypadku osób posiadających status sędziego w kontekście przysługującego im wynagrodzenia doszło tu bowiem do zastąpienia przez ustawodawcę zmiennej „za wykonywanie” na zmienną „zachowuje prawo”. Takie pojęciowe przesunięcie w aspekcie analizowanego art. 97 § 1 u.s.p. wydaje się o tyle zrozumiałe i akceptowalne, jeżeli weźmie się pod uwagę, że nazbyt swobodne czy uznaniowe decydowanie o zasadności wypłacania wynagrodzenia sędziom przez pracodawcę (prezesa właściwego sądu) mogłoby zostać potencjalnie zdyskontowane w obszarach ich niezawisłości i niezależności.

Sędzia zachowuje więc swoje stanowisko i prawo do wynagrodzenia, a czas służby wojskowej wlicza się do okresu stosunku służbowego na stanowisku sędziego. Po zakończeniu natomiast swojej służby wojskowej (podczas której zachowuje swoje stanowisko) sędzia kontynuuje służbę sędziowską na dotychczasowym stanowisku, w związku z czym nie może być tu także mowy o stosowaniu do niego pracowniczej instytucji powrotu na to stanowisko, w rozumieniu art. 74 K.p.²¹

Odmienne natomiast niż w analizowanym art. 97 § 1 u.s.p. ustawodawca ukształtował treść art. 97 § 2 u.s.p., odnosząc ją do innych (niż określone w art. 97 § 1 u.s.p.) szczególnych uprawnień związanych ze stosunkiem służbowym sędziego powołanego do czynnej służby wojskowej i zwolnionego z tej służby. Ustawodawca zastrzegł przy tym, że będą one stanowiły przedmiot normowania ustawy o obronie Ojczyzny. Takimi szczególnymi uprawnieniami sędziego jako żołnierza powołanego na ćwiczenia wojskowe będą przykładowo: możliwość ubiegania się o zwrot kosztów dojazdu do jednostki wojskowej, w której będzie on odbywał ćwiczenia, i zwrot kosztów do miejsca pobytu stałego albo czasowego trwającego ponad 3 miesiące (art. 6 ust. 3 u.u.O.), prawo do pobierania uposażenia oraz innych należności pieniężnych, w tym nagrody i zapomogi, należności za podróże służbowe (art. 471 ust 1 i 2 u.u.O.).

Kolejną – obok art. 97 § 1 i 2 u.s.p. – ważną regulacją ustrojową związaną z procedurą powołania sędziów sądów powszechnych do niezawodowej służby wojskowej jest art. 97 § 3 u.s.p., który stanowi, że sędzia powołany do niezawodowej służby wojskowej odbywa ją w organach sądownictwa wojskowego. Zastrzec przy tym należy, że przepis ten dotyczy powołania do służby wojskowej żołnierzy rezerwy pasywnej w trybie art. 248 ust. 1 u.o.O., co wynika z wykładni funkcjonalnej art. 97 § 3 u.s.p. Nakaz odbywania służby wojskowej w organach sądownictwa wojskowego, w przypadku zgłoszenia do pełnienia dobrowolnej zasadniczej służby wojskowej w trybie art. 79 ust. 1 u.o.O., uniemożliwiłby zgłaszającemu się do tej

²¹ J. Gudowski (red.), *Komentarz do ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych...*, op. cit.

służby sędziemu sądu powszechnego odbycie kursu oficerskiego. To bowiem uczelnie wojskowe, a nie sądy wojskowe (czy też ich organy) prowadzą kursy oficerskie.

W tym mającym także charakter gwarancyjny przepisie ustawodawca, poprzez wskazanie miejsca, gdzie sędzia powołany do niezawodowej służby wojskowej będzie ją odbywać, określił sytuację prawną takiego sędziego w pasywnej rezerwie względem właściwych organów wojskowych. Wydaje się, że u podstaw zastosowanej w art. 97 § 3 u.s.p. formuły, że miejscem odbywania służby wojskowej przez sędziego mają być „organy sądownictwa wojskowego”, mogło leżeć założenie ustawodawcy, że miejsce odbywania służby wojskowej powinno być powiązane ze statusem sędziego i odpowiadać kwalifikacjom sędziowskim.

W art. 10a u.s.w. ustawodawca wskazuje natomiast na „organy sądów wojskowych”. Zgodnie z treścią ww. przepisu w wojskowych sądach okręgowych organami tych sądów są prezes sądu wojskowego sądu okręgowego oraz kolegium wojskowego sądu okręgowego, a w wojskowych sądach garnizonowych organami są prezesi tych sądów.

Analiza porównawcza literalnego brzmienia art. 97 § 3 u.s.p. w korespondencji z przywołanym art. 10a u.s.w. wskazuje na niekonsekwencje terminologiczne ustawodawcy przy kształtowaniu nomenklatury pojęciowej w ustawach ustrojowych dotyczących sędziów sądów powszechnych i sędziów sądów wojskowych. Zestawienie użytych w przywołanych regulacjach, jakkolwiek treściowo zbliżonych do siebie, to jednak nieco odmiennych pojęć, a mianowicie: „organów sądownictwa wojskowego” (art. 97 § 3 u.s.p.) i „organów sądów wojskowych” (art. 10a u.s.w.) może sugerować, że założeniem ustawodawcy przy takim ukształtowaniu treści art. 97 § 3 u.s.p. było kierowanie powoływanych do niezawodowej służby wojskowej sędziów sądów powszechnych do miejsc, w których obsługiwane są zadania realizowane przez prezesów sądów wojskowych oraz przez kolegia wojskowych sądów okręgowych, zapewne do pomocy przy wykonywaniu tych zadań.

W kontekście przyjętego w art. 97 § 3 u.s.p. sposobu określenia miejsca odbywania służby wojskowej warto porównawczo przyrzeć się rozwiązaniom dotyczącym miejsca odbywania służby wojskowej przez prokuratorów zawartym w ustawie z dnia 28 stycznia 2016 – Prawo o prokuraturze ²² (dalej: „u.p.p.”). Z art. 131 § 3 u.p.p. wynika, że prokurator odbywa wszystkie formy swojej służby niezawodowej w wydziałach powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury właściwych w sprawach podlegających orzecznictwu sądów wojskowych, w sądach wojskowych lub

²² Dz.U. 2024 r. poz. 390.

na stanowiskach związanych ze świadczeniem pomocy prawnej. W odróżnieniu od art. 97 § 3 u.s.p. przepis art. 131 ustawy w § 4 zawiera zastrzeżenie, zgodnie z którym przywołana powyżej regulacja w zakresie miejsca odbywania służby nie dotyczy przeszkolenia wojskowego w celu mianowania na pierwszy stopień oficerski.

Z uwagi na zasygnalizowane wątpliwości interpretacyjne w obszarze analizowanych regulacji ustrojowych sugeruje się, na zasadzie postulatu *de lege ferenda*, legislacyjną korektę, która zapewniłaby spójność pojęciową w wymienionych ustawach ustrojowych, poprzez jednoznaczne zdefiniowanie miejsca pełnienia służby przez sędziów w strukturach sądownictwa wojskowego, co pozwoliłoby na precyzyjne zharmonizowanie zawartych w nich regulacji. Mogłoby to przykładowo nastąpić poprzez zamianę zastosowanego w art. 97 § 3 u.s.p. pojęcia „organów sądownictwa wojskowego” pojęciem „organów sądów wojskowych”, o których mowa w art. 10a u.s.w. lub ewentualnie szerszym pojęciem „sądów wojskowych” i „stanowisk związanych ze świadczeniem pomocy prawnej”. W tym zakresie można by było skutecznie pośilkować się siatką pojęciową zastosowaną w art. 131 § 3 u.p.p., w którym ustawodawca w jasny, precyzyjny i nienasuwały wątpliwości interpretacyjnych sposób określił miejsce odbywania wszystkich (z wyjątkiem przeszkolenia wojskowego na pierwszy stopień oficerski) form służby niezawodowej przez prokuratorów.

Przyjęcie przez ustawodawcę w art. 97 § 3 u.s.p. formuły gwarancyjnej, o odbywaniu przez sędziego niezawodowej służby wojskowej w organach sądownictwa wojskowego, nie oznacza jednakże, pomimo nawet braku regulacji szczegółowej analogicznej do ustanowionej w art. 131 § 4 u.p.p., że odstępstwo od niej, w określonych sytuacjach, nie byłoby możliwe, o ile tylko byłoby to uzasadnione rodzajem i celem pełnionej służby i odbywało się za zgodą sędziego.

W takiej sytuacji do miejsca odbywania niezawodowej służby wojskowej przez sędziego znajdowałyby odpowiednie zastosowanie ogólna regulacja z art. 250 ustawy o obronie Ojczyzny, zgodnie z którą żołnierz państwowej rezerwy odbywa ćwiczenia wojskowe w jednostkach wojskowych i związkach organizacyjnych albo jednostkach organizacyjnych podległych Ministrowi Obrony Narodowej lub przez niego nadzorowanych oraz w innych podmiotach wskazanych przez Ministra Obrony Narodowej.

W świetle podjętych rozważań wyłania się jeszcze jedna istotna konstatacja, a mianowicie, że literalne brzmienie art. 97 § 3 u.s.p. nie może dla prezesów sądu, będących pracodawcami sędziów powoływanych do niezawodowej służby wojskowej, stanowić ewentualnej podstawy do przyjęcia założenia, że okoliczność odbywania służby wojskowej przez powołanego do niej sędziego w miejscu, którego charakter nie odpowiada dyspozycji te-

go przepisu, zwalnia ich z obowiązku stosowania art. 97 § 1 u.s.p. względem sędziów. Z uwagi na szczególny, gwarancyjny charakter tej regulacji należy przyjąć, że zarówno dla samego wynikającego z niej prawa sędziego do zachowania wynagrodzenia podczas pełnionej służby wojskowej, jak i w zakresie pozostałych jego praw wypełniających zakres jej normowania, nie będzie miało znaczenia faktyczne miejsce pełnienia przez sędziego służby wojskowej.

Celem uniknięcia ewentualnych wątpliwości interpretacyjnych być może jednak na zasadzie postulatu *de lege ferenda* warto doprecyzować wskazaną kwestię w treści art. 97 u.s.p. Mogłoby to przykładowo nastąpić poprzez zastosowanie formuły, w której ustawodawca dookreśliłby, że sędzia zachowuje te uprawnienia bez względu na miejsce, w jakim przyjdzie mu faktycznie odbywać służbę wojskową. Wydaje się, że postulowany kierunek interwencji legislacyjnej zapobiegałby między innymi próbom poszukiwania ewentualnej przestrzeni do nadinterpretacji przepisów i kształtowania na tej podstawie ich ekstensywnej wykładni, skutkującej arbitralnym pozbawianiem sędziów powoływanych do niezawodowej służby wojskowej ich gwarancyjnych uprawnień wyznaczonych dyspozycją art. 97 § 1 u.s.p.

IV. Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziego sądu powszechnego powołanego do niezawodowej służby wojskowej

Przy analizie skutków powołania sędziego sądu powszechnego do niezawodowej służby nie sposób także pominąć aspektu jego odpowiedzialności dyscyplinarnej jako sędziego w świetle przepisów ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz jako żołnierza na gruncie przepisów ustawy o obronie Ojczyzny.

Na potrzeby niniejszego opracowania zostanie zasygnalizowanych jedynie kilka węzłowych zagadnień odnoszących się do przedmiotowej materii. Bardziej szczegółowa i wieloaspektowa analiza tego zagadnienia wymagałaby oddzielnej publikacji.

Zgodnie z art. 360 ust. 1 u.o.O. każdy żołnierz ma obowiązek przestrzegania dyscypliny wojskowej. Artykuł 348 u.o.O. wprowadza zaś podstawową zasadę postępowania dyscyplinarnego, zgodnie z którą żołnierz ponosi odpowiedzialność dyscyplinarną za popełnienie przewinienia dyscyplinarnego, polegającego na naruszeniu dyscypliny wojskowej. Uzasadnieniem tego przepisu jest szczególny charakter stosunku służbowego żołnierzy i zadania realizowane przez Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej²³.

²³ E. Krempeć [w:] *Obrona Ojczyzny. Komentarz* [red.] H. Królikowski, Warszawa 2023, art. 348.

Sędzia sądu powszechnego, powołany do niezawodowej służby wojskowej, z chwilą stawiennictwa w miejscu i czasie określonych aktem powołania uzyskuje status żołnierza w czynnej służbie wojskowej (*arg. ex art. 90 u.o.O w zw. z art. 2 pkt 39*).

Podczas trwającego szkolenia wojskowego i odbywających się w ramach pasywnej rezerwy ćwiczeń wojskowych podlega on odpowiedzialności dyscyplinarnej jako żołnierz za popełnienie przewinienia dyscyplinarne- go polegającego na naruszeniu dyscypliny wojskowej (*arg. ex art. 130 ust. 1 pkt 1 i 3, art. 248 ust. 1 u.o.O.*).

Zgodnie z art. 353 ust. 1 u.o.O. naruszeniem dyscypliny wojskowej są czyny żołnierza, polegające na zachowaniu godzącym w dobre imię lub interes Sił Zbrojnych, zawinionym przekroczeniu uprawnień albo niewykonaniu obowiązków wynikających z przepisów prawa, w tym z rozkazów i poleceń wydanych przez przełożonych uprawnionych na podstawie tych przepisów. Czyny żołnierza stanowiące naruszenie dyscypliny wojskowej (przewinienia dyscyplinarne) zostały przez ustawodawcę ujęte szczegółowo w formule otwartego katalogu z art. 353 ust. 2 u.o.O.

Na kanwie analizowanych unormowań wypada wspomnieć, że w ustawie o obronie Ojczyzny odstąpiono od dotychczasowej ogólnej zasady, że żołnierz za popełnienie czynu będącego naruszeniem wyłącznie zasad etyki oraz godności i honoru żołnierza nie ponosi odpowiedzialności dyscyplinarnej, lecz odpowiadał za nie przed zebraniem (zgromadzeniem) właściwego korpusu zawodowego (art. 17 ust. 4 u.d.w., pkt 8–12 części „Postępowanie w sprawach honorowych” Kodeksu Honorowego Żołnierza Zawodowego Wojska Polskiego). Obecnie więc również i niedopełnienie obowiązków przez żołnierza, wynikających z zasad etyki wojskowej, jest naruszeniem dyscypliny wojskowej, stanowiącym podstawę do pociągnięcia sprawcy do odpowiedzialności dyscyplinarnej (art. 353 ust. 2 pkt 2 u.o.O.)²⁴.

Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziego sądu powszechnego jako żołnierza na podstawie ustawy o obronie Ojczyzny, nie uchybia jego odpowiedzialności dyscyplinarnej jako sędziego w zakresie, w jakim czyny tego sędziego stanowiłyby także przewinienie dyscyplinarne w rozumieniu regulującej jego status ustawy ustrojowej (*arg. ex art. 350 ust. 1 u.o.O.*). Za przewinienia służbowe (dyscyplinarne) w rozumieniu ustawy ustrojowej sędziowie sądów powszechnych ponoszą odpowiedzialność dyscyplinarną przed sądem dyscyplinarnym (art. 107 § 1 u.s.p.).

W przypadku natomiast, gdyby czyn sędziego sądu powszechnego powołanego do niezawodowej służby wojskowej stanowił przewinienie dyscyplinarne mniejszej wagi w rozumieniu ustawy o obronie Ojczyzny, jego

²⁴ Tamże, art. 353.

przełożony dyscyplinarny może odstąpić od wszczęcia postępowania dyscyplinarnego i przeprowadzić z nim, jako ze sprawcą przewinienia dyscyplinarnego, udokumentowaną w formie notatki rozmowę dyscyplinującą (art. 352 u.u.O.).

Co warte podkreślenia, ustawodawca w sposób odmienny od opisanego wyżej ukształtował treść przepisów regulujących zasady odpowiedzialności sędziów sądów wojskowych, czyniąc to w formie normy odsyłającej z ustawy o obronie Ojczyzny do przepisów ustrojowej ustawy wojskowej. Artykuł 349 ust.1 u.u.O. stanowi, że sędziowie sądów wojskowych ponoszą odpowiedzialność dyscyplinarną za przewinienia dyscyplinarne na zasadach określonych w ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. – Prawo o ustroju sądów wojskowych. Ustawodawca nie zdecydował się jednak na takie rozwiązania w odniesieniu do sędziów sądów powszechnych w przypadku ich odpowiedzialności dyscyplinarnej jako żołnierzy wynikającej z ustawy o obronie Ojczyzny.

Dodatkowo, przepisy ustrojowe regulujące status sędziów sądów powszechnych nie zawierają szczególnych regulacji gwarancyjnych – takich jak przykładowo art. 97 § 1 u.s.p. – które w sposób odmienny i autonomiczny względem innych ustaw regulowałyby ich sytuację, w tym przypadku kwestię ich odpowiedzialności dyscyplinarnej jako żołnierzy za naruszenie dyscypliny wojskowej.

W odróżnieniu więc od sędziów sądów wojskowych dopuszczenie się przez sędziego sądu powszechnego powołanego do niezawodowej służby wojskowej jako żołnierza przewinienia dyscyplinarnego, polegającego na naruszeniu dyscypliny wojskowej, spowoduje, że będzie on także podlegał odpowiedzialności dyscyplinarnej w trybie i na zasadach przewidzianych w art. 348 i następnych ustawy o obronie Ojczyzny.

Decyzja ustawodawcy, aby pozostawić aspekt odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów sądów powszechnych jako żołnierzy w zakresie normowania ustawy o obronie Ojczyzny, może wydawać się uzasadniona z pragmatycznego punktu widzenia. Trudno jest bowiem oczekiwać, aby w sytuacji popełniania przewinień dyscyplinarnych właściwy przełożony dyscyplinarny sędziego jako żołnierza mógł być pozbawiony możliwości wymierzania mu kar dyscyplinarnych czy też orzekania o środkach dyscyplinujących i tym samym reagowania szybko i zdecydowanie na wszelkie przejawy naruszania dyscypliny wojskowej. Nie należy zapominać, że gdy wskazane zachowanie sędziego sądu powszechnego, poza opisanym wyżej aspektem wojskowym, stanowi również przewinienie służbowe w rozumieniu art. 107 § 1 u.s.p., podlega on także odpowiedzialności dyscyplinarnej w trybie i na zasadach przewidzianych w ustawie – Prawo o ustroju sądów powszechnych. Wskazany dualizm odpowiedzialności dyscyplinarnej

wyduje się tutaj o tyle uzasadniony, że na sędziach sądów powszechnych podczas pełnienia służby wojskowej w dalszym ciągu spoczywają obowiązki związane z piastowanym urzędem. Sędzia sądu powszechnego jest obowiązany postępować zgodnie ze ślubowaniem sędziowskim (art. 82 § 1 i 2 u.s.p.). Ponadto powinien on nie tylko w służbie, ale także i poza służbą strzec powagi stanowiska sędziego, unikając wszystkiego, co mogłoby przynieść ujmę godności sędziego lub osłabiać zaufanie do jego bezstronności.

Dodatkowo warto również odnieść się do zagadnienia odpowiedzialności sędziów sądów powszechnych powoływanych do niezawodowej służby wojskowej za popełnione podczas pełnionej służby wojskowej przestępstwa i wykroczenia. Wydaje się bowiem, iż poruszenie wskazanej kwestii w niniejszym artykule nabiera istotnego znaczenia, zwłaszcza w kontekście takich wykroczeń, których potencjalnie mógłby dopuścić się powołany do służby wojskowej sędzia, jak choćby uporczywe uchylanie się od wykonywania poleceń służbowych w czasie odbywania szkolenia (art. 682 ust 2 pkt 1 u.u.O.), czy samowolne opuszczenie wyznaczonego miejsca przebywania (art. 682 ust 2 pkt 2 u.u.O.). Orzekanie w sprawach o te czyny następuje na podstawie przepisów ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia²⁵ (dalej: jako „k.p.s.w.”). Podlegają one zagrożeniu karą aresztu albo grzywny. Dodatkowo, w dziale XXV ustawy o obronie Ojczyzny zatytułowanym „Przepisy karne i przepisy o karach pieniężnych”, w jej art. 686 ustawodawca wprowadził typ przestępstwa polegający na uchylaniu się osoby przeznaczonej do szkolenia od jego odbywania, który zagrożony jest karą grzywny, karą ograniczenia wolności, karą pozbawienia wolności do roku (art. 686 ustawy).

Sędzia sądu powszechnego powołany do niezawodowej służby wojskowej może zatem potencjalnie ponosić odpowiedzialność karną za przestępstwa (w tym za przestępstwa stypizowane w ustawie o obronie Ojczyzny) lub przestępstwa skarbowe, pod warunkiem uprzedniego zezwolenia właściwego sądu dyscyplinarnego na pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności karnej (art. 80 § 1 u.s.p.), odpowiedzialność dyscyplinarną za wykroczenia (w tym za wykroczenia stypizowane w ustawie o obronie Ojczyzny) lub wykroczenia skarbowe w trybie i na zasadach określonych w ustawie – Prawo o ustroju sądów powszechnych.

W przypadku gdy czyn wypełniający znamiona wykroczenia stanowiłby naruszenie dyscypliny wojskowej, sędzia sądu powszechnego powołany do niezawodowej służby wojskowej, może jako żołnierz odpowiadać także dyscyplinarnie za czyny popełnione podczas odbywanej służby wojskowej również w trybie i na zasadach przewidzianych w ustawie o obronie Ojczyzny.

²⁵ Dz.U. z 2024 r. poz. 977.

Za czyn stanowiący przewinienie dyscyplinarne wypełniający jednocześnie znamiona przestępstwa lub wykroczenia albo przestępstwa skarbowego lub wykroczenia skarbowego żołnierz podlega odpowiedzialności dyscyplinarnej niezależnie od ewentualnej odpowiedzialności karnej (art. 351 ust. 1 u.o.O.).

W sytuacji gdy czyn stanowiący przewinienie dyscyplinarne sędziego sądu powszechnego zawiera jednocześnie znamiona przestępstwa, właściwy dla sędziego sądu powszechnego sąd dyscyplinarny w rozumieniu ustawy o ustroju sądów powszechnych jest uprawniony do rozpoznania z urzędu sprawy w zakresie zezwolenia na pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności karnej, wydając w tym zakresie stosowną uchwałę, o której mowa w art. 80 § 1 u.s.p. Wydanie zezwolenia na pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności karnej nie wstrzymuje przy tym biegu toczącego się przeciwko niemu postępowania dyscyplinarnego (*arg. ex art. 119 u.s.p.*).

W przypadku natomiast gdyby czyn sędziego sądu powszechnego powołanego do niezawodowej służby wojskowej, stanowiący przewinienie dyscyplinarne w rozumieniu ustawy o obronie Ojczyzny, wypełniał jednocześnie znamiona wykroczenia lub wykroczenia skarbowego, w przypadku czynu mniejszej wagi jego przełożony dyscyplinarny może wówczas nie wszczynać postępowania dyscyplinarnego, a wszczęte postępowanie umorzyć (*arg. ex art. 351 ust. 2 u.o.O.*).

W wymiarze formalnym inne jednak będą podstawy prawne każdej z ww. odpowiedzialności. W postępowaniu dyscyplinarnym za przewinienie dyscyplinarne polegające na naruszeniu dyscypliny wojskowej w opisie czynu zarzucanego obwinionemu wraz z kwalifikacją prawną (zarzucie) będzie zasadniczo zawarte naruszenie określonego przepisu prawa wojskowego. W postępowaniu dyscyplinarnym za przewinienie dyscyplinarne związane z piastowanym urzędem sędziego w określeniu czynu zarzucanego obwinionemu wraz z kwalifikacją prawną (zarzucie) będzie zasadniczo zawarte naruszenie określonego przepisu ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych. W postępowaniu karnym w stosunku do określonego czynu zarzut będzie dotyczył naruszenia określonego przepisu prawa karnego²⁶.

Odpowiedzi na pytanie o zasady i model odpowiedzialności sędziego sądu powszechnego powołanego do niezawodowej służby wojskowej za związane z tą służbą wykroczenia oraz przestępstwa dostarczają również regulacje konstytucyjne i ustrojowe dotyczące jego immunitetu sędziowskiego.

Ustanowiony w artykule 181 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.²⁷ (dalej: „Konstytucja RP”) i szczegółowo

²⁶ E. Krempeć [w:] *Obrona Ojczyzny...*, *op. cit.*, Komentarz do art. 348.

²⁷ Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z późn. zm.

uregulowany w art. 80 ustawy ustrojowej immunitet sędziowski stanowi jeden z zasadniczych elementów kształtujących status sędziego, a jego celem jest zapewnienie niezależności sądów, a także ochrona niezawisłości i integralności sędziów²⁸. Istotną – obok zasady nieusuwalności i nieprzenaszalności sędziego – gwarancją wpływającą na niezawisłość sędziego jest natomiast odpowiedzialność dyscyplinarna, która może być egzekwowana poprzez możliwość wszczęcia procedury przeciwko sędziemu za popełnione wykroczenie wyłącznie w ramach odpowiedzialności dyscyplinarnej. Odpowiedzialność ta pełni funkcję zapobiegającą nadużyciom immunitetu sędziowskiego.

W art. 81 u.s.p. dotyczącym odpowiedzialności sędziego za wykroczenia przewidziano immunitet sędziego sądu powszechnego. W paragrafie pierwszym wspomnianej regulacji ustawodawca zawarł formułę, zgodnie z którą za wykroczenie sędzia odpowiada tylko dyscyplinarnie. Zgodzić tu należy się ze stanowiskiem doktrynalnym, opowiadającym się za materialnym charakterem immunitetu sędziowskiego w zakresie wykroczeń²⁹.

Nie ulega wątpliwości, że na gruncie przestępstw immunitet sędziowski jest immunitetem formalnym o charakterze względnym. Podlega on bowiem procedurze uchylenia uchwały sądu dyscyplinarnego o wyrażeniu zgody na ściganie karne sędziego³⁰.

W wyniku wejścia w życie ustaw z 10 lipca 2015 r.³¹ oraz z 11 maja 2017 r.³² immunitet materialny sędziego sądu powszechnego, obejmujący jedynie dyscyplinarną odpowiedzialność sędziego za wykroczenia, uległ częściowo zmianie pod względem swojego kształtu i zakresu. Wskazanymi aktami nowelizującymi ustawodawca wprowadził możliwość wyłączenia przez sędziego swojej odpowiedzialności dyscyplinarnej za wykroczenia, o którym mowa w rozdziale XI ustawy z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks

²⁸ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 27 listopada 2007 r., K 39/07, Dz.U. z 2007 r. Nr 230, poz. 1698.

²⁹ A. Korzeniewska-Lasota, M. Lasota, *Odpowiedzialność sędziego za wykroczenia*, „Studia Prawnoustrojowe” 2010, nr 11, s. 276 oraz T. Ereciński, J. Gudowski, J. Iwulski, *Komentarz do prawa o ustroju sądów powszechnych i ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa*, Warszawa 2002, s. 229.

³⁰ Wyrok Sądu Najwyższego – Sądu Dyscyplinarnego z 18 lutego 2009 r., SNO 6/09 <<https://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/Orzeczenia1/SNO%206-09.pdf>>.

³¹ Mowa tu o ustawie z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o prokuraturze, ustawy o wykonywaniu mandatu posła i senatora, ustawy o ochronie danych osobowych, ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka oraz ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2015 r. poz. 1309).

³² Mowa tu o ustawie z dnia 11 maja 2017 r. o zmianie ustawy o Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury, ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2017 r. poz. 1139), w której doprecyzowano, że wyrażenie zgody na poniesienie odpowiedzialności karnej przez sędziego za wykroczenie przeciwko bezpieczeństwu i porządkowi w komunikacji wyłącza jego odpowiedzialność dyscyplinarną.

wykroczeń³³, tj. wykroczeń przeciwko bezpieczeństwu i porządkowi w komunikacji. Wyłączenie takiej odpowiedzialności odbywa się w formule wyrażenia zgody przez sędziego popełniającego ww. wykroczenie na pociągnięcie go do odpowiedzialności karnej poprzez przyjęcie mandatu karnego albo uiszczenie grzywny w przypadku ukarania mandatem karnym zaocznym (art. 81 § 2–4 u.s.p.)³⁴.

Nie należy jednak tracić z pola widzenia okoliczności, że zakres przedmiotowy instytucji wyłączenia przez sędziego odpowiedzialności dyscyplinarnej dotyczy tylko odpowiedzialności dyscyplinarnej za wykroczenie przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, a nie jego ewentualnej odpowiedzialności dyscyplinarnej za uchybienie godności urzędu³⁵. Nie można tu więc wykluczyć i takiej ewentualności, że mimo braku ukarania grzywną sędziego przez właściwego funkcjonariusza popełnione wykroczenie przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji wypełniałoby równocześnie znamiona czynu z art. 107 § 1 u.s.p.³⁶ W konsekwencji nie można również wykluczyć, że ewentualne wyłączenie odpowiedzialności karnej za wykroczenia przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji popełnione przez sędziego sądu powszechnego powołanego do niezawodowej służby wojskowej, dotyczące wskazanego w art. 81 ust. 2 u.s.p. rodzaju wykroczeń, nie wykluczałoby jego ewentualnej odpowiedzialności dyscyplinarnej za naruszenie tym czynem dyscypliny wojskowej jako żołnierza.

Poza określonym dyspozycją art. 81 § 2–4 u.s.p. wyłączeniem odpowiedzialności dyscyplinarnej immunitet materialny sędziego sądu powszechnego likwiduje karalność za wykroczenia, przekształcając ją w odpowiedzialność dyscyplinarną. Odpowiedzialność ta zastępuje również ewentualną odpowiedzialność sędziego jako żołnierza za popełnione wykroczenia. Kluczowe z punktu widzenia tematyki niniejszego opracowania wydaje się przede wszystkim, że opisane regulacje ustrojowe wyrażające naturę i charakter instytucji immunitetu sędziego sądu powszechnego w zakresie odnoszącym się do odpowiedzialności za wykroczenia dotyczą wszelkich ich rodzajów, a więc również wykroczeń związanych ze służbą wojskową popełnionych przez sędziego powołanego do niezawodowej służby wojskowej.

Co też wydaje się istotne na kanwie analizowanego zagadnienia, z uwagi na to, że immunitet materialny jest uregulowany przepisami prawa

³³ Dz.U. z 2023 r. poz. 2119.

³⁴ A. Sadza, *Immunitet materialny sędziego a środki oddziaływania wychowawczego*, „Studia Prawnoustrojowe”, 2021, nr 54, s. 512. DOI:10.31648/sp.7139.

³⁵ A. Roch, *Odpowiedzialność sędziego i prokuratora za wykroczenia*, „Prokuratura i Prawo” 2020, nr 9, s. 47.

³⁶ A. Sadza, *Immunitet materialny sędziego a środki oddziaływania wychowawczego*, „Studia Prawnoustrojowe”, 2021, nr 54, s. 524. DOI:10.31648/sp.7139, op. cit.

publicznego i jest obowiązujący, sędzia sądu powszechnego nie ma możliwości zrzeczenia się tego immunitetu. W przypadku popełnienia wykroczenia, poza wyjątkami określonymi w art. 81 § 2 u.s.p., sędzia nie może dobrowolnie poddać się odpowiedzialności karnej, gdyż za takie wykroczenie nie może być pociągnięty do odpowiedzialności na zasadach przewidzianych w trybie ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia, a jedynie może za nie odpowiadać dyscyplinarnie. Ponadto brak możliwości wyboru przez sędziego między odpowiedzialnością karą a dyscyplinarną oznacza, że zawsze powinna być stosowana odpowiedzialność dyscyplinarna. Ewentualne zatajenie przez sędziego faktu posiadania immunitetu sędziowskiego, zgodnie z artykułem 81 § 1 u.s.p., a zamiast tego podjęcie działań zgodnie z przepisami dotyczącymi odpowiedzialności za wykroczenia (np. przyjęcia kary) powinno skutkować jego odpowiedzialnością dyscyplinarną.

Spowodowanie wszczęcia postępowania w trybie przepisów o odpowiedzialności za wykroczenie stanowi bowiem przewinienie dyscyplinarne sędziego, które może skutkować przeprowadzeniem postępowania obciążonego wadą prawną³⁷. Zgodnie z art. 5 § 1 pkt 7 k.p.s.w. w sprawach o wykroczenia postępowanie nie może być wszczęte, a jeżeli zostało wszczęte, to zostaje umorzone, jeśli obwiniony z mocy przepisów szczególnych nie podlega orzekaniu na podstawie tej ustawy. Przeszkodę procesową określoną w tym przepisie stanowi między innymi immunitet materialny sędziowski, co oznacza, że czyn popełniony w jego ramach przestaje być karalny. Przyjęcie zatem przez sędziego jako żołnierza w czynnej służbie wojskowej na siebie ewentualnej kary za wykroczenia opisane w ustawie o obronie Ojczyzny, mogłoby być analogicznie potraktowane w kategoriach próby uniknięcia odpowiedzialności dyscyplinarnej, co z kolei samo w sobie jest uznawane za przewinienie dyscyplinarne, za które również ten sędzia jako żołnierz ponosi odpowiedzialność dyscyplinarną. Dlatego też podczas kontroli ze strony właściwych wojskowych organów ścigania sędzia będący żołnierzem nie może ukrywać faktu, że posiada immunitet. Powinien otwarcie poinformować właściwy organ o swoim statusie urzędu.

Analiza art. 81 u.s.p. w zestawieniu z art. 107 § 1 pkt 1 u.s.p. stanowiącym, że za przewinienia służbowe, w tym za oczywistą i rażącą obrazę przepisów prawa i uchybienia godności urzędu (przewinienia dyscyplinarne), sędzia odpowiada dyscyplinarnie, prowadzi do wniosku, że odpowiedzialność dyscyplinarna sędziego za wykroczenie będzie miała miejsce wówczas, gdy popełnione przez sędziego wykroczenie będzie mogło

³⁷ Por. W. Koziół, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów*, Komentarz, Wydawnictwo Ministerstwa Sprawiedliwości, Warszawa 2005, s. 68.

jednocześnie być uznane za przewinienie dyscyplinarne. Innymi słowy, istota immunitetu materialnego i formalnego w przypadku wykroczenia sprowadza się do tego, że za takie wykroczenia, które nie będą jednocześnie spełniały warunków przewinienia dyscyplinarnego w rozumieniu art. 107 u.s.p., sędzia nie będzie ponosił odpowiedzialności³⁸.

Na gruncie ustawy o obronie Ojczyzny, w odniesieniu do sędziego sądu powszechnego powołanego do niezawodowej służby wojskowej, jego odpowiedzialność dyscyplinarna jako żołnierza w czynnej służbie wojskowej może się zrealizować, gdy popełnione wykroczenie będzie stanowiło przejaw naruszenia dyscypliny wojskowej.

Analiza przedstawionego zagadnienia prowadzi do wniosku, że niezależnie od odpowiedzialności dyscyplinarnej za wykroczenie w trybie i na zasadach przewidzianych w ustawie – Prawo ustroju sądów powszechnych sędzia sądu powszechnego powołany do niezawodowej służby wojskowej ponosi także odpowiedzialność dyscyplinarną jako żołnierz za wykroczenia, w tym między innymi wykroczenia stypizowane w dziale XXV ustawy o obronie Ojczyzny, zatytułowanym „Przepisy karne i przepisy o karach pieniężnych”, jeżeli ich popełnienie stanowiło przejaw naruszenia dyscypliny wojskowej. Brak możliwości wymierzenia sędziemu powołanemu do niezawodowej służby wojskowej kary aresztu lub grzywny za ww. wykroczenia nie wyłącza odpowiedzialności dyscyplinarnej tego sędziego przez właściwym sądem dyscyplinarnym w trybie ustawy – Prawo o ustroju sądów w powszechnych oraz jego odpowiedzialności dyscyplinarnej jako żołnierza w trybie i na zasadach określonych w ustawie o obronie Ojczyzny, w rozdziale dotyczącym dyscypliny wojskowej. Należy także pamiętać, że niektóre czyny, które mogą być traktowane jako przejaw naruszenia dyscypliny wojskowej, mogą jednocześnie wypełniać znamiona przestępstwa w rozumieniu ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny³⁹ (przykładowo – przestępstwa przeciwko mieniu, zdrowiu, bezpieczeństwu publicznemu).

³⁸ Zob. Wyrok Sądu Apelacyjnego – Sądu Dyscyplinarnego w Gdańsku z 31 października 2008 r. w sprawie ASD 6/08. W uzasadnieniu tego orzeczenia Sąd Dyscyplinarny wskazał, że interpretacja celowościowa oraz funkcjonalna artykułu 81 ustawy o sądach powszechnych nakazuje rozumienie tego przepisu jako wyłączającego odpowiedzialność za wykroczenia na zasadach określonych w prawie o wykroczeniach, a zatem za wykroczenia sędzia ponosi odpowiedzialność dyscyplinarną jedynie wówczas, gdy popełnione wykroczenie może zostać zakwalifikowane jako przewinienie, <<https://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/Orzeczenia1/SNO%206-09.pdf>>; tak również: T. Ereciński, J. Gudowski, J. Iwulski, *Komentarz...*, op. cit., s. 229–230.

³⁹ Dz.U. z 2024 r. poz. 17.

V. Wnioski

Analiza instytucji powołania sędziów sądów powszechnych do niezawodowej służby wojskowej odsłania szereg problemów prawnych oraz wyzwań interpretacyjnych, które wymagają dogłębnego zbadania i rozwiązania. Dualistyczna natura statusu sędziów pełniących jednocześnie funkcje orzecznicze i obowiązki wojskowe stwarza pole do potencjalnych kolizji norm prawnych, szczególnie w zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej oraz ochrony praw gwarancyjnych wynikających z ich konstytucyjnego statusu. Istnieje konieczność pogodzenia tych dwóch sfer aktywności zawodowej w sposób, który nie naruszy podstawowych wartości demokratycznego państwa prawnego, takich jak niezależność sądów i niezawisłość sędziów.

Istotnym zagadnieniem, które wymaga szczególnej uwagi, jest odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów powołanych do niezawodowej służby wojskowej. Sędziowie pełniący służbę wojskową podlegają odpowiedzialności zarówno na gruncie przepisów ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, jak i ustawy o obrocie Ojczyzny. Dualizm odpowiedzialności stwarza ryzyko konfliktu interpretacyjnego, szczególnie gdy dochodzi do przewinień dyscyplinarnych związanych z obowiązkami wojskowymi, które mogą być jednocześnie naruszeniami w służbie sędziowskiej. Dualizm ten wymaga jednoznacznych regulacji, aby uniknąć problemów interpretacyjnych oraz zagwarantować sprawiedliwe rozstrzygnięcie spraw dyscyplinarnych.

Doprecyzowania wymagają regulacje gwarancyjne dotyczące miejsca odbywania służby wojskowej sędziów sądów powszechnych w pasywnej rezerwie powołanych do niezawodowej służby wojskowej. Artykuł 97 § 3 u.s.p., który przewiduje, że sędzia w rezerwie pasywnej odbywa służbę w organach sądownictwa wojskowego, stanowi bowiem jedną z ważnych gwarancji ochrony jego statusu sędziowskiego.

Przedstawione w artykule niespójności terminologiczne w ustawach regulujących status sędziów sądów powszechnych i wojskowych mogą prowadzić do trudności interpretacyjnych, w tym co do faktycznego miejsca pełnienia tej służby przez sędziego sądu powszechnego w pasywnej rezerwie. Przepisy powinny zatem precyzyjnie określać, gdzie sędziowie sądów powszechnych powołani do tego rodzaju niezawodowej służby wojskowej mieliby ją pełnić, aby zapewnić spójność i przejrzystość regulacji oraz zachować standardy wynikające z niezawisłości sędziowskiej.

Problemy organizacyjne w realizacji wniosków Ministra Sprawiedliwości o powołanie sędziów do służby wojskowej są kolejnym ważnym aspektem, który wymaga poprawy. W praktyce realizacja tych wniosków napotyka na trudności związane z limitami miejsc na kursach wojskowych, nieprze-

kraczalnością terminów rekrutacji i wynikającymi z nich opóźnieniami w procedurach, co negatywnie wpływa na sprawność całego procesu rekrutacyjnego. Aby zminimalizować te problemy, konieczne jest wprowadzenie zmian organizacyjnych, takich jak lepsza koordynacja działań pomiędzy organami wojskowymi a Ministerstwem Sprawiedliwości oraz uelastycznienie procedur w stosunku do kandydatów będących w procedurze konkursowej na wolne stanowiska w sądach wojskowych.

Wdrożenie odpowiednich zmian organizacyjnych i proceduralnych pozwoli na skuteczniejsze zarządzanie procesami powołania sędziów do służby wojskowej, eliminując ryzyko ewentualnych opóźnień i zapewniając sędziom sądów powszechnych możliwość odbycia służby w terminie i na warunkach pozwalających na zakończenie z powodzeniem procedury konkursowej na wolne stanowiska w sądach wojskowych.

Przepisy regulujące powołanie sędziów do służby wojskowej, w tym ustawa o obronie Ojczyzny oraz ustawy ustrojowe, wykazują niespójności terminologiczne i regulacyjne, co znacząco utrudnia ich właściwą interpretację.

Brak jasności w zakresie momentu zawieszenia uprawnień i obowiązków sędziów, jak również rozbieżności w zastosowaniu przepisów dotyczących wynagrodzenia i innych praw wynikających z pełnionego urzędu wskazują na konieczność wprowadzenia bardziej precyzyjnych ram prawnych ich stosowania. Obowiązujące regulacje nie zawsze też w pełni uwzględniają specyfikę funkcji sędziego jako konstytucyjnie chronionego funkcjonariusza publicznego.

Z perspektywy praktycznej powołanie sędziego do służby wojskowej niesie ze sobą poważne konsekwencje dla funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości. Zawieszenie orzeczniczych obowiązków sędziego na czas odbywania służby wojskowej może wpływać na prawidłowość toku postępowań sądowych, prowadząc do opóźnień, które mogą naruszać prawo stron do rozpoznania ich spraw w rozsądnym terminie. Wymaga to wprowadzenia rozwiązań systemowych, które zapewnią płynność pracy sądów, zwłaszcza w kontekście potencjalnej skali powołań do służby wojskowej w sytuacjach szczególnych, takich jak mobilizacja. Wprowadzenie mechanizmów tymczasowych zastępstw sędziów oraz lepsza organizacja pracy w sądach w takich sytuacjach wydaje się konieczna, aby zminimalizować negatywne skutki powołania sędziów do służby wojskowej.

Instytucja powołania sędziów do niezawodowej służby wojskowej wymaga więc wprowadzenia odpowiednich zmian legislacyjnych oraz organizacyjnych, które z jednej strony będą szanować konstytucyjne gwarancje przysługujące sędziom, z drugiej zaś pozwolą na efektywne realizowanie obowiązków obronnych państwa. W szczególności postulować należy

zharmonizowanie przepisów ustrojowych z ustawą o obronie Ojczyzny oraz wypracowanie rozwiązań chroniących niezależność sądownictwa. Zmiany te powinny również obejmować precyzyjne określenie momentu zawieszenia praw i obowiązków sędziego, kwestie odpowiedzialności dyscyplinarnej w kontekście służby wojskowej, ochronę praw sędziów oraz jednoznaczne regulacje co do miejsca odbywania służby. Wprowadzenie niezbędnych zmian organizacyjnych zapewni także skuteczniejszą realizację wniosków o powołanie sędziów do służby, co pozwoli na lepszą koordynację procedur i eliminację ewentualnych opóźnień.

Podsumowując, istnieje wyraźna potrzeba legislacyjnego dopracowania i ujednolicenia przepisów regulujących ten złożony obszar prawa, z uwzględnieniem konstytucyjnych wartości państwa prawa, aby zagwarantować zarówno efektywne funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości, jak i właściwe wykonywanie przez sędziów obowiązków wynikających z powołania do służby wojskowej.

A B S T R A C T

The aim of this study is to make a juridical analysis of issues related to the appointment of a common court judge to non-professional military service, from the perspective of the acts regulating the status of judges of common courts and military courts, as well as the Act on the Defence of the Homeland.

The fulfillment of the aim of the study required the use of various research methods and the adoption of an appropriate structure, which allowed to characterize such a complex and multi-point institution as the appointment of a common court judge to non-professional military service. In addition, in the analyses and explanation of detailed issues the texts of individual acts, regulations, and other normative acts, proved useful.

The basic research method adopted in the paper is the linguistic and logical interpretation of a legal text (also referred to as the dogmatic legal method or document analysis), i.e. the texts of laws and regulations includ-

ed in individual parts of the work. The jurisprudence of courts and the Constitutional Tribunal is also used, in particular to the extent that the justifications of the judicatures contain references to the guarantee rights resulting from the judicial status.

In the publication, the author discuss, among other things, such important issues as the impact of the appointment of a common court judge to non-professional military service on the judicial functions performed. The author also refer to issues related to the place of military service, the preservation of rights related to the status of judges during military service, and problems related to the appointment of a judge to military service. In addition, discussing and assessing the impact of the appointment of a common court judge to non-professional military service on his or her status, the author of the article also discusses the aspect of disciplinary liability of a judge as a soldier for crimes, misdemeanours and for violation of military discipline under the provisions of the Law on the System of Common Courts and the Act on Homeland Defence.

The text analyzes the practical implications of the appointment of a common court judge to non-professional military service, as well as possible solutions and recommendations related to the indicated institution. Issues related to the appointment of a military court judge to non-professional military service in the event of mobilization and during war were left outside the scope of this analysis.

It can only be signaled that the multifaceted and complex nature of the eponymous institution makes it an object of study also from the point of view of military science.

Issues related to the appointment of a military court judge to non-professional military service in the event of mobilization and during war and the issue of the relationship between Article 97 § 3 of the Act on the System of Common Courts and the place of compulsory basic military service were left outside the scope of the analysis.

Keywords: Common court judge, appointment to non-professional military service, suspension of rights and obligations, military service, military discipline, status of a judge, service relationship of a judge, rights and duties of a judge appointed to non-professional military service, disciplinary liability, judicial immunity

Bibliografia

Literatura

- Erećński T., Gudowski J., Iwulski J., *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Ustawa o Krajowej Radzie Sądownictwa. Komentarz*, Warszawa 2002.
- Gonera K. [w:] *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Komentarz*, [red.] Górski A., Wolters Kluwer, Warszawa 2013.
- Gudowski J. (red.), *Komentarz do ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych*, [w:] *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Ustawa o Krajowej Radzie Sądownictwa. Komentarz*, LexisNexis 2009.
- Korybski A., *Prawo i prawoznawstwo – główne pojęcia i struktura*, [w:] Korybski A., Leszczyński L. [red.], *Wstęp do prawoznawstwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Lublin 2001.
- Korzeniewska-Lasota A., Lasota M., *Odpowiedzialność sędziego za wykroczenia*, „Studia Prawnoustrojowe” 2010, nr 11.
- Kozielewicz W., *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów. Komentarz*, Wydawnictwo Ministerstwa Sprawiedliwości, Warszawa 2005.
- Krempeć E. [w:] *Obrona Ojczyzny. Komentarz*, red. H. Królikowski, Warszawa 2023.
- Roch A., *Odpowiedzialność sędziego i prokuratora za wykroczenia*, „Prokuratura i Prawo” 2020, nr 9.
- Sadza A., *Immunitet materialny sędziego a środki oddziaływania wychowawczego*, „Studia Prawnoustrojowe” 2021, nr 54.

Orzecznictwo

- Wyrok Sądu Najwyższego z 19 kwietnia 1983 r., III KR 12/83, *LexPolonica* nr 306931 (OSNKW 1984, nr 3–4, poz. 37).
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego TK z 23 kwietnia 1996 r., K 29/95, OTK ZU 1996, nr 2, poz. 10.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 18 lutego 2004 r., K 12/03, OTK-A 2004 nr 2, poz. 8.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 19 stycznia 2006 r., III BP 3/05, OSNP 2006 nr 23–24, poz. 352.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 27 listopada 2007 r., K 39/07, Dz.U. z 2007 r. Nr 230, poz. 1698.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego – Sądu Dyscyplinarnego w Gdańsku z 31 października 2008 r. w sprawie ASD 6/08. <<https://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/Orzeczenia1/SNO%206-09.pdf>>
- Wyrok Sądu Najwyższego – Sądu Dyscyplinarnego z 18 lutego 2009 r., SNO 6/09 <<https://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/Orzeczenia1/SNO%206-09.pdf>>.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 17 listopada 2009 r., SK 64/08, Dz.U. z 2009 r. Nr 195, poz. 1510.
- Uchwała Sądu Najwyższego z 28 listopada 2012 r., III CZP 75/12, OSNC 2013 nr 4, poz. 48.

Akty prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polski z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 6 lutego 1928 r. o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 1964 r. Nr 6, poz. 40, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2024 r. poz. 572).
- Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2023 r. poz. 2119).
- Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2023 r. poz. 1465, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 14 grudnia 1995 r. o urzędzie Ministra Obrony Narodowej (Dz.U. z 2022 r. poz. 1438, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2024 r. poz. 17).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2024 r. poz. 37).
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. – Prawo o ustroju sądów wojskowych (Dz.U. 2022 r. poz. 2250).
- Ustawa z dnia 27 lipca 2001 – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2024 r. poz. 334, z późn. zm.).

Ustawa z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną (Dz.U. 2024 r. poz. 1513).

Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz.U. z 2024 r. poz. 977).

Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. z 2024 r. poz. 935).

Ustawa z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o prokuraturze, ustawy o wykonywaniu mandatu posła i senatora, ustawy o ochronie danych osobowych, ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka oraz ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2015 r. poz. 1309).

Ustawa z dnia 28 stycznia 2016 – Prawo o prokuraturze (Dz.U. z 2024 poz. 390.).

Ustawa z dnia 11 maja 2017 r. o zmianie ustawy o Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury, ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2017 r. poz. 1139).

Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny (Dz.U. z 2024 r. poz. 248, z późn. zm.).

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 lipca 1996 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Obrony Narodowej (Dz.U. z 1996 r. Nr 94, poz. 426, z późn. zm.).

Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 5 kwietnia 2024 r. w sprawie kształcenia kandydatów do zawodowej służby wojskowej w ramach dobrowolnej zasadniczej służby wojskowej w uczelniach wojskowych, szkołach podoficerskich, centrach szkolenia lub ośrodkach szkolenia (Dz.U. z 2024 r. poz. 584).

Decyzja Ministra Obrony Narodowej z dnia 23 sierpnia 2023 r. Nr 87/MON w sprawie naboru do uczelni wojskowych na kurs oficerski w 2024 r. (Dz. Urz. MON poz.100).

Tryb weryfikacji opinii biegłego w polskim procesie karnym

Procedure for verifying the opinion of an expert in a Polish criminal trial

S T R E S Z C Z E N I E

Artykuł dotyczy problematyki oceny dowodu z opinii biegłego z punktu widzenia jego wad oraz reakcji organu procesowego w przypadku ich stwierdzenia. Jego celem jest udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy art. 201 k.p.k. z 1997 r. wymaga nowelizacji, uwzględniając uwarunkowania historyczne, porównawcze, systemowe oraz funkcjonalne. Autor prezentuje pogląd, że wskazany przepis powinien wyraźnie (w sposób jednoznaczny) zobowiązywać organ procesowy do ponownego wezwania tych samych biegłych lub powołania innych w każdym przypadku stwierdzenia wystąpienia wad opinii biegłego, o których mowa w tym przepisie. Ustawa procesowa powinna również wyraźnie dopuszczać możliwość konfrontacji biegłych w celu wyjaśnienia sprzeczności zachodzących między ich opiniami.

Słowa kluczowe: opinia biegłego, wady opinii biegłego, opinia uzupełniająca, opinia nowa, ponowne wezwanie tych samych biegłych, powołanie innych biegłych

I. Wprowadzenie

Zgodnie z brzmieniem art. 201 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (dalej: „k.p.k.” lub „k.p.k. z 1997 r.”)², jeżeli opinia jest niepełna lub niejasna albo gdy zachodzi sprzeczność w samej opinii lub między różnymi opiniami w tej samej sprawie, można wezwać ponownie tych samych biegłych lub powołać innych. Ustawodawca nie użył w tym przepisie sformułowania „weryfikacja opinii biegłego”, czy

¹ Dr hab. Czesław Kłak, prof. UKEN – Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, ORCID: 0000-0002-2886-4770.

² Tekst jedn. Dz.U. 2024 poz. 37.

też „ocena opinii biegłego”, niemniej jednak z jego brzmienia wyraźnie wynika, że dotyczy on sprawdzenia, czy opinia nie zawiera wskazanych w art. 201 k.p.k. wad, co odnosi się także do kwalifikacji biegłych (ich przygotowania do sporządzenia niewadliwej opinii). Z językowego punktu widzenia „weryfikacja” polega na „sprawdzeniu czegoś”, czy też „potwierdzeniu kwalifikacji”³. Można zatem wyrazić pogląd, że art. 201 k.p.k. reguluje tryb weryfikacji opinii biegłego (opinii biegłych), na jego podstawie dokonuje się bowiem oceny opinii z punktu widzenia wad w nim wskazanych, w ramach określonej ustawą procedury. Warto wskazać, że w orzecznictwie trafnie przyjęto, iż art. 201 k.p.k. reguluje tryb postępowania w przypadku sporządzenia w sprawie przez biegłego opinii niejasnej, niepełnej lub wewnętrznie sprzecznej albo też w przypadku sporządzenia większej liczby opinii sprzecznych wzajemnie pomiędzy sobą⁴. Wskazać należy, że w piśmiennictwie zwrócono uwagę, że art. 201 k.p.k. wskazuje kierunki „weryfikacji” opinii biegłego⁵.

Z art. 201 k.p.k. wynika dwojaki sposób rozwiązania problemu opinii niejasnych, niepełnych, sprzecznych wewnętrznie lub między sobą. To organ procesowy, w tym sąd, przeprowadzający postępowanie dowodowe podejmuje decyzję, czy wezwać ponownie tych samych biegłych, czy też powołać innych, w zależności od tego, które z tych rozwiązań – w realiach konkretnej sytuacji procesowej – uzna za realizujące w większym stopniu cel wytyczony przez dyrektywę wynikającą z dyspozycji powołanego wyżej przepisu⁶. Literalnie rzecz ujmując, ustawodawca przewidział alternatywę – ponowne wezwanie tych samych biegłych lub powołanie innych biegłych, nie faworyzując (nie preferując) żadnego z tych rozwiązań⁷ ani też nie przewidując wyraźnie w tym zakresie sekwencji podejmowanych czynności – najpierw ponowne wezwanie tych samych biegłych, a następnie ewentualnie powołanie innych. Inaczej rzecz ujmując, z art. 201 k.p.k. nie wynika konieczność (obowiązek) uzyskania opinii uzupełniającej, a dopiero następnie (w dalszej kolejności) nowej opinii⁸. Kolejność wskazana w tym przepisie nie uprawnia do twierdzenia o pierwszeństwie opinii uzupełniającej

³ *Słownik Języka Polskiego*, t. 3, red. M. Szymczyk, Warszawa 1984, s. 679.

⁴ Wyrok SA w Warszawie z 12 kwietnia 2017 r., II AKa 80/17, LEX nr 2295322.

⁵ C. Kulesza [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. K. Dudka, Warszawa 2023, teza 2 do art. 201.

⁶ Postanowienie SN z 27 lipca 2016 r., V KK 25/16, LEX nr 2108090; postanowienie SN z 15 października 2020 r., V KK 417/20, LEX nr 3077382; wyrok SN z 23 lutego 2023 r., III KK 470/22, LEX nr 3521536.

⁷ T. Grzegorzcyk, *Kodeks postępowania karnego oraz ustawa o świadku koronnym. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 467; L.K. Paprzycki [w:] J. Grajewski, L.K. Paprzycki, S. Steinborn, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, red. L.K. Paprzycki, Warszawa 2013, s. 689.

⁸ Cz.P. Kłak, *Niepełna opinia biegłego w polskim procesie karnym*, „Prawo i Więź” 2020, nr 2, s. 71.

tych samych biegłych. Jak więc trafnie wskazano w orzecznictwie, z treści art. 201 k.p.k. nie wynika preferowanie którejś z możliwości usunięcia sprzeczności między opiniami, oba wymienione w nim sposoby są równoważne⁹. Podkreślić również należy, że przepisy prawa procesowego – obowiązującego kodeksu postępowania karnego z 1997 r. – nie dają podstaw do mnożenia podejmowanych z urzędu lub na wnioszek decyzji o dopuszczeniu kolejnych dowodów z opinii biegłych. Jeżeli opinia biegłego jest przekonująca i zupełna dla sądu (organu procesowego), który swoje stanowisko w tym względzie uzasadnił, to fakt, iż opinia taka nie jest przekonująca dla stron procesowych, nie jest przesłanką jej podważenia i następnie dopuszczenia kolejnej opinii w oparciu o przepis art. 201 k.p.k.¹⁰ Nie oznacza to jednak, że w pierwszej kolejności w każdym przypadku (zawsze) należy rozważyć ponowne wezwanie tych samych biegłych (a więc zasięgnięcie opinii uzupełniającej). Jak wskazano, art. 201 k.p.k. reguluje tryb weryfikacji opinii biegłego (opinii biegłych), gdy wystąpią określone w nim podstawy (przesłanki, okoliczności) – niepełność, niejasność, sprzeczność wewnętrzna w opinii lub jej sprzeczność z innymi opiniami w tej samej sprawie, przy czym jego zastosowanie nie następuje w każdym przypadku, gdy strona zarzuci ich wystąpienie (zaistnienie). Z art. 201 k.p.k. nie wynika konieczność uzyskania kolejnych opinii – tak uzupełniających, jak i nowych, lecz obowiązek procesowy oceny dowodu z opinii biegłego pod kątem jej zupełności, jasności i braku sprzeczności (wewnętrznej oraz z innymi opiniami w sprawie) i dopiero w przypadku stwierdzenia, że jest ona dotknięta wadą (wadami), o których mowa w tym przepisie, organ procesowy jest zobowiązany do podjęcia dalszych czynności, zależnych od istoty, rodzaju, charakteru i skali stwierdzonej wadliwości. Nie można podzielić poglądu, że warunkiem powołania nowego (kolejnego) biegłego musi być przekonanie sądu (organu procesowego), że dotychczasowa opinia zawiera wyżej wspomniane błędy¹¹. Zaistnienie tych błędów determinuje bowiem zastosowanie jednego ze sposobów weryfikacji, o których mowa w art. 201 k.p.k., a więc zarówno zwrócenie się o opinię uzupełniającą, jak i zasięgnięcie nowej opinii. Okoliczność, iż dana opinia dotknięta jest wskazanymi wadami, nie jest wystarczającą przesłanką powołania innego biegłego, organ procesowy dysponuje bowiem możliwością ponownego wezwania dotychczasowego biegłego – wady jego opinii nie powodują automatycznie w każdym przypadku jej dyskwalifikacji i konieczności powołania nowych biegłych (zasięgnięcia nowej opinii), taki obowiązek nie wynika bowiem z ustawy. Jak trafnie wskazał Sąd Najwyższy, w wypadkach, gdy złożo-

⁹ Wyrok SA we Wrocławiu z 9 kwietnia 2014 r., II AKa 70/14, LEX nr 1459125.

¹⁰ Wyrok SA w Warszawie z 25 kwietnia 2023 r., II AKa 41/22, LEX nr 3577096.

¹¹ Wyrok SA w Katowicach z 23 marca 2023 r., II AKa 202/22, LEX nr 3616816.

na opinia odznacza się wyjątkowo rażącymi uchybieniami, o jakich mowa w art. 201 k.p.k., celowe będzie od razu powołanie innego biegłego¹². Taka decyzja wynika z oceny danej opinii, w konkretnej sprawie, w wyniku której organ procesowy dochodzi do wniosku, że ponowne wezwanie tych samych biegłych jest niecelowe, gdyż nie są oni w stanie – co wynika z popełnionych błędów – wydać opinii niewadliwej, a więc przemawiają za tym jej wady. Skoro to do organu procesowego należy wynikający z art. 201 k.p.k. wybór, czy dopuścić dowód z opinii innego biegłego, czy też doprowadzić jedynie do uzupełnienia opinii już wydanej, to skorzystanie z jednej z tych opcji nie może samoistnie wskazywać na naruszenie tego przepisu¹³.

W orzecznictwie wskazano, że fakultatywność unormowania zawartego w art. 201 k.p.k. nie oznacza w każdym wypadku dowolności sądu w sferze decyzji o zasięgnięciu opinii biegłych, w sytuacjach określonych w tym unormowaniu, a jedynie przyznaje sądowi pewien luz decyzyjny, którego zakres jest uzależniony od oceny występowania przesłanek zastosowania tego przepisu. Oczywiście wydaje się bowiem to, że jeżeli organ procesowy, zgodnie z art. 193 k.p.k., uznając, że stwierdzenie okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy wymaga wiadomości specjalnych, zasięga opinii biegłych danej specjalności, to w wypadku, gdy wnioski tych opinii są ze sobą sprzeczne, a jednocześnie nie ma podstaw, by pozbawić którąkolwiek z tych opinii waloru rzetelności, to tym bardziej wskazuje to, że rozstrzygnięcie danego zagadnienia wymaga wiadomości specjalnych, których nie posiada sąd¹⁴. Odnosząc się do tego poglądu, należy zauważyć, iż wprawdzie w art. 201 k.p.k. ustawodawca posłużył się sformułowaniem „można wezwać tych samych biegłych lub powołać innych”, ale nie oznacza to, że w przypadku stwierdzenia wad opinii biegłego (opinii biegłych) organ procesowy ma jedynie „możliwość” zastosowania trybu weryfikacyjnego, o którym mowa w tym przepisie. Stwierdzenie tych wad obliuguje organ procesowy do weryfikacji dowodu z opinii biegłego (opinii biegłych) poprzez albo ponowne wezwanie dotychczasowych biegłych, albo też powołanie innych, dopóki bowiem opinia jest obciążona błędami, dokonywanie ustaleń na jej podstawie łączy się z poważnym niebezpieczeństwem rozminięcia się z rzeczywistością, a zatem jest niedopuszczalne¹⁵. Fakultatywność odnosi się zatem do wyboru sposobu weryfikacji, a nie do podjęcia decyzji o samej weryfikacji, która w przypadku zaistnienia podstaw (przesłanek, okoliczności) z art. 201 k.p.k. jest obligatoryjna¹⁶.

¹² Wyrok SN z 7 grudnia 2021 r., IV KK 496/20, LEX nr 3343334.

¹³ Postanowienie SN z 15 października 2020 r., V KK 417/20, LEX nr 3077382.

¹⁴ Wyrok SN z 19 czerwca 2019 r., III KK 270/18, LEX nr 3216830.

¹⁵ A. Gaberle, *Dowody w sądowym procesie karnym*, Kraków 2007, s. 201.

¹⁶ Cz.P. Kłak, *Dopuszczenie dowodu z opinii innego biegłego w postępowaniu cywilnym i kar-*

Gdy one wystąpią, to organ procesowy wybiera sposób weryfikacji opinii biegłego (opinii biegłych)¹⁷. Za takim stanowiskiem przemawia wykładnia art. 201 k.p.k. z uwzględnieniem brzmienia art. 193 § 1 k.p.k. W przypadku wad opinii biegłego (opinii biegłych) niezbędne jest uzyskanie takiej opinii (takich opinii), które pozwolą na rozstrzygnięcie sprawy, a organ procesowy może oprzeć swe ustalenia jedynie na opinii (opiniach) niewadliwych. Jak trafnie wskazano w piśmiennictwie, wprawdzie art. 201 k.p.k. posługuje się sformułowaniem „może”, to jednak jeżeli ujawnią się okoliczności wymienione w tym przepisie, dążenie do wyjaśnienia niejasności i sprzeczności jest obowiązkiem sądu (organu procesowego)¹⁸. Stanowisko takie wyrażono również w orzecznictwie¹⁹. Nie można zatem podzielić poglądu, że z art. 201 k.p.k. wynika jedynie prawo, a nie obowiązek wezwania tych samych lub innych biegłych w każdym przypadku zachodzenia wadliwości opinii²⁰. Wadliwość opinii oznacza, że w danej sprawie nie uzyskano dowodu z opinii biegłego, który spełnia wymogi ustawowe, a zatem – ze względu na wyraźne brzmienie art. 193 § 1 k.p.k. w powiązaniu z art. 201 k.p.k. – nie można uznać, że zrealizowano obowiązek procesowy w tym zakresie. W konsekwencji organ procesowy musi sięgnąć po tryb weryfikacji opinii biegłego w celu uzyskania wymaganego przez art. 193 § 1 k.p.k. dowodu, jest to bowiem dowód niezbędny do rozstrzygnięcia sprawy. Tak należy postąpić w każdym przypadku, gdy występować będą wady opinii, o których mowa w art. 201 k.p.k. Wskazany przepis nie przewiduje, że w opisanej w nim sytuacji (wadliwość opinii biegłego) organ procesowy może samodzielnie – a więc bez zwrócenia się do biegłego (biegłych) – usunąć wady opinii, czy też poprzestać na zastosowaniu kryteriów, o których mowa w art. 7 k.p.k. Oznaczałoby to bowiem, że sąd (organ procesowy) w istocie wkraczałby w rolę biegłego, zastępując go, co nie znajduje żadnego uzasadnienia normatywnego, jest też sprzeczne z rolą organu procesowego w postępowaniu karnym. Artykuł 201 k.p.k. enumeratywnie wylicza wady opinii biegłego, a rolą organu procesowego jest stwierdzenie, czy wady te w odniesieniu do danej opinii występują (ocena), a następnie podjęcie właściwej reakcji – a więc decyzji w przedmiocie weryfikacji opinii biegłego. Wszystkie wady, o których mowa w tym przepisie, są równoważne, żadna z nich nie jest „mocniejsza” czy „słabsza”. Inaczej rzecz ujmując, organ procesowy nie

nym. Podobieństwa i różnice, „Roczniki Nauk Prawnych” 2020, t. 30, nr 3, s. 68.

¹⁷ Wyrok SN z 29 lipca 1999 r., WKN 29/99, LEX nr 50511.

¹⁸ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, pod red. P. Hofmańskiego, Warszawa 2011, s. 1144.

¹⁹ M.in. wyrok SN z 21 listopada 2002 r., IV KKN 302/00, LEX nr 74463; wyrok SN z 6 listopada 2002, IV KKN 308/99, LEX nr 56851; wyrok SN z 6 kwietnia 2001 r., V KKN 742/98, LEX nr 52019.

²⁰ K. Sychta [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Zagrodnik, LEX/el 2024, teza 5 do art. 201.

„waży” wad (nie „stopniuje” ich), lecz stwierdza ich wystąpienie i na tej podstawie podejmuje dalsze czynności. Jeżeli przyjąć wskazaną nomenklaturę, tj. że „w pewnych sytuacjach przewidziana w art. 201 k.p.k. możliwość powołania innych biegłych przeobraża się w obowiązek”²¹, to należy ją odnieść do każdej sytuacji, o której mowa w tym przepisie, a więc każdego przypadku wadliwej – w rozumieniu tego przepisu – opinii biegłego. Takie rozumienie nie pozostaje w sprzeczności z brzmieniem i *ratio legis* przywołanego przepisu, odmienne zaś – nie znajduje żadnego uzasadnienia. Finalnie wskazać należy, że organ procesowy, w tym sąd, nie może zatem pozostać bierny i nie zastosować się do jednego ze sposobów postępowania wskazanych w art. 201 k.p.k.

Do obrazu art. 201 k.p.k. dochodzi w sytuacji, w której opinia biegłego (opinie biegłych) dotknięta jest (dotknięte są) wadami wskazanymi w tym przepisie, a organ procesowy nie dostrzega tych wad, albo mimo że je dostrzega, nie zasięga opinii uzupełniającej lub nie powołuje innych biegłych. Jak zasadnie wskazano w orzecznictwie, obowiązek określony w art. 201 k.p.k. aktualizuje obiektywna konkluzja, że dotychczasowa opinia jest niepełna, niejasna albo sprzeczna wewnętrznie lub z innymi opiniami wydanymi w tej samej sprawie²². Zarzut naruszenia przepisu art. 201 k.p.k. można zasadnie podnieść także wówczas, gdy na podstawie istniejących w sprawie okoliczności sąd (organ procesowy) nie dysponuje wystarczającymi danymi do podzielenia jednej ze sprzecznych opinii²³. W takiej sytuacji zobowiązany jest do zastosowania jego dyspozycji, ale wybór wariantu weryfikacji zależy od organu procesowego. Co istotne, organ procesowy winien korzystać z uregulowania zawartego w przepisie art. 201 k.p.k. tylko wtedy, gdy żadnej ze sprzecznych z sobą opinii nie można uznać za przekonującą i odpowiadającą wymogom procesowym. W ramach swobodnej oceny dowodów można spośród kilku sprzecznych opinii przyjąć tę, która odpowiada wymaganiom i na jej podstawie stwierdzić okoliczności mające istotny wpływ na rozstrzygnięcie²⁴. Wskazać również należy, że zarzut obrazu art. 201 k.p.k. jest ściśle skorelowany z zarzutem obrazu art. 7 k.p.k. i błędu w ustaleniach faktycznych. Jeżeli bowiem sąd (organ procesowy) oparł swoje ustalenia o niepełną i wewnętrznie sprzeczną opinię, to tym samym dokonał na jej podstawie błędnych ustaleń faktycznych. Tak więc zarzut obrazu art. 201 k.p.k. jest zarzutem o charakterze pierwotnym, którego następstwem mogą być błędy w ustaleniach faktycznych. Gdyby sąd (organ procesowy) nie naruszył dyspozycji art. 201 k.p.k., to tym samym nie

²¹ Zob. wyrok SA w Lublinie z 25 maja 1999 r., II AKa 78/99, OSA 2000, nr 5, poz. 40.

²² Postanowienie SN z 14 stycznia 2021 r., IV KK 515/20, LEX nr 3177739.

²³ Wyrok SA w Białymstoku z 21 grudnia 2017 r., II AKa 124/17, LEX nr 2660424.

²⁴ Wyrok SA w Katowicach z 12 maja 2016 r., II AKa 100/16, LEX nr 2087864.

poczyniłby błędów w ustaleniach faktycznych²⁵. Trafnie zatem art. 201 k.p.k. jest postrzegany z perspektywy obowiązku prawidłowego wyjaśnienia okoliczności będących przedmiotem dowodu²⁶.

Artykuł 201 k.p.k. stanowi samoistną podstawę do dopuszczenia dowodu z opinii uzupełniającej lub do przeprowadzenia nowej opinii, o ile spełnione zostaną przesłanki przewidziane w tym przepisie²⁷. Wynika to wprost z jego brzmienia. W orzecznictwie wskazany przepis uznawany jest także za podstawę prawną do przeprowadzenia konfrontacji biegłych, natomiast przedstawiciele doktryny upatrują jej w art. 172 k.p.k., ewentualnie w art. 172 k.p.k. w zw. z art. 201 k.p.k.²⁸

Wyrażono pogląd, że art. 201 k.p.k. powinien zostać znowelizowany odnośnie do trybu weryfikacji dowodu z opinii biegłego²⁹. Warto rozważyć, jakie argumenty przemawiają za nowelizacją. Celem artykułu jest także ustalenie, czy należy wprowadzić przepis obligujący sąd do przesłuchania biegłego (biegłych) na rozprawie, gdy zażąda tego strona, bez konieczności sformułowania zarzutu wadliwości opinii. Dawniej Sąd Najwyższy wiązał wezwanie biegłych na rozprawę z zaistnieniem przesłanek określonych w art. 201 k.p.k.³⁰

II. Uwarunkowania historyczne i porównawcze

Artykuł 201 k.p.k. obowiązuje od 1 września 1998 r. (art. 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego³¹, dalej: „k.p.k. z 1997 r.”). Nie był nowelizowany. Zastąpił art. 182 ustawy z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks postępowania karnego³², który miał brzmienie: „Jeżeli opinia jest niepełna lub niejasna albo zachodzi sprzeczność między opiniami, można zasięgnąć opinii instytutu, zakładu lub instytucji albo też wezwać ponownie tych samych biegłych lub powołać innych”. Przepis ten obowiązywał od 1 grudnia 1970 r. (art. I ustawy z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego³³) i również nie był nowelizowany.

²⁵ Wyrok SA w Białymstoku z 4 lipca 2023 r., II AKa 44/23, LEX nr 3672951.

²⁶ Wyrok SN z 3 października 2003 r., V KK 50/03, OSNwSK 2003, poz. 2103.

²⁷ Wyrok SA w Lublinie z 16 października 2018 r., II AKa 229/18, LEX nr 2576169.

²⁸ Cz.P. Kłak, Konfrontacja biegłych w polskim procesie karnym. Zagadnienia procesowe, „Studia Prawnicze KUL” 2020, nr 3, s. 188–191.

²⁹ Idem, Niepełna opinia..., s. 83–84.

³⁰ Zob. wyrok SN z 22 kwietnia 1971 r., III KR 56/71, LEX nr 21393; wyrok SN z 20 sierpnia 1974 r., III KR 194/74, LEX nr 18873.

³¹ Dz.U. 1997 Nr 89, poz. 556 z późn. zm.

³² Dz.U. 1969 Nr 13, poz. 96 z późn. zm.

³³ Dz.U. 1969 Nr 13, poz. 97.

Porównanie brzmienia art. 201 k.p.k. i art. 182 k.p.k. z 1969 r. prowadzi do wniosku, że rozszerzono katalog wad opinii biegłego – art. 201 k.p.k. obejmuje swym zakresem także wewnętrzną sprzeczność opinii, zaś w odniesieniu do trybu weryfikacyjnego zrezygnowano z możliwości „zasięgnięcia opinii instytutu, zakładu lub instytucji”, co jest konsekwencją równorzędnego potraktowania podmiotów opiniujących w art. 193 § 1 i 2 k.p.k.³⁴ W konsekwencji na gruncie art. 201 k.p.k., w przypadku stwierdzenia wad opinii biegłego, nie wyróżniono instytucji naukowej lub specjalistycznej (taką terminologią posługuje się k.p.k. z 1997 r.) w kontekście trybu weryfikacji. W obecnym stanie prawnym nie istnieje zatem szczególna podstawa prawna do zasięgnięcia opinii instytucji naukowej lub specjalistycznej w takim przypadku. Nie znaczy to, że na podstawie art. 201 k.p.k. nie można zwrócić się do takiej instytucji o wydanie opinii. Wskazać bowiem należy, że – uwzględniając brzmienie art. 193 § 1 i 2 k.p.k. – biegłym jest nie tylko osoba fizyczna, ale także instytucja naukowa lub specjalistyczna, która posiada wiadomości specjalne na temat okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy i została wezwana przez organ procesowy do sporządzenia opinii³⁵. Skoro zaś art. 201 k.p.k. przewiduje możliwość „powołania innych” biegłych, a instytucja naukowa lub specjalistyczna jest biegłym w ujęciu ustawy procesowej, to nie może ulegać wątpliwości, że „innym” biegłym w rozumieniu wskazanego przepisu może być nie tylko biegły indywidualny, ale także wskazana powyżej instytucja. Kodeks postępowania karnego z 1997 r. nie różnicuje biegłych, co odnosi się także do art. 201 k.p.k. Zmiana – w porównaniu do art. 182 k.p.k. z 1969 r. – nie polega zatem na wyłączeniu możliwości zwrócenia się do instytucji naukowej lub specjalistycznej o wydanie opinii, lecz na zrównaniu w sensie normatywnym opinii biegłego indywidualnego i opinii instytucji, co oznacza, że to organ procesowy podejmuje w każdym przypadku decyzję w przedmiocie wyboru rodzaju biegłego i w jej ramach może zwrócić się o wydanie opinii do instytucji, o której mowa w art. 193 § 2 k.p.k.

Sąd Najwyższy wyraził pogląd, zgodnie z którym z brzmienia przepisu art. 182 k.p.k. z 1969 r. wynikało, że w wypadku stwierdzenia, iż opracowana już opinia dotknięta jest wadami wymienionymi w tej normie, to sposób ich usunięcia pozostawiony został uznaniu sądu, który zawsze decydował o tym, czy w celu uzupełnienia opinii należy wezwać ponownie tych samych biegłych, czy też zwrócić się o wydanie nowej opinii do innych biegłych,

³⁴ T. Tomaszewski, *Biegły i jego opinia w nowym Kodeksie postępowania karnego*, „Państwo i Prawo” 1998, nr 5, s. 41.

³⁵ T. Gardocka, K. Dudka, S. Momot, M. Jankowski, *Udział biegłych w procesie karnym*, Warszawa 2015, s. 5; T. Tomaszewski, *Dowód z opinii biegłego w procesie karnym*, Warszawa 2000, s. 14.

instytutu lub instytucji³⁶. Wyraźnie podkreślono zatem, że to „sposób usunięcia” wad pozostawiony został „uznaniu sądu”, jednoznacznie jednak nie przyjmując, że uznaniem objęta jest także decyzja w przedmiocie samej weryfikacji opinii. W innym orzeczeniu przyjęto jednak, że nie jest to obowiązek, lecz jedynie prawo sądu (uprawnienie), z którego sąd zobowiązany będzie skorzystać tylko wtedy, jeżeli zachodzą okoliczności wskazane w ustawie i jeżeli sąd sam nie będzie w stanie rozstrzygnąć wątpliwości związanych z „niepełną” lub „niejasną” opinią biegłych³⁷. Z kolei w piśmiennictwie wyrażono pogląd, że jeżeli wystąpią okoliczności wskazane w art. 182 k.p.k. z 1969 r., dążenie do wyjaśnienia niejasności i sprzeczności jest obowiązkiem sądu (organu procesowego)³⁸. Podkreślono w nim również, że opinia biegłych podlegała ocenie sądu, który był powołany do skontrolowania, czy tok rozumowania biegłego jest logicznie poprawny, i sprawdzenia wyników opinii w oparciu o materiał dowodowy sprawy, przy czym ocena taka była jednak możliwa jedynie wówczas, gdy opinia nie zawierała niejasności, sprzeczności i luk oraz wyraźnie określała stanowisko biegłych. Sąd nie mógł zastąpić biegłego i wkroczyć w materię wiadomości specjalnych, gdyż to przekreślało sens i znaczenie instytucji biegłych³⁹, co oznaczało, że zobowiązany był do uzyskania niewadliwej opinii biegłego (opinii biegłych), w oparciu o którą (o które) możliwe byłoby rozstrzygnięcie sprawy. Sąd (organ procesowy) nie mógł wdawać się w materialną ocenę okoliczności wymagających wiadomości specjalnych⁴⁰, ta materia została bowiem zastrzeżona przez ustawodawcę dla biegłego (biegłych), co wyraźnie wynikało z art. 176 § 1 k.p.k. z 1969 r.

Wskazać należy, że na gruncie art. 182 k.p.k. z 1969 r. wyrażono pogląd, iż z przepisu tego nie wynika obowiązek wezwania innych biegłych, gdy między opiniami biegłych znajdujących się w aktach lub opiniami biegłych przesłuchanych istnieją sprzeczności. Obowiązek taki powstaje jedynie wtedy, gdy na podstawie istniejących w sprawie okoliczności sąd nie dysponuje wystarczającymi danymi do uznania jednej ze sprzecznych opinii za odpowiadającą rzeczywistości⁴¹. Stanowisko takie prezentowane było również w orzecznictwie⁴². Był to pogląd trafny, albowiem w sytuacji,

³⁶ Wyrok SN z 14 stycznia 1974 r., I KR 193/73, LEX nr 16828.

³⁷ Wyrok SN z 23 listopada 1977 r., V KR 180/77, LEX nr 170040.

³⁸ Z. Doda, *Kontrola dowodu z opinii biegłego w trybie art. 182 Kodeksu postępowania karnego*, „Palestra” 1977, nr 6, s. 79.

³⁹ S. Kalinowski, *Polski proces karny*, Warszawa 1971, s. 330.

⁴⁰ Wyrok SN z 23 listopada 1988 r., V KRn 247/88, OSNKW 1989, nr 1–2, poz. 12.

⁴¹ S. Kalinowski [w:] J. Bafia, J. Bednarszak, M. Flemming, S. Kalinowski, H. Kempisty, M. Siewierski, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, pod red. M. Mazura, Warszawa 1976, s. 264.

⁴² Wyrok SN z 29 grudnia 1977 r., Rwn 418/77, OSNKW 1978, nr 2–3, poz. 31; wyrok SN z 20 kwietnia 1984 r., Rwn 27/83, LEX nr 17551.

w której zachodziły sprzeczności między opiniami, ale każda z nich spełniała kryterium pełności i jasności oraz finalnie była możliwość dokonania ich oceny, organ procesowy – w tym sąd – mógł uznać jedną z nich za przekonującą, jednocześnie wskazując, dlaczego opinia odmienna nie jest wiarygodna. Innymi słowy, obowiązek zasięgnięcia dodatkowej opinii, o której była mowa w art. 182 k.p.k. z 1969 r., powstawał wtedy, gdy pomiędzy dotychczasowymi opiniami zachodziła rzeczywista sprzeczność i gdy na podstawie istniejących w sprawie okoliczności, sąd (organ procesowy) nie dysponował wystarczającymi danymi do podzielenia jednej ze sprzecznych opinii, to znaczy – poddania obu dowodów właściwej ocenie⁴³.

Z art. 182 k.p.k. z 1969 r. nie wynikał obowiązek, ani nawet uprawnienie, mnożenia opinii biegłych, w tym wyjaśniania każdej sprzeczności zachodzących między nimi poprzez wezwanie innych – a więc kolejnych – biegłych. W takiej sytuacji – sprzeczności między opiniami – należało podjąć działania zmierzające do ich weryfikacji, przy czym w orzecznictwie Sądu Najwyższego wskazano, że w takim przypadku należy skonfrontować dotychczasowych biegłych, uznając brak takiej konfrontacji za obrazę wskazanego powyżej przepisu⁴⁴. Co istotne, owa „konfrontacja” możliwa była w ramach postępowania uregulowanego w art. 182 k.p.k. z 1969 r., czyli w tym przepisie w orzecznictwie upatrywano podstawy prawnej do jej przeprowadzenia, mimo że wyraźnie taka możliwość nie została w nim uregulowana. Tym samym jej przeprowadzenie związane było z uprzednim stwierdzeniem sprzeczności opinii, a jej celem było wyjaśnienie owych sprzeczności.

Za obrazę art. 182 k.p.k. z 1969 r. nie uznawano poprzestania przez sąd (organ procesowy) na uzupełnionych opiniach tych samych biegłych, zamiast wezwania innych⁴⁵. Zauważyć jednak należy, że pogląd ten był zasadny jedynie w odniesieniu do przypadku, w którym te uzupełnione opinie pozwalały na wyjaśnienie wszystkich kwestii, które wymagały wiadomości specjalnych, w tym nie były obciążone wadą niepełności, niejasności czy też wewnętrznej sprzeczności. W orzecznictwie zasadnie przyjęto, że przepis art. 182 k.p.k. z 1969 r. nie obligował sądu do zasięgnięcia nowej opinii (instytutu, zakładu lub instytucji) albo innych biegłych, ale jednocześnie nie zwalniał przez to od obowiązku oceny posiadanych opinii, m.in. pod kątem ich pełności dla potrzeb wyjaśnienia wszystkich istotnych okoliczności sprawy, jednocześnie dodając, że z przepisów kodeksu postępowania karnego wynikało, że przywiązuje on duże znaczenie do kwestii zachowania

⁴³ Wyrok SN z 11 grudnia 1987 r., IV KR 348/87, LEX nr 17933.

⁴⁴ M.in. wyrok SN z 29 marca 1979 r., V KRN 45/79, LEX nr 1673822.

⁴⁵ Wyrok SN z 18 czerwca 1980 r., V KRN 274/79, OSNKW 1981, nr 4–5, poz. 20; wyrok SA w Katowicach z 2 marca 1995 r., II Akr 460/94, LEX nr 24538.

zasady kontradiktoryjności przy przeprowadzaniu dowodu z opinii biegłych – jeżeli z opinii wynika, że nie zostały ustalone, możliwie jednoznacznie, okoliczności mogące mieć wpływ na treść orzeczenia, to wezwanie biegłych (lub biegłego) na rozprawę staje się obowiązkiem sądu wynikającym z art. 182 k.p.k. z 1969 r., a zaniechanie tego obowiązku oznacza również naruszenie prawa oskarżonego do obrony⁴⁶. Zbieżny pogląd prezentowany był w piśmiennictwie, gdzie wskazano, iż okoliczności sprawy mogą przemawiać za koniecznością wezwania przez sąd z urzędu biegłych na rozprawę⁴⁷.

Samo złożenie wniosku o dopuszczenie dowodu z drugiej (ewentualnie dalszych) opinii biegłych nie generowało obowiązku wezwania innego (innych) biegłych⁴⁸, ustawodawca nie wprowadził bowiem rozwiązania obligującego sąd (organ) procesowy do podjęcia takiej decyzji w każdym przypadku, gdy zażądała tego strona. Decyzja odnośnie do wezwania ponownie tych samych biegłych, czy też o powołaniu innych, należała wyłącznie do organu procesowego⁴⁹. Z ustawy nie wynikało, jakimi kryteriami organ procesowy powinien kierować się przy wyborze wariantu weryfikacji opinii biegłego (opinii biegłych), tj. nie wskazano okoliczności, które należało uwzględnić przy podejmowaniu decyzji, czy ponownie wezwać tych samych biegłych, czy też powołać innych. Inaczej rzecz ujmując, wybór wariantu weryfikacji opinii biegłego (opinii biegłych) pozostawiony został sądowi (organowi procesowemu). W doktrynie przyjęto, że jeżeli opinia była niepełna lub niejasna albo zachodziła sprzeczność w samej opinii, możliwe było sporządzenie opinii uzupełniającej przez tych samych biegłych, w której zostaną wyjaśnione niejasności zawarte w pierwszej opinii lub uzupełnione pominięte wcześniej kwestie, jak też usunięte występujące sprzeczności⁵⁰. Z kolei w orzecnictwie wyrażono pogląd, że powołanie innych biegłych powinno nastąpić wówczas, gdy w treści dotychczasowej opinii lub po jej uzupełnieniu nie zostały wyjaśnione okoliczności wymagające wiadomości specjalnych, a dotychczasowi biegli nie są w stanie tego uczynić⁵¹.

W piśmiennictwie w odniesieniu do art. 182 k.p.k. z 1969 r. przyjęto, że na podstawie tego przepisu sąd (organ procesowy) mógł zażądać

⁴⁶ Wyrok SN z 14 listopada 1996 r., III KKN 118/96, LEX nr 162238.

⁴⁷ L.K. Paprzycki, *Podstawowe zasady opiniowania sądowo-psychiatrycznego co do poczytalności oskarżonego i zdolności jego uczestniczenia w postępowaniu karnym – zagadnienia prawne*, „Prokuratura i Prawo” 1996, nr 9, s. 120.

⁴⁸ Wyrok SA w Krakowie z 11 czerwca 1992 r., II AKr 62/92, LEX nr 27684.

⁴⁹ Wyrok SN z 14 stycznia 1974 r., I KR 193/73, LEX nr 16828.

⁵⁰ S. Kalinowski, *Opinia biegłego w postępowaniu karnym*, Warszawa 1972, s. 237–239.

⁵¹ M.in. wyrok SN z 3 marca 1981 r., IV KR 271/80, OSNPG 1981, nr 89, poz. 101; wyrok SN z 3 maja 1982 r., I KR 319/81, LEX nr 1400161; wyrok SN z 23 listopada 1988 r., V KRN 247/88, OSNKW 1989, nr 1–2, poz. 12.

przeprowadzenia określonych badań uzupełniających, w przypadku w którym w razie istnienia rozsądnych wątpliwości co do tego, czy rezygnacja z określonych badań dodatkowych wpłynęła negatywnie na ustalenia, oceny i wnioski opinii⁵². Niewątpliwie owe „badania uzupełniające” odbywały się w ramach opiniowania, a zatem w istocie chodziło o zasięgnięcie albo opinii uzupełniającej, albo opinii nowej, obejmującej przeprowadzenie badań i sformułowanie ostatecznych wniosków, uwzględniających ich wyniki.

Podzielić należy pogląd, że na gruncie k.p.k. z 1969 r. ustawa nie wykluczała tzw. supereksperytyzy (superopinii), rozumianej jako badania opinii biegłego przez innego biegłego⁵³. Co istotne, wskazano jednocześnie, że jeżeli opinii biegłego organ procesowy nie podziela, „winien w zasadzie powołać innego biegłego”⁵⁴, był jednak prezentowany także pogląd bardziej kategoryczny – odrzucenie dowodu z opinii biegłego rodziło konieczność zasięgnięcia opinii innego biegłego, w przeciwnym wypadku doszłoby bowiem do naruszenia art. 176 § 1 k.p.k. z 1969 r. (albowiem istotna okoliczność nie zostałaby wyjaśniona)⁵⁵. Odnotować jednak należy, że wyrażonej podstawy ustawowej do takiej weryfikacji nie było, a zatem owe „badanie opinii biegłego przez innego biegłego” musiało się odbyć w reżimie art. 182 k.p.k. z 1969 r. Sąd (organ procesowy) nie mógł odrzucić wszystkich opinii i zastąpić ich własnym stanowiskiem⁵⁶. Naruszenie art. 176 § 1 k.p.k. miało miejsce wtedy, gdy mimo istnienia okoliczności, których stwierdzenie wymaga wiadomości specjalnych, dowód z ekspertyzy specjalistycznej nie zostanie w ogóle przeprowadzony tudzież wtedy gdy dowód taki zostanie wprowadzony, lecz sąd samodzielnie bez wykorzystania w tym względzie ustaleń, ocen i wniosków zawartych w opinii dokona ustaleń w odniesieniu do okoliczności o charakterze specjalistycznym⁵⁷. W orzecnictwie podkreślono, że jeżeli sąd (organ procesowy) zdecydował się na powołanie nowego biegłego, to jego opinia nie mogła ograniczać się do wartościowania opinii poprzednio złożonych w sprawie, lecz powinna odnosić się do okoliczności stanowiących przedmiot ekspertyzy⁵⁸.

⁵² Z. Doda, *Dowód z opinii biegłych psychiatrów w postępowaniu karnym*, „Prokuratura i Prawo” 1996, nr 6, s. 36.

⁵³ M. Lipczyńska [w:] M. Lipczyńska, A. Kordik, Z. Kegel, Z. Świda-Lagiewska, *Polski proces karny*, Wrocław 1975, s. 199.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ T. Widła, *Ocena dowodu z opinii biegłego*, Katowice 1992, s. 85.

⁵⁶ Wyrok SN z 26 listopada 1982 r., V KRN 353/82, OSNPG 1983, nr 7, poz. 81; wyrok SN z 18 maja 1987 r., V KRN 125/87, LEX nr 17828; wyrok SN z 23 listopada 1988 r., V KRN 247/88, OSN-KW 1989, nr 1-2, poz. 12.

⁵⁷ Wyrok SN z 13 czerwca 1996 r., IV KKN 38/96, OSNKG 1996, nr 9-10, poz. 56.

⁵⁸ Wyrok SN z 3 lipca 1987 r., III KR 235/87, OSNKG 1988, nr 1, poz. 12.

Stanowisko to należy w pełni podzielić, albowiem nowy biegły powoływany był do wydania opinii, której przedmiot i zakres determinowały okoliczności danej sprawy oraz konieczność uzyskania wiadomości specjalnych, a jego rolą nie było wyłącznie dokonanie oceny opinii już uzyskanej (już uzyskanych).

Kodeks postępowania karnego z 1969 r. nie przewidywał szczególniego trybu wzywania biegłego do udziału w rozprawie głównej, związanego z wadami opinii, tj. warunkiem takiego wezwania nie było stwierdzenie jej wadliwości. Artykuł 182 k.p.k. nie wyznaczał zatem ram prawnych wezwania biegłego na rozprawę główną.

Artykuł 182 k.p.k. z 1969 r. zastąpił art. 137 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 marca 1928 r. – Kodeks postępowania karnego (dalej: „k.p.k. z 1928 r.”), który stanowił, że: „Jeżeli opinia biegłych jest niejasna lub sprzeczna, sąd może zarządzić ponowne przesłuchanie tych samych biegłych lub wezwać innych”. Znajdował on zastosowanie w przypadku wystąpienia dwóch wad „opinji” biegłego – niejasności lub sprzeczności i w takim przypadku sąd mógł zarządzić ponowne przesłuchanie tych samych biegłych lub wezwać innych. W orzecznictwie Sądu Najwyższego wskazano, że przepis ten regulował „ponowienie dowodu” z „opinji” biegłego lub też „przeprowadzenie go przez innego biegłego”⁵⁹. Był to pogląd zasadny, albowiem w istocie „ponowne przesłuchanie tych samych biegłych” to „ponowienie dowodu”, tj. ponowne jego przeprowadzenie – sąd bowiem po raz kolejny zwracał się do tych samych biegłych o „opinję”, natomiast „przeprowadzenie” tego dowodu przez „innego biegłego” to efekt jego „wezwania” – innego biegłego „wzywało się” po to, aby wydał „opinję”, i w ten sposób odbywało się „przeprowadzenie” dowodu z „opinji” biegłego, do czego w pierwszej kolejności było niezbędne właśnie „wezwanie”⁶⁰. Wskazać należy, że w wypadkach wymagających wiadomości specjalnych sąd wzywał biegłych (art. 124 k.p.k. z 1928 r.). Przywołany akt prawny nie posługiwał się sformułowaniem „zasięga się opinii biegłego albo biegłych”, tak jak to przyjęto w k.p.k. z 1997 r. (art. 193 § 1), czy też sformułowaniem „powołuje się jednego lub kilku biegłych”, jak to ujęto w k.p.k. z 1969 r. (art. 176 § 1 k.p.k.).

W orzecznictwie w okresie międzywojennym wskazano, że art. 137 k.p.k. z 1928 r. „nie stwarzał obowiązku ponowienia ekspertyzy, lecz jedynie dawał możliwość sądowi, w razie sprzeczności lub niejasności opinii biegłych, zarządzenia ponownie ich przesłuchania lub wezwania innych”⁶¹. W uzasadnieniu tego poglądu podkreślono, że „z tekstu przytoczonego

⁵⁹ Wyrok SN z 24 października 1933 r., II K 817/33, OSN(K) 1934, nr 2, poz. 20.

⁶⁰ Wyrok SN z 7 marca 1932 r., II K 120/32, OSN(K) 1932, nr 6, poz. 109.

⁶¹ Wyrok SN z 12 maja 1930 r., II K 260/30, OSN(K) 1931, nr 1, poz. 15.

artykułu niewątpliwie wynika, iż rozstrzygnięcie powyższej kwestji pozostawione jest wyłącznie uznaniu sądu wyrokującego, którego postanowienie, uzasadnione w danej sprawie należycie i poparte prawidłową wykładnią art. 137 k.p.k., nie podlega kontroli kasacyjnej”. Tym samym Sąd Najwyższy uznał, że nawet w przypadku stwierdzenia wad „opinji” sąd wyrokujący w sprawie nie był zobligowany do zastosowania trybu, o którym była mowa w tym przepisie, co *de facto* oznaczało przyzwolenie na pełną samodzielność sądu w zakresie przeprowadzania dowodu z „opinji” biegłego, w tym co do jego oceny. Pogląd taki był również prezentowany w piśmiennictwie⁶². Co istotne, w orzecnictwie wyraźnie wskazano, że w k.p.k. z 1928 r. przewidziano obowiązek „wezwania” innego biegłego (art. 126 § 2), odróżniając ten przypadek od fakultatywnej możliwości w tym zakresie, wynikającej z art. 137⁶³.

W piśmiennictwie okresu międzywojennego wskazano, że sąd „może”, nie zaś „musi” zarządzić ponowne przesłuchanie biegłych lub wezwanie innych, albowiem sprzeczności mogą być nieistotne, albo też sąd może jedną z dwóch sprzecznych „opinji” uznać za trafną. Podkreślono również, że jeśli „opinja” biegłych jest w punkcie istotnym niejasną lub sprzeczną, sąd winien w uzasadnieniu wyjaśnić dłaczego na tej „opinji” poprzestał⁶⁴. Na gruncie wskazanego przepisu przyjęto, że to od uznania sądu zależało, czy wezwać innych biegłych, czy przesłuchać tych samych⁶⁵. Podkreślono także, że w przypadku zarządzenia przez sąd ponowienia „opinji” biegłych, zarówno sam wybór biegłych, jak i sposób przeprowadzenia ekspertyzy, czy to drogą przesłuchania ich na rozprawie lub w trybie art. 490 § 3 k.p.k. z 1928 r., czy też za pomocą zasięgnięcia „opinji” odpowiedniego urzędu lub zakładu (art. 138 k.p.k. z 1928 r.) zależy od swobodnego uznania sądu wyrokującego i zgłoszone w tej mierze wnioski stron nie wiążą sądu, o ile strona nie zgłosiła „uzasadnionej opozycji” przeciwko osobie biegłego na zasadzie art. 126 § 2 k.p.k.⁶⁶ Wprawdzie w art. 137 k.p.k. z 1928 r. nie było mowy o „opinji” odpowiedniego urzędu lub zakładu, ale przepis ten nie wyłączał stosowania art. 138 k.p.k. z 1928 r., który stanowił, że „zamiast wzywania biegłych lub niezależnie od ich wezwania” sąd może zasięgnąć „opinji” odpowiedniego urzędu lub zakładu. Wskazany przepis wyraźnie dopuszczał zatem możliwość, także w przypadku, o którym mowa w art. 137 k.p.k. z 1928 r., a więc wad „opinji” biegłego, odstąpienia od wezwania

⁶² J. Nisenson, M. Siewierski, *Kodeks postępowania karnego z komentarzem i orzecnictwem Sądu Najwyższego*, Warszawa 1936, s. 84.

⁶³ Wyrok SN z 30 listopada 1934 r., II K 1389/34, OSN(K) 1935, nr 6, poz. 243.

⁶⁴ L. Peiper, *Komentarz do kodeksu postępowania karnego*, Kraków 1929, s. 87.

⁶⁵ J. Nisenson, M. Siewierski, *op. cit.*, s. 84.

⁶⁶ *Ibidem*.

biegłych, zarówno dotychczasowych, jak i innych oraz zasięgnięcia opinii odpowiedniego urzędu lub zakładu, gdyż nie było w tej materii żadnego ograniczenia normatywnego. Istniała zatem dodatkowa możliwość weryfikacji „opinii” biegłego (biegłych) poprzez zasięgnięcie „opinii” odpowiedniego urzędu lub zakładu, zależna od decyzji sądu.

Możliwa była konfrontacja biegłych, co wynikało wyraźnie z art. 116 k.p.k. z 1928 r., który to przepis znajdował odpowiednie zastosowanie do biegłych na podstawie art. 141 § 1 k.p.k. z 1928 r. Zgodnie z brzmieniem wskazanych przepisów była ona dopuszczalna, gdy zachodziły „sprzeczności” między opiniami. Prawodawca wyraźnie przewidział zatem dodatkową możliwość weryfikacji „opinii”, polegającą na skonfrontowaniu dotychczasowych biegłych. Decyzja w tej materii należała do sądu, przy czym w orzecznictwie podkreślono, że była ona objęta „swobodnym uznaniem”⁶⁷.

Artykuł 137 k.p.k. przewidywał uprawnienie dla sądu. Wynikało to z przyjętego modelu postępowania karnego, w tym modelu przeprowadzania czynności dowodowych. Wyjątkowo wysłuchanie biegłych i „dokonywanie” ekspertyz, a także ich konfrontowanie, możliwe było przez prokuratora lub policję państwową (art. 243 § 2, art. 254, art. 255 i art. 257 k.p.k. z 1928 r., a także art. 20 § 1 w pierwotnym brzmieniu rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 marca 1928 r. – Przepisy wprowadzające kodeks postępowania karnego⁶⁸, dalej: „p.w.k.p.k. z 1928 r.”).

Artykuł 137 k.p.k. z 1928 r. obowiązywał od 1 lipca 1929 r. (art. 58 p.w.k.p.k. z 1928 r.). Z dniem 24 maja 1949 r. nastąpiła zmiana redakcyjna i normatywna, tj. od tej daty dotychczasowa treść art. 137 k.p.k. znalazła się w art. 132 k.p.k., zaś zmianie uległ zakres podmiotowy regulacji. Zgodnie z nowym brzmieniem: „jeżeli opinia biegłych jest niejasna lub sprzeczna, sąd lub prowadzący śledztwo może zarządzić ponowne przesłuchanie tych samych biegłych lub wezwać innych” (Obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 maja 1949 r. o ogłoszeniu jednolitego tekstu kodeksu postępowania karnego⁶⁹). Z dniem 13 września 1950 r. nastąpiła kolejna zmiana – dotychczasowe brzmienie art. 132 k.p.k. z 1928 r. stało się treścią art. 124 tego kodeksu (Obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 września 1950 r. o ogłoszeniu jednolitego tekstu kodeksu postępowania karnego⁷⁰), nie doszło natomiast do zmiany zakresu jego dyspozycji. W konsekwencji jedyna zmiana normatywna, która została wprowadzona, to rozwiązanie, iż także prowadzący śledztwo został uprawniony do ponownego przesłuchania biegłych lub wezwania innych

⁶⁷ Wyrok SN z 13 lutego 1930 r., II K 746/29, OSN(K) 1930, nr 3, poz. 74.

⁶⁸ Dz.U. 1928 Nr 33, poz. 314 z późn. zm.

⁶⁹ Dz.U. 1949 Nr 33, poz. 243.

⁷⁰ Dz.U. 1950 Nr 40, poz. 364.

w przypadku niejasności lub sprzeczności opinii. Artykuł 124 k.p.k. z 1928 r. we wskazanym, niezmienionym brzmieniu obowiązywał do czasu wejścia w życie art. 182 k.p.k. z 1969 r.

Na gruncie art. 124 k.p.k. z 1928 r. przyjęto, analogicznie jak w odniesieniu do pierwotnego brzmienia art. 137 k.p.k. z 1928 r., że wynikające z tego przepisu wezwanie biegłych w wypadkach wymagających wiadomości specjalnych mogło być zastąpione na podstawie art. 138 k.p.k. z 1928 r. opinią odpowiedniego instytutu lub urzędu⁷¹, tj. zamiast wezwania dotychczasowych lub innych biegłych możliwe było zasięgnięcie opinii instytutu lub urzędu.

Po wskazanej modyfikacji normatywnej odnotować należy zmianę linii orzeczniczej. Po pierwsze, Sąd Najwyższy wyraźnie wskazał, że sąd nie tylko może, ale ma obowiązek kontrolowania opinii biegłego, łącząc ten obowiązek z trybem weryfikacji opinii biegłego, uregulowanym w art. 124 k.p.k. z 1928 r.⁷² Po drugie, Sąd Najwyższy podkreślił że „wykroczenie biegłego po zakres jego uprawnień” powoduje, że „sąd, zgodnie z art. 124 k.p.k. powinien zasięgnąć opinii biegłego w celu zabezpieczenia obiektywności ekspertyzy”⁷³, tj. dostrzeżono, że przepis ten przewiduje obowiązek określonego procedowania sądu. Po trzecie, Sąd Najwyższy przyjął, że „przepis art. 124 k.p.k. daje sądowi prawo ponownego przesłuchania tych samych biegłych lub wezwania innych, jeżeli wydana w sprawie opinia jest niejasna lub sprzeczna. Obowiązek jednak zastosowania tego trybu powstaje dopiero wtedy, gdy sąd dysponujący jedynie wiedzą ogólną nie ma możliwości samodzielnego ocenienia istniejących w opinii biegłych niejasności lub sprzeczności, a więc wtedy, gdy do usunięcia tego rodzaju wad opinii biegłych konieczne jest również posiadanie wiedzy specjalnej”⁷⁴. Tym samym Sąd Najwyższy stanął na stanowisku, że uprawnienie sądu przekształca się w obowiązek, gdy niezbędne jest zweryfikowanie opinii biegłego ze względu na jej wady, do czego potrzeba jest wiedza specjalna. Przywołać należy również pogląd iż, „W razie wątpliwości co do słuszności pisemnej opinii biegłych dotyczącej poczytalności oskarżonego sąd powinien wezwać tych biegłych na rozprawę dla wyjaśnienia powstałych wątpliwości. Gdyby również ustne wyjaśnienia biegłych nie usunęły tych wątpliwości, sąd powinien skorzystać z możliwości wezwania innych biegłych. Odrzucenie natomiast przez sąd pisemnej opinii biegłych tylko na podstawie własnej obserwacji i bez wysłuchania ich wyjaśnień jest niedopuszczalne”⁷⁵. Z tego stanowiska

⁷¹ Wyrok SN z 24 lipca 1946 r., K 793/46, OSN(K) 1947, nr 3, poz. 66.

⁷² Wyrok SN z 12 kwietnia 1952 r., I K 1308/51, LEX nr 117138.

⁷³ Wyrok SN z 9 lipca 1963 r., IV K 205/63, LEX nr 171039.

⁷⁴ Wyrok SN z 13 grudnia 1963 r., IV K 1058/61, LEX nr 170609.

⁷⁵ Postanowienie SN z 5 listopada 1965 r., Rw 956/65, OSNKW 1966, nr 2, poz. 24.

wyraźnie wynika, że wątpliwości odnośnie do opinii biegłego powinny spowodować jej weryfikację, poprzez wezwanie tych samych biegłych, a w dalszej kolejności – poprzez wezwanie innych biegłych. W tym przypadku Sąd Najwyższy wyraźnie dostrzegł zatem obowiązek zastosowania art. 124 k.p.k. z 1928 r., w przypadku gdy opinia dotychczasowego biegłego (biegłych) jest wadliwa. Taki sam pogląd zawarto w wyroku z 17 stycznia 1967 r., IV KR 328/66⁷⁶. Ukształtowała się zatem linia orzecznicza, iż z art. 124 k.p.k. z 1928 r. wynikał obowiązek przeprowadzenia ponownego dowodu z opinii tych samych biegłych lub wezwania innych, jeżeli wystąpią wskazane w tym przepisie wady opinii, a ich usunięcie nie jest możliwe w inny sposób.

Po zmianach redakcyjnych w k.p.k. z 1928 r. nadal wyraźnie przewidziana była możliwość konfrontacji biegłych. Wynikała ona z art. 104 k.p.k. z 1928 r. w zw. z art. 128 § 1 k.p.k. z 1928 r. w redakcji z 1950 r.⁷⁷ (Obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 września 1950 r. o ogłoszeniu jednolitego tekstu kodeksu postępowania karnego). Nie zmienił się charakter tej instytucji – była ona fakultatywna i miała charakter szczególny, uzupełniając możliwości weryfikacji opinii biegłego.

Kodeks postępowania karnego z 1928 r. nie przewidywał szczególnego trybu wzywania biegłego do udziału w rozprawie głównej, związanego z wadami „opinii” („opinii”), tj. warunkiem takiego wezwania nie było ich stwierdzenie.

Z przeprowadzonych rozważań wynika, że począwszy od wejścia w życie k.p.k. z 1928 r. do chwili obecnej obowiązujące prawo procesowe wyraźnie przewidywało tryb weryfikacji dowodu z opinii biegłego, przy czym prawodawca w każdym z kodeksów precyzyjnie określił wady opinii, które determinowały jego zastosowanie. W każdym z przyjętych rozwiązań wskazano, że jest to „możliwość”, co sugerowałyby fakultatywność decyzji w przedmiocie weryfikacji, ale w orzecznictwie pojawił się pogląd, że zaistnienie wad opinii obliuguje sąd (organ procesowy) – a nie tylko uprawnia – do jej weryfikacji w ramach trybu postępowania określonego w kodeksie, przy czym zastrzeżono co do zasady, że dotyczy to tylko tych przypadków, w których wady opinii powodują, że sąd (organ procesowy) nie może dokonać jej finalnej oceny. Weryfikacja mogła polegać albo na wezwaniu dotychczasowego biegłego (dotychczasowych biegłych) do wydania opinii uzupełniającej albo na powołaniu innych (a więc nowych) biegłych, przy czym podkreślić należy, że począwszy od k.p.k. z 1928 r. istnieje możliwość zwrócenia się o sporządzenie opinii do instytucji specjalistycznej.

⁷⁶ Publ.: OSNKW 1967, nr 6, poz. 52.

⁷⁷ D. Orkiszewska, *Konfrontacja w postępowaniu karnym*, Lublin 2016, s. 32.

Tryb weryfikacji opinii biegłego (opinii biegłych) nie uległ zmianie na przestrzeni lat, w tym nie zmieniło się jego założenie, że to sąd (organ procesowy) dokonuje wyboru rozwiązania weryfikującego – a zatem decyduje, czy wezwać ponownie tych samych biegłych, czy też powołać innych. Prawodawca nie określił przesłanek determinujących decyzję w tej materii, tj. nie wskazał okoliczności, które sąd (organ procesowy) powinien uwzględnić przy jej podejmowaniu, co oznacza, że w tym zakresie przyjęto uznaniowość. W piśmiennictwie i orzecznictwie wskazano, w jakich przypadkach (w jakich okolicznościach) zasadne jest ponowne wezwanie tych samych biegłych, a w jakich – powołanie innych, zastrzegając jednak, że decyzja należy do sądu (organu procesowego) i może on bez wzywania dotychczasowych biegłych do sporządzenia opinii uzupełniającej od razu powołać innych biegłych. Tylko k.p.k. z 1928 r. wyraźnie przewidywał możliwość konfrontacji biegłych, w przypadku gdy wystąpią „sprzeczności” między opiniami. Zarówno k.p.k. z 1969 r., jak i k.p.k. z 1997 r. przyjęły inne rozwiązanie, tj. w obu aktach prawnych brak jest szczególnego przepisu dopuszczającego konfrontację biegłych, ale w orzecznictwie przyjęto, że konfrontacja biegłych jest dopuszczalna w ramach trybu, o którym mowa w art. 182 k.p.k. z 1969 r. i art. 201 k.p.k. z 1997 r., a to oznaczało, że jej celem było wyjaśnienie sprzeczności między opiniami.

III. Ponowne wezwanie tych samych biegłych

Ustawodawca w art. 201 k.p.k. – tak samo jak w art. 182 k.p.k. z 1969 r. – wprowadził rozwiązanie, iż w przypadku wskazanych w tym przepisie wad opinii „można ponownie wezwać tych samych biegłych”. Kodeks postępowania karnego z 1928 r. w analogicznej sytuacji przyjął, iż możliwe było „ponowne przesłuchanie tych samych biegłych” (art. 137, po zmianie redakcyjnej art. 124).

Artykuł 201 k.p.k. stanowi podstawę do „ponownego wezwania” dotychczasowych biegłych, a więc zwrócenia się do nich o sporządzenie opinii uzupełniającej, natomiast to, w jaki sposób dowód z opinii uzupełniającej zostanie przeprowadzony, zależy od organu procesowego. Opinia taka – w zależności od polecenia organu procesowego – może być złożona ustnie lub na piśmie (art. 200 § 1 k.p.k.), na co trafnie zwrócono uwagę w piśmiennictwie⁷⁸. Artykuł 201 k.p.k. nie przesądza, w jakiej formie ma być złożona opinia uzupełniająca, dlatego też w przypadku „ponownego wezwania” dotychczasowych biegłych organ procesowy powinien określić jej

⁷⁸ D. Gruszecka [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2015, s. 490.

formę, tak jak w przypadku opinii poprzednio złożonej. Nie musi być to ta sama forma, ustawa nie formułuje bowiem takiego wymogu. Możliwa jest więc sytuacja, że poprzednia opinia będzie złożona na piśmie, a opinia uzupełniająca – ustnie, co oznacza konieczność przesłuchania biegłego (biegłych). Gdyby ustawodawca zastrzegł, że „można przesłuchiwać tych samych biegłych”, oznaczałoby to, że wyłączone jest sporządzenie opinii uzupełniającej w formie pisemnej, a zatem musiałyby mieć ona formę ustną. Oczywiście, nie jest wykluczone, że poprzednia opinia będzie złożona ustnie, zaś opinia uzupełniająca na piśmie. Ustawa nie preferuje żadnej z tych form, w szczególności forma pisemna nie jest formą, z której należy korzystać w pierwszej kolejności, choć w praktyce przeważają opinie pisemne⁷⁹.

„Ponowne wezwanie tych samych biegłych” oznacza, że w wydaniu opinii uzupełniającej mają wziąć udział dotychczasowi biegli, jeżeli zatem opinię sporządziło wspólnie trzech biegłych, to do nich, jako do zespołu biegłych, należy skierować żądanie jej sporządzenia. Organ procesowy nie może w takiej sytuacji „wybrać” biegłego czy biegłych, do którego (których) kieruje wezwanie, a do innego (innych) nie, z punktu widzenia procesowego jest to bowiem „jedna” opinia (*arg. ex art. 193 § 3 k.p.k.*), a zatem jej uzupełnienie musi odbyć się w tych samych ramach podmiotowych. Jeżeli organ procesowy uzna, że dotychczasowi biegli nie są w stanie wspólnie wydać niewadliwej opinii, to bez względu na ocenę możliwości ich indywidualnego wkładu w jej sporządzenie powinien powołać innych biegłych. Artykuł 201 k.p.k. nie daje organowi procesowemu możliwości wyboru niektórych biegłych spośród dotychczasowych w celu sporządzenia opinii uzupełniającej. Wzywa się „ponownie tych samych biegłych”, a więc tych, którzy wydali opinię wymagającą uzupełnienia, a nie wybranych spośród z nich. Jeżeli organ procesowy negatywnie ocenia kwalifikacje niektórych z nich (w wyniku analizy opinii) i uznaje, że nie są w stanie wziąć udziału w sporządzeniu opinii uzupełniającej, powinien powołać innych biegłych. W przypadku sporządzenia opinii wspólnej jej uzupełnienie także następuje wspólnie. Odmienne wykładnia byłaby sprzeczna zarówno z brzmieniem, jak i z *ratio legis* art. 201 k.p.k. W konsekwencji śmierć jednego z biegłych, którzy brali udział w wydaniu opinii wspólnej, jak również brak możliwości wzięcia udziału w wydaniu opinii uzupełniającej, np. z powodu stanu zdrowia, rodzi konieczność powołania innych biegłych. Nie jest też możliwe „ponowne wezwanie tych samych biegłych” i jednocześnie „uzupełnienie” zespołu o kolejne osoby, choćby było to uzasadnione merytorycznie. Artykuł 201 k.p.k. nie przewiduje możliwości sporządzenia opinii uzupeł-

⁷⁹ T. Widła, *Metodyka ekspertyzy* [w:] *Ekspertyza sądowa*, red. J. Wójcikiewicz, Kraków 2002, s. 37.

niającej przez zespół składający się z dotychczasowych i nowych biegłych. W tym zakresie przyjęto alternatywę, tj. „ponowne wezwanie tych samych biegłych” lub „powołanie innych”. Nie ma normatywnej możliwości „połączenia” tych dwóch rozwiązań. Wprawdzie spójnik „lub” w logice prawniczej występuje jako funktor alternatywy nierozłącznej, co oznacza, że posłużenie się nim stwarza możliwość sięgnięcia po oba rozwiązania (sposoby weryfikacji opinii biegłego), których wybór pozostawiono organowi procesowemu – a nie tylko po jedno z nich, ale nie oznacza to, że dopuszczalne jest ich jednoczesne zastosowanie. Spójnik „lub” akcentuje wybór i nie wyklucza żadnej z możliwości, przy czym każda z tych możliwości jest równorzędna i stosowana osobno jako odrębne rozwiązanie normatywne.

W piśmiennictwie wskazano, że „wezwania biegłych, o których mowa w komentowanym przepisie, nie należy mylić z wezwaniem biegłych na rozprawę, gdyż chodzi o dwie różne sytuacje procesowe. O ile wezwanie biegłych na podstawie art. 201 [k.p.k.] zmierza do usunięcia mankamentów opinii, o tyle wezwanie biegłych na rozprawę łączy się ze sposobem przeprowadzenia dowodu z opinii biegłego podczas rozprawy głównej. Różny jest ich cel; w pierwszej chodzi o wyjaśnienie wątpliwości, jakie nasuwa opinia, w drugiej o stworzenie warunków do kontrydiktoryjnej kontroli dowodu z opinii biegłego”⁸⁰. Z poglądem tym można się zgodzić jedynie częściowo. Niewątpliwie wezwanie biegłych na rozprawę wykracza poza ramy art. 201 k.p.k. Biegli mogą być bowiem wezwani na rozprawę także w przypadku, gdy ich opinia nie jest wadliwa, w celu stworzenia stronom możliwości udziału w ich przesłuchaniu i umożliwienia bezpośredniego odniesienia się do jej treści, zadania pytań wyjaśniających, kontrolnych itp., co oczywiście koresponduje z zasadą kontrydiktoryjności procesu. Udział biegłych w rozprawie nie jest bowiem determinowany wyłącznie ramami art. 201 k.p.k. Nie może jednak również ulegać wątpliwości, że wezwanie biegłych na rozprawę może być uzasadnione wadami opinii i koniecznością ich wyjaśnienia. Sąd może uznać, że odbędzie się to w warunkach kontrydiktoryjnej rozprawy. Artykuł 201 k.p.k., jak już wskazano, posługuje się sformułowaniem „można wezwać ponownie tych samych biegłych”, które należy rozumieć w ten sposób, że sąd (organ procesowy) zwraca się o sporządzenie opinii uzupełniającej – taki jest sens tej regulacji, natomiast już samo przeprowadzenie tego dowodu nie jest w nim uregulowane, w tym nie wyłączono możliwości weryfikacji opinii podczas rozprawy. Wezwanie biegłych na rozprawę niewątpliwie może służyć wyjaśnieniu wątpliwości odnośnie do przedłożonej opinii (ustnie lub pisemnie), realizując tym samym

⁸⁰ R.A. Stefański [w:] *Kodeks postępowania karnego*, t. 2, *Komentarz do art. 167–296*, red. R.A. Stefański, S. Zablocki, Warszawa 2019, teza 12 do art. 201.

cel art. 201 k.p.k. Cel art. 201 k.p.k. może być zrealizowany w warunkach kontradiktoryjnej rozprawy, w jej ramach możliwe jest bowiem zadanie biegłym pytań w celu usunięcia dostrzeżonych braków, czy też innych wad opinii, a więc jej uzupełnienie. Istotne jest również i to, że „wezwanie biegłych na rozprawę” wpisuje się w pojęcie „wezwanie ponownie tych samych biegłych”, o którym mowa w art. 201 k.p.k., „wezwanie na rozprawę” spełnia bowiem wymóg „wezwania”, czyli – z językowego punktu widzenia – „nakaz stawienia się gdzieś, dopełnienia jakichś formalności” i w tym rozumieniu mieści się w tym pojęciu „wezwanie do sądu” i „wezwanie na rozprawę”⁸¹. Zarówno zatem literalne brzmienie, jak i cel art. 201 k.p.k. nie stoi na przeszkodzie „wezwanie ponownie tych samych biegłych” na rozprawę. Inaczej rzecz ujmując, „wezwanie biegłych na rozprawę” może być instrumentem służącym realizacji art. 201 k.p.k., choć może też nie być z nim związane, a służyć wyłącznie zapewnieniu stronom możliwości bezpośredniego zapoznania się z opinią biegłego i zrozumieniu jej treści. W piśmiennictwie trafnie w związku z powyższym wskazano, że „merytoryczna weryfikacja oraz podjęcie działań zmierzających do wyjaśnienia wątpliwości i zastrzeżeń polegać będą na wezwaniu biegłego (biegłych) do złożenia opinii dodatkowej (np. ustnej na rozprawie)”⁸². Złożenie ustnej opinii na rozprawie jest następstwem „wezwania”, o którym mowa w art. 201 k.p.k. Zasadny jest również pogląd, że „jeżeli złożona w sprawie opinia biegłego dotknięta została [...] wadami, jedną z alternatyw jej konwalidacji jest wezwanie wydającego ją eksperta na przesłuchanie”⁸³. Trafnie dostrzeżono również, że w trakcie tej czynności „można bowiem wyjaśnić powstałe wątpliwości, uzupełnić braki pisemnego sprawozdania z ekspertyzy, usunąć niejasności bądź sprzeczności w nim występujące”⁸⁴. Nie można natomiast zaakceptować stanowiska, iż redakcja art. 201 k.p.k. „nastawiona jest wyraźnie na wezwanie biegłego na przesłuchanie w celu usunięcia wad pierwotnej opinii”⁸⁵. Brzmienie tego przepisu nie dowodzi, że ustawodawca „wyróżnił” przesłuchanie biegłego jako pierwszoplanowy sposób usunięcia wad opinii biegłego. Jak już wskazano przepis ten w ogóle nie określa, w jaki sposób należy przeprowadzić dowód z uzupełniającej opinii biegłego.

Ustawodawca może wprowadzić obowiązek „wysłuchania”, czy też „przesłuchania” biegłych. Takie rozwiązanie przyjęto np. w art. 354a § 1 k.p.k.⁸⁶ Artykuł 201 k.p.k. takiego obowiązku nie przewiduje, tj. nie określa

⁸¹ *Słownik Języka Polskiego*, op. cit., s. 683.

⁸² A. Gaberle, op. cit., s. 199.

⁸³ T. Tomaszewski, *Dowód z opinii biegłego...*, s. 85.

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ *Ibidem*, s. 86.

⁸⁶ Wyrok SN z 9 lutego 2021 r., V KK 540/20, LEX nr 3119786.

on, że złożenie opinii uzupełniającej musi nastąpić ustnie. Żaden z dopuszczalnych sposobów weryfikacji opinii biegłego nie jest obowiązkowy – bo art. 201 k.p.k. żadnego z nich nie wskazuje, nie wspominając już o preferowaniu, natomiast organ procesowy zobowiązany jest wybrać jeden z dopuszczalnych przez ustawę – w celu uzyskania opinii uzupełniającej. Sąd (organ procesowy) nie jest zatem bezwzględnie zobowiązany do „wysłuchania”, czy też „przesłuchania” dotychczasowych biegłych, ma natomiast taką możliwość.

Opinia uzupełniająca dotychczasowych biegłych w piśmiennictwie określona jest również mianem „opinii dodatkowej”⁸⁷. Niewątpliwie zastosowanie art. 201 k.p.k. prowadzi do sporządzenia kolejnej opinii przez tych samych biegłych, w tym sensie jest to zatem opinia dodatkowa, bo w granicach pierwotnego przedmiotu i zakresu ekspertyzy (art. 194 pkt 2 k.p.k.) biegły (biegli) wyjaśnia (wyjaśniają) wątpliwości odnośnie do poprzedniej opinii, co przybiera postać osobnej (a więc dodatkowej) opinii.

Pojawia się pytanie, czy w wyniku analizy opinii sporządzonej przez dotychczasowego biegłego (dotychczasowych biegłych) organ procesowy może dojść do wniosku, że niezbędne jest sporządzenie dodatkowej opinii, ale poza zakresem poprzedniej ekspertyzy i wezwać biegłych na podstawie art. 201 k.p.k. do jej sporządzenia? Z całą pewnością taka opinia nie będzie opinią uzupełniającą, której dotyczy art. 201 k.p.k., albowiem rozszerzenie zakresu opiniowania powodować będzie, że owa dodatkowa opinia będzie w istocie opinią nową, gdyż dotyczyć będzie innej materii, niż ta będąca przedmiotem sporządzonej opinii, nie będzie też zatem opinią uzupełniającą we wskazanym powyżej rozumieniu. Nie ma tu znaczenia, czy zostanie ona sporządzona przez dotychczasowych biegłych, czy też przez innych biegłych, podstawą zwrócenia się o jej wydanie nie będzie bowiem art. 201 k.p.k., lecz art. 193 § 1 k.p.k. Organ procesowy może uznać, że pierwotnie określony zakres opiniowania wymaga rozszerzenia, co powodować będzie konieczność zasięgnięcia w niezbędnym zakresie opinii biegłego albo innych biegłych. W takim przypadku nie chodzi o reakcję na wady opinii, lecz o uzyskanie kolejnej opinii, wymaganej ze względu na konieczność uzyskania wiadomości specjalnych.

Możliwe jest, że w wyniku analizy przedłożonej opinii organ procesowy uzna, że niezbędne jest sformułowanie dodatkowych pytań szczegółowych do biegłego (biegłych). Nie musi to wynikać z wad opinii, ale może też być konsekwencją jej niejasności, czy też niepełności i ostatecznie konieczności uzyskania dodatkowych wiadomości od biegłych. W tym drugim przypadku zastosowanie znajduje art. 201 k.p.k. (ze względu na wadli-

⁸⁷ A. Gaberle, *op. cit.*, s. 199.

wość opinii), zaś w tym pierwszym niezbędne jest zasięgnięcie opinii nowej, determinowanej koniecznością uzyskania bardziej szczegółowej wypowiedzi eksperckiej, wykraczającej poza dotychczasowe ramy opiniowania. W tym przypadku nie znajduje zastosowania art. 198 § 3 k.p.k., albowiem literalna wykładnia tego przepisu wskazuje, że modyfikacja zakresu ekspertyzy jest możliwa jedynie w zakresie czasowym pomiędzy jej zleceniem (postanowieniem) a wykonaniem przez biegłego⁸⁸, tj. zakres ekspertyzy może być modyfikowany jedynie w trakcie przygotowywania opinii⁸⁹. Tym samym po sporządzeniu opinii przez biegłego (biegłych) nie można na podstawie art. 198 § 3 k.p.k. zmienić zakresu ekspertyzy, nie jest natomiast wykluczone zasięgnięcie kolejnej opinii, która z punktu widzenia formalnego nie będzie opinią uzupełniającą, jej przedmiot i zakres nie będzie bowiem tożsamy z przedmiotem i zakresem opinii już złożonej.

IV. Powołanie innych biegłych

Ustawodawca w art. 201 k.p.k. – tak samo jak w art. 182 k.p.k. z 1969 r. – wprowadził rozwiązanie, iż w przypadku wskazanych w tym przepisie wad opinii można powołać innych biegłych, a więc nowych biegłych. Kodeks postępowania karnego z 1928 r. w analogicznej sytuacji przyjął, iż możliwe było „wezwanie” innych biegłych (art. 137, po zmianie redakcyjnej art. 124). Mimo posłużenia się innym sformułowaniem w k.p.k. z 1928 r. istota wskazanych regulacji jest identyczna – dopuszczono możliwość zasięgnięcia opinii innych biegłych, a więc uzyskania opinii nowej. Jak już podkreślono, organ procesowy nie jest bezwzględnie zobowiązany do „wezwania” biegłych dotychczasowych, może bez sięgania po takie rozwiązanie powołać innych biegłych, tj. organ procesowy może bez zwracania się o wydanie opinii uzupełniającej powołać innych biegłych w celu wydania opinii nowej⁹⁰.

Powołanie nowych biegłych na podstawie art. 201 k.p.k. wymaga wydania postanowienia (*arg. ex* art. 194 k.p.k.), wybierając bowiem to rozwiązanie, organ procesowy dopuszcza dowód z opinii biegłego w rozumieniu art. 194 k.p.k. Niezbędne jest wskazanie biegłego lub biegłych wraz z ich specjalnością, a także przedmiotu i zakresu ekspertyzy ze sformułowaniem, w miarę potrzeby pytań szczegółowych oraz określenie terminu dostarczenia opinii. Organ powinien określić również, czy opinia ma być złożona ustnie, czy też na piśmie (art. 200 § 1 k.p.k.). Nowych biegłych można przesłuchać na rozprawie⁹¹.

⁸⁸ M. Kurowski [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, art. 1–424, red. D. Świecki, Warszawa 2024, teza 4 do art. 198.

⁸⁹ Wyrok SO Warszawa-Praga w Warszawie z 10 stycznia 2017 r., VI Ka 952/16, LEX nr 2201408.

⁹⁰ R.A. Stefański, *op. cit.*, teza 9 do art. 201.

⁹¹ Zob. A. Kegel, Z. Kegel, *Przepisy o biegłych sądowych, tłumaczach i specjalistach. Komentarz*,

Mimo posłużenia się liczbą mnogą – co wynika ze sformułowania „powołać innych” – organ procesowy nie jest zobowiązany na podstawie art. 201 k.p.k. do powołania co najmniej dwóch biegłych, chyba że ustawa określa minimalną liczbę biegłych, którzy mają wydać daną opinię (art. 202 § 1 k.p.k.). Ze sformułowania „powołać innych” wynika kompetencja dla organu procesowego do zasięgnięcia opinii nowej, zaś posłużenie się przez ustawodawcę liczbą mnogą nie determinuje decyzji w konkretnych sprawach, lecz odnosi się do abstrakcyjnie ujętej możliwości w odniesieniu do nieograniczonej liczby spraw. „Mnogość” odnosi się zatem do kompetencji organu procesowego, realizowanej nie w jednym przypadku, lecz w każdym objętym dyspozycją art. 201 k.p.k. Uwaga ta dotyczy również „wezwania ponownie tych samych biegłych”. Redakcja oraz *ratio legis* art. 201 k.p.k. przekonuje, że sformułowanie „można wezwać ponownie tych samych biegłych lub powołać innych” dotyczy każdego przypadku, w którym zachodzi konieczność reakcji na stwierdzone wady opinii.

Organ procesowy może zdecydować się na zasięgnięcie opinii biegłych, mimo że pierwotnie zasięgnięto opinii biegłego. Jeżeli bowiem w wyniku analizy przedłożonej opinii organ procesowy uzna, że materia jest złożona czy też skomplikowana i niezbędna jest opinia wspólna, może taką decyzję podjąć w oparciu o art. 201 k.p.k. Decydując się na zasięgnięcie opinii nowej, organ procesowy nie jest związany ani dotychczasowym przedmiotem i zakresem opinii, ani też specjalnością dotychczasowego biegłego. Wskazany przepis nie wymaga bowiem w tym zakresie identyczności. W konsekwencji opinia nowa może mieć szerszy zakres w porównaniu do opinii dotychczasowej, co wynika z jej istoty i charakteru. Nie ma ona uzupełniać opinii dotychczasowej – nie taki jest jej cel, lecz w sposób autonomiczny – niezależny od tej opinii – rozwiązywać określony przez organ procesowy problem (problemy), wymagające wiadomości specjalnych. Zadaniem nowych biegłych jest zatem podzielenie się swoją wiedzą specjalistyczną i ułatwienie w ten sposób dokonania przez organ procesowy oceny dowodów i poczynienia ustaleń faktycznych, co nie jest kontynuacją dotychczasowego opiniowania, lecz ma miejsce odrębnie.

Artykuł 201 k.p.k. nie stanowi podstawy do „powołania innych biegłych” jedynie w celu oceny dotychczasowej opinii (dotychczasowych opinii). Nie kreuje on instytucji „superbiegłego”. „Powołanie innych biegłych” ma na celu, jak już wskazano, wyjaśnienie określonej kwestii (materii) – istotnej z punktu widzenia przedmiotu postępowania – w oparciu o wiadomości specjalne, którymi dysponują biegli. Biegli mogą odnieść się do innych opinii złożonych w sprawie – art. 201 k.p.k. tego nie zakazuje (nie

wyklucza), ale nie może to przybrać postaci wyłącznie oceny („recenzji”) dotychczasowej opinii. Celem art. 201 k.p.k. nie jest bowiem weryfikacja dotychczasowej (dotychczasowych) opinii w oparciu o inną opinię (inne opinie), lecz uzyskanie dowodu, który pozwoli na stwierdzenie okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. Nie wdając się w dyskusję nt. możliwości wydania w polskim procesie karnym tzw. „metaopinii”, wskazać należy, że materia ta nie mieści się w zakresie przedmiotowym art. 201 k.p.k., na co trafnie zwrócono uwagę w piśmiennictwie, podkreślając, że jest to możliwe po wyczerpaniu możliwości określonych w tym przepisie⁹².

V. Podsumowanie

Artykuł 201 k.p.k. funkcjonuje w obrocie prawnym od wielu lat. Podobnie, jak jego poprzednik – art. 182 k.p.k. z 1969 r. – nie był nowelizowany. Nie oznacza to jednak, że jego nowelizacja jest niezasadna (niecelowa). Przede wszystkim niezbędne jest jednoznaczne przesądzenie – aby nie było żadnych wątpliwości – iż znajduje on zastosowanie w każdym przypadku, gdy wystąpią wskazane w nim wady opinii biegłego. Posłużenie się przez ustawodawcę sformułowaniem „można” sugeruje fakultatywność działania organu procesowego. Wprawdzie w orzecznictwie finalnie przesądzono, że organ zobowiązany jest do usunięcia wad opinii biegłego – poprzez „wezwanie ponownie tych samych biegłych lub powołanie innych”, ale powinno to wynikać wyraźnie z ustawy procesowej (*lex clara*). Bez zmiany normatywnej nadal możliwa będzie wykładnia, iż obowiązek organu procesowego nie ma charakteru bezwzględnego, co z kolei oznacza dopuszczenie uznaniowości jego decyzji w przedmiocie „wezwania tych samych biegłych lub powołania innych”. Zasadna jest zatem propozycja, aby z art. 201 k.p.k. wyeliminować słowo „można” i zastąpić je sformułowaniem „wzywa się”. W ten sposób usunięte zostaną wątpliwości odnośnie do obowiązkowego charakteru decyzji organu procesowego w każdym przypadku, gdy występować będą wskazane w art. 201 k.p.k. wady opinii biegłego.

Artykuł 201 k.p.k. powinien wyraźnie dopuszczać możliwość konfrontacji biegłych. W obecnym stanie prawnym przepis ten nie przewiduje *expressis verbis* możliwości konfrontowania biegłych, ale w orzecznictwie na tej podstawie czynność ta jest dopuszczalna. W piśmiennictwie – jak wskazano – jako podstawę konfrontacji biegłych wskazuje się art. 172 k.p.k.,

⁹² D. Wilk, *Metaopinia w polskim procesie karnym w świetle nowelizacji k.p.k. ustawą z dnia 19 lipca 2019 r.*, „Prokuratura i Prawo” 2020, nr 6, s. 146.

względnie art. 172 k.p.k. w zw. z art. 201 k.p.k. Brak jest zatem w tej materii jednolitości. Ustawa powinna wyraźnie tę kwestię regulować, zwłaszcza że odwołanie się do wskazanych przepisów – w ich obecnym brzmieniu – prowadzi do określonych skutków praktycznych i finalnie do ograniczenia możliwości konfrontowania biegłych.

Jeżeli bowiem przyjmiemy, że czynność ta możliwa jest w oparciu o art. 201 k.p.k., to najpierw niezbędne jest sięgnięcie po określone w tym przepisie sposoby usunięcia wad opinii biegłego, a dopiero gdy to okaże się bezskuteczne – skonfrontowanie biegłych. Alternatywa nierozłączna, którą posłużył się ustawodawca w tym przepisie, nie wyklucza zwrócenia się do dotychczasowych biegłych o sporządzenie opinii uzupełniających, a następnie ich weryfikacji w ramach konfrontacji, chyba że organ procesowy zdecyduje się na „powołanie innych biegłych”. Brzmienie art. 201 k.p.k. nie wyklucza konfrontacji dotychczasowych biegłych z nowymi biegłymi, najpierw jednak nowi biegli muszą sporządzić opinię. Artykuł 201 k.p.k. nie wskazuje, jakie czynności można podjąć „po ponownym wezwaniu biegłych lub powołaniu innych”, ale już samo dopuszczenie owego „wezwania” lub „powołania” otwiera możliwość konfrontacji, bo jest to jedna z możliwych czynności z ich udziałem. Co istotne, „wzywa” się ponownie tych samych biegłych w celu wydania opinii uzupełniającej, zaś „powołuje innych” po to, aby wydali opinię nową. Dopiero po uzyskaniu tych opinii, w granicach ich zakresu, możliwe jest podejmowanie dalszych czynności weryfikacyjnych. Sama konfrontacja – jako czynność procesowa – nie zastępuje ani wydania opinii uzupełniającej, ani też opinii nowej, nie służy też ich uzyskaniu. Nie uzupełnia zatem katalogu sposobów weryfikacji opinii biegłego – bo ten w art. 201 k.p.k. ma charakter zamknięty – lecz stwarza możliwość kontroli uzyskanych opinii, jako dopuszczalna czynność następująca po uzyskaniu opinii uzupełniających i/lub nowych, w celu wyjaśnienia występujących między nimi sprzeczności.

Jeżeli przyjmiemy natomiast, że konfrontacja biegłych jest dopuszczalna na podstawie art. 172 k.p.k., to warunkiem niezbędnym przeprowadzenia tej czynności jest uprzednie przesłuchanie biegłych i na tej podstawie stwierdzenie, że między ich opiniami zachodzą sprzeczności. Ogranicza to możliwość konfrontacji biegłych jedynie do tych przypadków, w których biegli złożyli opinię ustnie.

Uznanie, że podstawą konfrontacji biegłych jest art. 172 k.p.k. w zw. z art. 201 k.p.k., także prowadzi do ograniczenia możliwości przeprowadzenia tej czynności. Także bowiem w świetle tej koncepcji możliwa jest ona po uprzednim przesłuchaniu biegłych, a dodatkowo – w przypadku stwierdzenia sprzeczności między ich opiniami – niezbędne jest zastosowanie trybu, o którym mowa w art. 201 i dopiero w dalszej kolejności skonfrontowanie biegłych.

Wprowadzenie *de lege ferenda* rozwiązania, iż „Biegli mogą być konfrontowani w celu wyjaśnienia sprzeczności między ich opiniami” – jako § 2 w art. 201 k.p.k. – umożliwi przeprowadzenie konfrontacji w przypadku, gdy wystąpią sprzeczności między ich opiniami, a jednocześnie będzie to czynność niezależna od trybu uregulowanego w art. 201 k.p.k. w obecnym brzmieniu. Taka regulacja stworzy organowi procesowemu możliwość sięgnięcia po konfrontację, gdy uzna, że w jej ramach możliwe będzie usunięcie sprzeczności między opiniami, a jednocześnie inne sposoby ich usunięcia nie będą jawiły się jako celowe.

Wezwanie biegłych na rozprawę nie jest determinowane wyłącznie wystąpieniem wad opinii, o których mowa w art. 201 k.p.k. Jak wykazano, sąd ma taką możliwość, albowiem „wezwanie tych samych biegłych” może mieć na celu złożenie ustnej opinii uzupełniającej na rozprawie – art. 201 k.p.k. nie wyłącza takiej ewentualności, pozostawiając organowi procesowemu, w tym sądowi, określenie, w jaki sposób złożona zostanie opinia uzupełniająca, co nie zmienia jednak faktu, że wezwanie na rozprawę może nie wynikać ze stwierdzonych wad opinii, lecz być podyktowane koniecznością realizacji podstawowych zasad procesowych, w tym bezpośrednio oraz kontrydiktoryjności, jak również prawa do obrony i prawa do rzetelnego (uczciwego) procesu. Nie ma zatem uzasadnienia, aby materia ta była regulowana w art. 201 k.p.k.

Zasadne jest wprowadzenie regulacji, iż w przypadku wniosku strony sąd wzywa biegłych na rozprawę, co umożliwi realizację wskazanych zasad procesowych, zapewniając zainteresowanym możliwość zadania biegłym pytań kontrolnych, czy też umożliwiających zrozumienie opinii. Wprawdzie w orzecznictwie – tak pod rządami k.p.k. z 1969 r., jak i k.p.k. z 1997 r. – przyjęto, że opinie biegłych powinny być z reguły przeprowadzane na rozprawie w formie nie odczytywania opinii, lecz ich wypowiedzenia przez biegłych z możliwością powołania się przez nich na wywody pisemne, ale względy gwarancyjne wymagają – biorąc pod uwagę przede wszystkim charakter i istotę dowodu z opinii biegłego – aby strona miała realną możliwość doprowadzenia do przesłuchania biegłego podczas kontrydiktoryjnej rozprawy. W związku z powyższym *de lege ferenda* należy zgłosić postulat nowelizacji k.p.k. poprzez dodanie art. 369a k.p.k. w brzmieniu „Sąd przesłuchuje biegłego na rozprawie, jeżeli zażąda tego strona”. Wejście w życie proponowanego rozwiązania nie pozbawi sądu możliwości wezwania biegłego na rozprawę z urzędu (art. 167 k.p.k.), spowoduje natomiast, że wniosek strony będzie dla sądu wiążący i w takim przypadku wezwanie biegłego na rozprawę i finalnie jego przesłuchanie będzie obligatoryjne. Strona, składając przedmiotowy wniosek nie będzie zobowiązana do sformułowania jakichkolwiek zarzutów odnośnie do złożonej wcześniej (ustnie lub pisemnie)

opinii biegłego, decydujące znaczenie będzie miała jej wola przesłuchania biegłego na rozprawie. Również okoliczność, że biegły został przesłuchany w toku postępowania przygotowawczego nie będzie przeszkodą do jego ponownego przesłuchania – tym razem na rozprawie. Celem proponowanego rozwiązania jest stworzenie odpowiednich warunków do zrozumienia przez stronę wywodów zawartych w opinii biegłego, jak również do zbadania jego przygotowania do opiniowania.

A B S T R A C T

The article concerns the issue of assessing expert evidence from the point of view of its defects and the reaction of the procedural authority in the event of their detection. Its purpose is to answer the question whether Art. 201 of the Code of Criminal Procedure of 1997 requires amendment, taking into account historical, comparative, systemic and functional conditions. The author presents the view that the provision in question should clearly (in an unambiguous manner) oblige the procedural authority to re-call the same experts or appoint others in each case of finding defects in the expert opinion referred to in this provision. The procedural law should also clearly allow for the possibility of confrontation of experts in order to clarify any contradictions between their opinions.

Keywords: expert opinion, defects of expert opinion, supplementary opinion, new opinion, re-appointment of the same experts, appointment of other experts

Bibliografia

Literatura

- Słownik Języka Polskiego*, t. 3, red. M. Szymczyk, Warszawa 1984.
Doda Z., *Kontrola dowodu z opinii biegłego w trybie art. 182 Kodeksu postępowania karnego*, „Palestra” 1977, nr 6.
Doda Z., *Dowód z opinii biegłych psychiatrów w postępowaniu karnym*, „Prokuratura i Prawo” 1996, nr 6.
Gaberle A., *Dowody w sądowym procesie karnym*, Kraków 2007.

- Gardocka T., Dudka K., Momot S., Jankowski M., *Udział biegłych w procesie karnym*, Warszawa 2015.
- Gruszecka D. [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2015.
- Grzegorzczak T., *Kodeks postępowania karnego oraz ustawa o świadku koronnym. Komentarz*, Warszawa 2008.
- Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, pod red. P. Hofmańskiego, Warszawa 2011.
- Kalinowski S., *Polski proces karny*, Warszawa 1971.
- Kalinowski S., *Opinia biegłego w postępowaniu karnym*, Warszawa 1972.
- Kalinowski S. [w:] J. Bafia, J. Bednarski, M. Flemming, S. Kalinowski, H. Kempisty, M. Siewierski, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, pod red. M. Mazura, Warszawa 1976.
- Kegel A., Kegel Z., *Przepisy o biegłych sądowych, tłumaczach i specjalistach. Komentarz*, Zakamycze 2004.
- Kłak Cz.P., *Niepełna opinia biegłego w polskim procesie karnym*, „Prawo i Więzy” 2020, nr 2.
- Kłak Cz.P., *Dopuszczenie dowodu z opinii innego biegłego w postępowaniu cywilnym i karnym. Podobieństwa i różnice*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2020, t. 30, nr 3.
- Kłak Cz.P., *Konfrontacja biegłych w polskim procesie karnym. Zagadnienia procesowe*, „Studia Prawnicze KUL” 2020, nr 3.
- Kulesza C. [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. K. Dudka, Warszawa 2023.
- Kurowski M. [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, art. 1–424, red. D. Świecki, Warszawa 2024.
- Lipczyńska M. [w:] M. Lipczyńska, A. Kordik, Z. Kegel, Z. Świda-Łagiewska, *Polski proces karny*, Wrocław 1975.
- Nisenson J., Siewierski M., *Kodeks postępowania karnego z komentarzem i orzecznictwem Sądu Najwyższego*, Warszawa 1936.
- Orkiszewska D., *Konfrontacja w postępowaniu karnym*, Lublin 2016.
- Paprzycki L.K., *Podstawowe zasady opiniowania sądowo-psychiatrycznego co do poczytalności oskarżonego i zdolności jego uczestniczenia w postępowaniu karnym – zagadnienia prawne*, „Prokuratura i Prawo” 1996, nr 9.
- Paprzycki L.K. [w:] J. Grajewski, L.K. Paprzycki, S. Steinborn, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, red. L.K. Paprzycki, Warszawa 2013.
- Peiper L., *Komentarz do kodeksu postępowania karnego*, Kraków 1929.
- Stefański R.A. [w:] *Kodeks postępowania karnego*, t. 2, *Komentarz do art. 167–296*, red. R.A. Stefański, S. Zabłocki, Warszawa 2019.
- Sychta K. [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Zagrodnik, LEX/el 2024.

Tomaszewski T., *Biegły i jego opinia w nowym Kodeksie postępowania karnego*, „Państwo i Prawo” 1998, nr 5.

Tomaszewski T., *Dowód z opinii biegłego w procesie karnym*, Warszawa 2000.

Widła T., *Ocena dowodu z opinii biegłego*, Katowice 1992.

Widła T., *Metodyka ekspertyzy* [w:] *Ekspertyza sądowa*, red. J. Wójcikiewicz, Kraków 2002.

Wilk D., *Metaopinia w polskim procesie karnym w świetle nowelizacji k.p.k. ustawą z dnia 19 lipca 2019 r.*, „Prokuratura i Prawo” 2020, nr 6.

Orzecznictwo

Wyrok SN z 13 lutego 1930 r., II K 746/29, OSN(K) 1930, nr 3, poz. 74.

Wyrok SN z 12 maja 1930 r., II K 260/30, OSN(K) 1931, nr 1, poz. 15.

Wyrok SN z 7 marca 1932 r., II K 120/32, OSN(K) 1932, nr 6, poz. 109.

Wyrok SN z 24 października 1933 r., II K 817/33, OSN(K) 1934, nr 2, poz. 20.

Wyrok SN z 30 listopada 1934 r., II K 1389/34, OSN(K) 1935, nr 6, poz. 243.

Wyrok SN z 24 lipca 1946 r., K 793/46, OSN(K) 1947, nr 3, poz. 66.

Wyrok SN z 12 kwietnia 1952 r., I K 1308/51, LEX nr 117138.

Wyrok SN z 9 lipca 1963 r., IV K 205/63, LEX nr 171039.

Wyrok SN z 13 grudnia 1963 r., IV K 1058/61, LEX nr 170609.

Postanowienie SN z 5 listopada 1965 r., Rw 956/65, OSNKW 1966, nr 2, poz. 24.

Wyrok SN z 17 stycznia 1967 r., IV KR 328/66, OSNKW 1967, nr 6, poz. 52.

Wyrok SN z 22 kwietnia 1971 r., III KR 56/71, LEX nr 21393.

Wyrok SN z 14 stycznia 1974 r., I KR 193/73, LEX nr 16828.

Wyrok SN z 20 sierpnia 1974 r., III KR 194/74, LEX nr 18873.

Wyrok SN z 23 listopada 1977 r., V KR 180/77, LEX nr 170040.

Wyrok SN z 29 grudnia 1977 r., Rw 418/77, OSNKW 1978, nr 2–3, poz. 31.

Wyrok SN z 29 marca 1979 r., V KRN 45/79, LEX nr 1673822.

Wyrok SN z 18 czerwca 1980 r., V KRN 274/79, OSNKW 1981, nr 4–5, poz. 20.

Wyrok SN z 3 marca 1981 r., IV KR 271/80, OSNPG 1981, nr 89, poz. 101.

Wyrok SN z 3 maja 1982 r., I KR 319/81, LEX nr 1400161.

Wyrok SN z 26 listopada 1982 r., V KRN 353/82, OSNPG 1983, nr 7, poz. 81.

Wyrok SN z 20 kwietnia 1984 r., RNw 27/83, LEX nr 17551.

Wyrok SN z 18 maja 1987 r., V KRN 125/87, LEX nr 17828.

Wyrok SN z 3 lipca 1987 r., III KR 235/87, OSNKW 1988, nr 1, poz. 12.

- Wyrok SN z 11 grudnia 1987 r., IV KR 348/87, LEX nr 17933.
- Wyrok SN z 23 listopada 1988 r., V KRN 247/88, OSNKW 1989, nr 1–2, poz. 12.
- Wyrok SA w Krakowie z 11 czerwca 1992 r., II AKr 62/92, LEX nr 27684.
- Wyrok SA w Katowicach z 2 marca 1995 r., II AKr 460/94, LEX nr 24538.
- Wyrok SN z 13 czerwca 1996 r., IV KKN 38/96, OSNKW 1996, nr 9–10, poz. 56.
- Wyrok SN z 14 listopada 1996 r., III KKN 118/96, LEX nr 162238.
- Wyrok SA w Lublinie z 25 maja 1999 r., II AKa 78/99, OSA 2000, nr 5, poz. 40.
- Wyrok SN z 29 lipca 1999 r., WKN 29/99, LEX nr 50511.
- Wyrok SN z 6 kwietnia 2001 r., V KKN 742/98, LEX nr 52019.
- Wyrok SN z 6 listopada 2002, IV KKN 308/99, LEX nr 56851.
- Wyrok SN z 21 listopada 2002 r., IV KKN 302/00, LEX nr 74463.
- Wyrok SN z 3 października 2003 r., V KK 50/03, OSNwSK 2003, poz. 2103.
- Wyrok SA we Wrocławiu z 9 kwietnia 2014 r., II AKa 70/14, LEX nr 1459125.
- Wyrok SA w Katowicach z 12 maja 2016 r., II AKa 100/16, LEX nr 2087864.
- Postanowienie SN z 27 lipca 2016 r., V KK 25/16, LEX nr 2108090.
- Wyrok SO Warszawa-Praga w Warszawie z 10 stycznia 2017 r., VI Ka 952/16, LEX nr 2201408.
- Wyrok SA w Warszawie z 12 kwietnia 2017 r., II AKa 80/17, LEX nr 2295322.
- Wyrok SA w Białymstoku z 21 grudnia 2017 r., II AKa 124/17, LEX nr 2660424.
- Wyrok SA w Lublinie z 16 października 2018 r., II AKa 229/18, LEX nr 2576169.
- Wyrok SN z 19 czerwca 2019 r., III KK 270/18, LEX nr 3216830.
- Postanowienie SN z 15 października 2020 r., V KK 417/20, LEX nr 3077382.
- Postanowienie SN z 14 stycznia 2021 r., IV KK 515/20, LEX nr 3177739.
- Wyrok SN z 9 lutego 2021 r., V KK 540/20, LEX nr 3119786.
- Wyrok SN z 7 grudnia 2021 r., IV KK 496/20, LEX nr 3343334.
- Wyrok SN z 23 lutego 2023 r., III KK 470/22, LEX nr 3521536.
- Wyrok SA w Katowicach z 23 marca 2023 r., II AKa 202/22, LEX nr 3616816.
- Wyrok SA w Warszawie z 25 kwietnia 2023 r., II AKa 41/22, LEX nr 3577096.
- Wyrok SA w Białymstoku z 4 lipca 2023 r., II AKa 44/23, LEX nr 3672951.

Model odpowiedzialności za posiadanie nowych substancji psychoaktywnych i obrót nimi w Rosji i na Białorusi w kontekście prowadzonej przez oba kraje polityki narkotykowej

The model of responsibility for NSP possession and trade in Russian Federation and Belarus in the context of their drug policy

S T R E S Z C Z E N I E

Celem artykułu jest zaprezentowanie przyjętego w Rosji i na Białorusi modelu odpowiedzialności za posiadanie nowych substancji psychoaktywnych (NSP). Oba kraje przyjęły w tym zakresie restrykcyjny model odpowiedzialności oparty o prawo karne, oba także zabraniają interwencji mających na celu redukcję szkód, w tym także leczenia substytucyjnego. Władze w Rosji i na Białorusi mają tendencję do postrzegania osób używających narkotyki jako stwarzające zagrożenie dla porządku społecznego. Po stronie władz brakuje nie tylko woli politycznej, ale i świadomości powagi aktualnej sytuacji czy możliwości przeciwdziałania epidemii narkomanii dotyczącej oba kraje. Wyrazem tego oporu jest fakt, iż oba te państwa oficjalnie, na forum ONZ, sprzeciwiły się w 2021 r. redukcji szkód, dekryminalizacji konsumenckiego posiadania i przestrzegania praw człowieka. Konkluzja artykułu jest niestety pesymistyczna, brak bowiem nadziei na choćby małe kroki w kierunku bardziej racjonalnej polityki narkotykowej.

Słowa kluczowe: nowe substancje psychoaktywne, prawo karne, odpowiedzialność, posiadanie narkotyków, Rosja, Białoruś

I. Wprowadzenie

Nowe substancje psychoaktywne (NSP) to termin obejmujący szeroki zakres substancji pochodzenia roślinnego lub syntetycznego, mających działanie psychoaktywne i nieobjętych kontrolą w ramach

¹ Dr Katarzyna Tkaczyk-Rymanowska – adiunkt w WSPiA Rzeszowskiej Szkole Wyższej, ORCID: 0000-0002-5503-0624.

międzynarodowych konwencji narkotykowych. Biuro Narodów Zjednoczonych do spraw Narkotyków i Przestępczości (UNODC) definiuje je jako „substancje zdadne do użycia, zarówno w czystej postaci lub jako składnik preparatu, które nie są kontrolowane przez Jednolitą Konwencję ONZ o środkach odurzających z 30 marca 1961 r.² ani Konwencję ONZ o substancjach psychotropowych z 21 lutego 1971 r.³, ale które mogą stanowić zagrożenie dla zdrowia publicznego”⁴. Cechą charakterystyczną tych środków jest – po pierwsze – to, że nie muszą to być wyłącznie substancje nowe, nieznane dotychczas, ale mogą to być również i takie, które znane są i stosowane już od dawna np. w weterynarii, ale dopiero teraz stają się dostępne na nielegalnym rynku w ofercie dla potencjalnego konsumenta. Po drugie, są to substancje mające zasadniczo naśladować działanie klasycznych narkotyków (jak np. cannabis czy amfetaminy). Często tworzy się je właśnie w odpowiedzi na zmieniające się przepisy dotyczące kontroli narkotyków, aby ominąć ograniczenia prawne w tym zakresie.

Rynek NSP charakteryzuje się dużą liczbą substancji, a co roku wykrywane zostają nowe związki. Niektóre z nich udaje się objąć kontrolą, część z nich skonfiskować⁵. Najczęściej NSP dzieli się na kilka grup, przyjmując podziały z uwagi na ich właściwości psychoaktywne (np. stymulanty, depresanty, psychodeliki) albo grupy chemiczne (np.: syntetyczne kannabinoide, syntetyczne katynony czy tryptaminy, syntetyczne opioidy, nowe benzodiazepiny)⁶. Coraz częściej obejmuje się je kontrolą w ramach ustawodawstw wewnętrznych poszczególnych krajów, wpisując do wykazów pojedyncze substancje lub ich grupy. NSP stanowią niewątpliwie wyzwanie dla polityki narkotykowej. Jak podkreśla UNODC, potrzebne są regularne monitorowania, wymiana informacji oraz kształtowanie świadomości ryzyka związanego z funkcjonowaniem na rynku tych środków w celu przeciwdziałania temu zjawisku⁷.

² Jednolita Konwencja o środkach odurzających sporządzona w Nowym Jorku 30 marca 1961 r. (Dz.U. 1966 r. Nr 45, poz. 277), Protokół zmieniający Jednolitą Konwencję o środkach odurzających z 1961 r., sporządzony w Genewie 25 marca 1972 r. (Dz.U. 1996 r. Nr 35, poz. 149).

³ Konwencja o substancjach psychotropowych, sporządzona w Wiedniu 21 lutego 1971 r. (Dz.U. 1976 r. Nr 31, poz. 180).

⁴ *New psychoactive substances (NPS), World Drug Report 2013*, tekst na stronie: <<http://www.unodc.org/wdr2013/en/nps.html>> [dostęp: 18.08.2024]; Early Warning System on NPS, tekst na stronie: <<http://www.emcdda.europa.eu/activities/action-on-new-drugs>> [dostęp: 18.08.2024]. Ponadto: F. Schifano, S. Chiappini, J.M. Corkery, A. Guirguis, *Abuse of Prescription Drugs in the Context of Novel Psychoactive Substances (NPS): A Systematic Review* [w:] F. Schifano (red.), *Recent Changes in Drug Abuse Scenario The Novel Psychoactive Substances (NPS) Phenomenon*, MDPI 2019, s. 113.

⁵ W 2021 r. państwa członkowskie UE skonfiskowały aż 8,5 ton NSP, a należy mieć świadomość, iż jest to zaledwie wierzchołek góry lodowej wszystkich NSP dostępnych na rynku.

⁶ A.V. Larchenko, M.A. Suvorov, V.I. Andryukhin, Y.V. Kurov, A.V. Suvorov, *Synthetic Cathinones and Cannabinoids Are New Psychoactive Substances (Review)*, „Sovremennyye technologii v medicine” 2017, nr 9(1), tekst na stronie: <<https://www.stm-journal.ru/en/numbers/2017/1/1327/html>> [dostęp: 20.10.2024]; *Терминология и информация по наркотическим средствам*, UNODC 2016, s. 40 i n.

⁷ <<http://www.unodc.org/wdr2013/en/nps.html>> [dostęp: 10.10.2024].

Wiele państw wdrożyło szeroki zakres działań w celu uwzględnienia dynamiki rynku NSP, w szczególności szybkiego pojawiania się nowych substancji, prób obejścia przepisów przez producentów, różnorodności problemu, jakie one generują i braku dostępnych danych umożliwiających pełną ocenę szkód przez nie powodowanych. Niektóre z początkowych reakcji podjętych przez kraje obejmowały wykorzystanie przepisów farmaceutycznych lub przepisów dotyczących ochrony konsumentów w celu kontrolowania rynku NSP⁸. Inne, biorąc pod uwagę szczególne cechy NSP i tempo ich pojawiania się w konkretnym kraju lub regionie, ustanowiły kontrole NSP przy użyciu swoich przepisów stricte narkotykowych, choć z pewnymi modyfikacjami (tymczasowe zakazy, szybkie procedury, kontrole NSP na podstawie efektów ich działania). W innych zaś krajach uznano, że problem NSP należy rozwiązać za pomocą nowych regulacji specjalnie dostosowanych do kontrolowania tego typu środków. Kwestia obrotu NSP, ich posiadania czy używania, regulowana jest w poszczególnych państwach w sposób bardzo różny. Dominuje przede wszystkim stopniowe włączanie NSP do przepisów narkotykowych już obowiązujących w danym kraju⁹. Niektóre państwa przyjmują w tym zakresie wyłącznie odpowiedzialność karną za wybrane czynności sprawcze mające za przedmiot NSP (np. kraje Europy Środkowej i Wschodniej, w tym Białoruś czy Rosja), inne zaś opierają się na mieszanej metodzie regulacji, wykorzystując w tym zakresie zarówno przepisy administracyjne, jak i karne (głównie kraje na zachodzie Europy). Obecnie ani w Europie, ani na świecie, nie ma jednego modelu definiowania NSP ani skutecznego sposobu ograniczenia podaży czy popytu na nie. Kluczowe dla wyboru właściwego modelu rozwiązań jest określenie celu, jaki przyświeca prawodawcy, czyli zmiany, jaką chciałby osiągnąć. Najczęściej będzie to ograniczenie podaży i popytu i/lub redukcja szkód¹⁰.

II. Polityka narkotykowa w Rosji i Białorusi – ogólna charakterystyka

Początki ustawodawstwa rosyjskiego w zakresie przeciwdziałania narkomanii sięgają lat 30. XX wieku¹¹. Wówczas odpowiedzialnością karną

⁸ K. Tkaczyk-Rymanowska, Kilka uwag na temat modeli definiowania nowej substancji psychoaktywnej w ujęciu prawoporównawczym, „Palestra” 2020, nr 7–8, tekst na stronie: <<https://palestra.pl/pl/czasopismo/wydanie/7-8-2020/artukul/kilka-uwag-na-temat-modeli-definiowania-nowej-substancji-psychoaktywnej-w-ujeciu-prawoporownawczym>> [dostęp: 20.10.2024].

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ A. Malczewski, M. Kidawa, *Nowe substancje psychoaktywne w Europie, Skala zjawiska i przeciwdziałanie*, Warszawa 2018, s. 34.

¹¹ Drug Policy in the USSR, tekst na stronie: <<https://web.archive.org/web/20110610131643/http://www.drugtext.org/library/articles/923108.html>> [dostęp: 10.11.2024].

objęto niektóre czynności sprawcze, jak produkcję narkotyków lub ich posiadanie z zamiarem przekazania innej osobie. Posiadanie narkotyków bez zamiaru dalszej odsprzedaży, czyli w celach własnej konsumpcji, nie podlegało w tym czasie żadnej odpowiedzialności. Stan taki obowiązywał zasadniczo aż do lat 80. W 1974 r. Rada Najwyższa wydała dekret „W sprawie wzmocnienia walki z narkotykami”¹², który nie tylko drastycznie zwiększał kary za przestępstwa wymienione powyżej z dotychczasowych 3 lat do 10 lub 15 lat pozbawienia wolności, ale po raz pierwszy przestępstwem zagrożonym kara do 3 lat pozbawienia wolności stało się posiadanie narkotyków bez zamiaru ich dalszej odsprzedaży. Użyty w dekrete termin „narkotyki” odnosił się do wszystkich środków wymienionych w konwencjach narkotykowych ONZ.

Cechą charakterystyczną ówczesnej polityki była stała eskalacja odpowiedzialności i sankcji karnych za przestępstwa narkotykowe, co szczególnie pokazywało niezdolność władz sowieckich do rozwiązywania problemów w konstruktywny i bardziej humanitarny sposób¹³. Zresztą polityka narkotykowa w całym okresie funkcjonowania Związku Radzieckiego niewiele się zmieniła, poza tym, że stawała się coraz bardziej represyjna, chociaż istniały pewne różnice w karach w różnych republikach ZSRR. Jak twierdziły ówczesne władze socjalistyczne, liczba uzależnionych od narkotyków była u nich w kraju niewielka. Jeszcze do połowy lat 80. władze twierdziły, że w Związku Radzieckim poważne uzależnienie od narkotyków nie istnieje, osoby nie cierpią z powodu uzależnienia od narkotyków, a ewentualne uzależnienia od np. opioidów to pojedyncze przypadki spowodowane „działaniem nieświadomym”, do którego miało dochodzić podczas leczenia chorób przewlekłych i stosowania leków o uzależniającym potencjale (oficjalnie szacowane w 1985 r. na 2500 do 3000 osób uzależnionych). Dopiero później, pod rządami Michaiła Gorbaczowa, władze uznały, iż narkomania generuje znacznie większe problemy, niż to oficjalnie dotychczas przyznawano¹⁴.

W Federacji Rosyjskiej zażywanie narkotyków stało się problemem na skalę ogólnokrajową dopiero wraz z upadkiem Związku Radzieckiego. Rosyjskie społeczeństwo nie było przygotowane na rozległy przemysł narkotyków z Afganistanu i w przypadku braku edukacji w zakresie polityki narkotykowej, świadomości w zakresie odpowiednich środków kontroli, rząd

¹² Регулирование ответственности подходов к контролю над наркотиками (*Регулирование ответственный подход к контролю над наркотиками*) 2018, s. 27.

¹³ *Drug Policy in the USSR*, tekst na stronie: <<https://web.archive.org/web/20110610131643/http://www.drugtext.org/library/articles/923108.html>> [dostęp: 10.11.2024].

¹⁴ J.M. Kramer, *Drug Abuse in the USSR* [w:] W. Joyce (ed.), *Social Change & Social Issues in the Former USSR*, The MacMillan Press LTD1992, s. 53.

zaczął wprowadzać restrykcyjne środki również w walce z używaniem tego typu substancji¹⁵. W latach 1996–2004 posiadanie bardzo małych ilości np. heroiny – zaledwie 0,005 gramów (około jednej setnej średniej dawki dziennej) było przestępstwem zagrożonym karą pozbawienia wolności od 5 do 7 lat. Dochodziło wówczas do absurdalnych sytuacji, gdy osoba uzależniona od narkotyków zatrzymana na posiadaniu jednej dawki heroiny i handlarz narkotyków złapany z 10 kilogramami mogli podlegać odpowiedzialności karnej z tego samego przepisu (i tej samej karze). W tym właśnie okresie wielu użytkowników narkotyków zaczynało być ściganych za posiadanie bardzo niewielkich ilości narkotyków, które były przeznaczone do użytku osobistego¹⁶. W 2004 r. rosyjski rząd chwilowo zdekryminalizował posiadanie niewielkiej ilości narkotyków (np. posiadanie grama heroiny lub mniej stało się wykroczeniem, a nie przestępstwem). Doprowadziło to do tego, że około 40 tysięcy użytkowników narkotyków albo zostało zwolnionych z więzienia, albo zmieniono im wyroki. Szacuje się, że w 2004 i 2005 r. co najmniej 60 tysięcy użytkowników narkotyków uniknęło ścigania i możliwego w tym czasie ukarania karą pozbawienia wolności. Niestety już w lutym 2006 r. rosyjski rząd częściowo odszedł od reform z 2004 r. Posiadanie więcej niż połowy grama heroiny stało się aż do dziś przestępstwem. W konsekwencji liczba postępowań karnych za posiadanie nielegalnych narkotyków gwałtownie wzrosła, już w samym 2006 r. aż o 30 tysięcy więcej osób zostało oskarżonych o drobne posiadanie konsumenckie w porównaniu z rokiem 2005¹⁷.

Federacja Rosyjska do dziś zмага się z poważnymi problemami dotyczącymi nielegalnego handlu i obrotu narkotykami, w tym NSP. W ciągu ostatnich kilku dekad liczba leczonych zarejestrowanych użytkowników narkotyków wzrosła siedmiokrotnie. Całkowita liczba uzależnionych zarejestrowanych przez ośrodki leczenia uzależnień wyniosła ponad pół miliona. Liczba uzależnionych od heroiny wzrosła trzykrotnie w ciągu ostatnich lat, stanowiąc ponad 30% całkowitej liczby użytkowników. Całkowity udział użytkowników opiatów osiągnął 65% wszystkich uzależnionych. Rosja zмага się także z poważnym wybuchem epidemii HIV z uwagi na częste wśród użytkowników zachowania ryzykowne w postaci dzielenia się sprzętem do iniekcji. Zarejestrowanych przypadków w Federacji Rosyjskiej było około 130 tysięcy do końca czerwca 2001 r., co stanowi prawie dwunastokrotny wzrost od 1998 r. (niecałe 11 tysięcy). Chociaż nastąpiły

¹⁵ M. Hellman, *Drug control and human rights in the Russian Federation*, "Nordic Studies on Alcohol and Drugs" 2022, nr 39(4), s. 343 i n.

¹⁶ *Illicit Drug Use and Drug Policy in Russia*, tekst na stronie: <https://www.hrw.org/reports/2007/russia1107/2.htm#_ftn15>.

¹⁷ *Ibidem*.

pozytywne zmiany w zwiększaniu kontroli na granicach z państwami Azji Środkowej, redukcja podaży wymaga jednak dalszych przeciwdziałań. Aktualnie Rosja ma wysoką częstotliwość zażywania narkotyków i już od wielu lat notuje się w kraju wręcz epidemię zażywania narkotyków iniekcyjnych. Ostrożne szacunki wskazują, iż ponad 2% populacji to osoby, które używają narkotyków drogą iniekcji. W 2020 r. łącznie ponad 18 tysięcy osób przedawkowało narkotyki, w czego konsekwencji niemal 7400 zmarło, co stanowi wzrost rocznie o około 16%¹⁸.

W 2017 r. Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych ONZ zalecił, aby Rosja zmieniła swoje podejście do polityki karnej i ponownie rozważyła możliwość dekryminalizacji posiadania narkotyków przeznaczonych do osobistej konsumpcji. Nic się jednak w tej kwestii jak dotąd nie zmieniło. W 2018 r. ukazał się raport na temat reformy polityki narkotykowej, wskazujący, iż w rosyjskiej polityce narkotykowej nie nastąpiły żadne zmiany, a Rosja nie wypełnia swojego zobowiązania do poszanowania i ochrony praw człowieka, podstawowych wolności i wrodzonej godności wszystkich jednostek i praworządności w opracowywaniu i wdrażaniu polityki narkotykowej¹⁹.

Podobnie trudna sytuacja panuje na Białorusi. „Jako kraj tranzytowy Białoruś ma do czynienia z narkohandlem od czasów pierestrojki. Z początku zakazane substancje przewożono z Azji do Ukrainy i innych krajów Europy. W latach 90. miasteczko Swietłahorsk na południowym wschodzie Białorusi borykało się nie tylko z głębokim kryzysem po upadku Związku Radzieckiego, ale i z napływem narkotyków. Nie trwało to długo, a Swietłahorsk okrył się niesławą jako epicentrum zakażeń HIV. W ostatnich latach liczba zakażonych ponownie zaczęła wzrastać. Zdaniem urzędników Ministerstwa Spraw Wewnętrznych najwięcej narkotyków napływa na Białoruś z Rosji”²⁰. Około 2009 r. na białoruskim rynku pojawiły się także NSP sprowadzane z południowo-wschodniej Azji²¹. „Sprzedawano je znacznie taniej niż »klasyki« – marihuanę, haszysz i amfetaminy. W kraju, gdzie średni dochód na osobę wynosi od 270 do 350 euro, tanie produkty szybko znajdują nabywców [...]”²².

¹⁸ M. Hellman, *Drug...*, op. cit., s. 343 i n.

¹⁹ *Russian Civil Society Mechanism for Monitoring of Drug Policy Reforms in Russia* (2015). *Violations of human rights in the name of drug control in Russia*. Tekst na stronie: <<http://www.hi-legalnetwork.ca/site/wp-content/uploads/2015/09/RussianCivilSociety.pdf>> [dostęp: 10.10.2024].

²⁰ S. Gubska, *Jak Białoruś wydała wojnę narkotykom – i co z tego wynikało*, „Krytyka Polityczna” 02.02.2018. Tekst na stronie: <<https://krytykapolityczna.pl/narkopolityka/jak-bialorus-wydala-wojne-narkotykom-i-co-z-tego-wyniklo/>> [dostęp: 10.10.2024].

²¹ E. Kurcevič, R. Lines, *New psychoactive substances in Eurasia: a qualitative study of people who use drugs and harm reduction services in six countries*, „Harm Reduction Journal” 2020, nr 17, s. 96.

²² S. Grubska, *Jak Białoruś wydała wojnę narkotykom – i co z tego wynikało*, „Krytyka Politycz-

Z uwagi na fakt, iż na Białorusi każda decyzja wagi państwowej jest podejmowana albo przez prezydenta Aleksandra Łukaszenkę osobiście, albo za jego zgodą, w grudniu 2014 r. po naradzie w sprawie przeciwdziałania obrotowi narkotykami prezydent ogłosił, że wypowiada narkotekom wojnę. Zaostrzono ustawodawstwo narkotykowe, nadano także ministrowi spraw wewnętrznych upoważnienie do koordynowania walki z przemytem i handlem narkotykami. Prezydent stwierdził też, że „szczególnie aktywnym” handlarzom należy „wydłużyć odsiadkę do 25 lat”, a warunki w zakładach karnych zdecydowanie pogorszyć²³.

III. Rynek narkotykowy w Rosji i Białorusi

Rynek narkotykowy w Rosji zaczął się formować dopiero pod koniec lat 80. XX wieku.

Wcześniej, tj. w okresie socjalizmu, ze względu na funkcjonowanie tego kraju „za żelazną kurtyną”, silną kontrolę działalności gospodarczej obywateli i szeroko stosowaną cenzurę rynek narkotykowy miał utrudnione możliwości rozwoju²⁴. Ponadto w takim przekonaniu utrzymywała społeczeństwo radziecka propaganda, co oczywiście – jak wspomniane zostało wyżej – nie było prawdą²⁵. Wzrost zapotrzebowania na środki odurzające i związany z tym rozwój rynku narkotykowego nastąpił na początku lat 90., kiedy doszło do zmian ustrojowych, gospodarczych i otwarcia granic. Spadek stopy życiowej rosyjskiego społeczeństwa, przy równoczesnej liberalizacji gospodarki i napływie imigrantów, doprowadziły do rozwoju różnych form działalności, w tym przestępczej²⁶. Rozwojowi narkobiznesu sprzyjały też rozwój środków masowego przekazu oraz łatwiejsze, niż w innych krajach, możliwości „prania pieniędzy” pochodzących z nielegalnego obrotu środkami odurzającymi²⁷. Obecnie szacuje się, że liczba użytkowników narkotyków wynosi od 3 do 6 milionów osób²⁸, w całkowitej populacji Rosji wynoszącej około 146 milionów²⁹.

na” 02.02.2018. Tekst na stronie: <<https://krytykapolityczna.pl/narkopolityka/jak-bialorus-wydala-wojne-narkotekom-i-co-z-tego-wyniklo/>> [dostęp: 10.10.2024].

²³ *Ibidem*.

²⁴ I. Gurwicz, Z. Bodanowskaja, W. Odinokowa, *Asocjalnyje i antisocjalnoje potreblenije alko-golia i narkotikow*, [w:] A.I. Gilinskij, T.W. Szipunowa (ed.), *Dewiantnost w obszczestwie potreblenija*, Sankt Petersburg 2012, s. 207.

²⁵ L.I. Romanowa, *Narkomania i narkotizm*, Sankt Petersburg (Л.И. Романова, *Наркомания и наркомания*, Санкт-Петербург) 2003, s. 85–86.

²⁶ K. Laskowska, *Rynek narkotyków w Rosji jako przestępczy biznes*, s. 555, tekst na stronie: <<https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/handle/11320/13354>> [dostęp: 10.10.2024].

²⁷ *Ibidem*, s. 556–557.

²⁸ *Illicit Drug Use and Drug Policy in Russia*, tekst na stronie: <<https://www.hrw.org/reports/2007/russia1107/2.htm>> [dostęp: 20.10.2024].

²⁹ K. Chawryło, *Doraźna stabilność, długofalowe problemy. Sytuacja demograficzna Rosji*, Ośro-

Na rynku narkotykowym dominują substancje psychoaktywne pochodzenia syntetycznego, coraz częściej także pojawiają się NSP niż „klasyczne” narkotyki. Wśród NSP najczęściej substancji stwierdza się z grupy syntetycznych kannabinoidów i opioidów, które niejednokrotnie bywają przyczyną masowych zatruć. Rosja stanowi także hub transportowy różnych NSP do i z Europy (np. fentanylu do Estonii), ale i klasycznych narkotyków, jak kokaina czy metamfetamina sprowadzanych do Rosji³⁰.

Nadal utrzymuje się popyt na konopie, z których przygotowuje się haszysz, olej haszyszowy i marihuanę, utrzymuje się też popyt na słomę makową. W niezwyklej jednak tempie rozwija się produkcja narkotyków syntetycznych, głównie z grupy amfetamin i nowych opioidów, ale i LSD. Zdecydowana większość użytkowników narkotyków w Rosji używa narkotyków dożylnie. Większość ludzi używa heroiny, chociaż *khanka* (*chanka*)³¹, opiat produkowany ze słomy makowej czy *vint*³² (chałupnicza, „domowa” amfetamina) są również nadal używane. Według Międzynarodowej Rady Kontroli Narkotyków (INCB) Rosja staje się największym rynkiem opioidów (przeważnie heroiny) w Europie – INCB oszacował liczbę użytkowników samej heroiny na ponad milion osób³³.

Eksplozji zażywania narkotyków pod koniec lat 90. towarzyszył szybki wzrost liczby zakażeń wirusem HIV. Ze względu na słabą wiedzę na temat HIV i częste wspólne stosowanie sprzętu do wstrzykiwania HIV nadal szybko się rozprzestrzenia. Od 1995 r. wskaźnik nowych zakażeń regularnie wzrasta. Jeszcze niecałe 20 lat temu zarażonych HIV było milion osób, a przyczyną ich infekcji było wspólne używanie sprzętu do iniekcji. Według *National Research Institute for Substance Abuse Studies*³⁴ 10% użytkowników narkotyków iniekcyjnych, zarejestrowanych w państwowych klinikach odwykowych, było nosicielami wirusa HIV. W wielu rosyjskich miastach badania wykazały jednak znacznie wyższe wskaźniki rozpowszechnienia

dek Studiów Wschodnich 2024, nr 610, s. 2. Dane te obejmują ludność Krymu anektowanego przez Rosję w 2014 r., ale nie obejmują pozostałych okupowanych na Ukrainie terenów. Rosyjscy demografowie (np. Aleksiej Raksza) wskazują jednak, że jest to liczba zawyżona nawet o 5–5,5 mln osób. „Tatars were clearly deprived”: demographer Alexey Raksha on the results of the population census, which „completely failed” («Татар явно обделили»: демограф Алексей Ракша об итогах переписи, которая провалена полностью), 21.01.2023, business-gazeta.ru. [dostęp: 20.10.2024].

³⁰ A. Malczewski, M. Kidawa, *Nowe...*, op. cit., s. 47, 101, 104, 107.

³¹ K. Shadkovska, *Narkotyki w Rosji dziś*, „Krytyka Polityczna” 20.10.2017, tekst na stronie: <<https://krytykapolityczna.pl/narkopolityka/globalnenarko/narkotyki-w-rosji-dzis/>> [dostęp: 20.10.2024].

³² *Illicit Drug Use and Drug Policy in Russia*, tekst na stronie: <<https://www.hrw.org/reports/2007/russia1107/2.htm>>.

³³ *International Narcotics Control Board (INCB), Annual Report 2004*, E/INCB/2004/1, s. 72, tekst na stronie: <http://www.incb.org/incb/annual_report_2004.html> [dostęp: 20.10.2024].

³⁴ Order No. 500 of the Ministry of Health of 22 October 2003, Treatment Protocol: Rehabilitation of Persons with Drug Dependence Disease, Chapter VI.

wirusa (np. 30% w Sankt Petersburgu, 15% w miejscowości Czerepowiec oraz w Nowogrodzie)³⁵.

Na Białorusi NSP pojawiły się po raz pierwszy w latach 2008–2009. Przedtem głównymi narkotykami były opioidy i one też pozostały głównymi substancjami psychoaktywnymi używanymi we wczesnych latach dostępności NSP. Jednak w styczniu 2014 r. Prezydent Republiki Białoruskiej wydał dekret rozszerzający kryminalizację nasion maku, skutkiem czego było znaczne ograniczenie dostępności tradycyjnych opioidów. Zmiany te zapoczątkowały duży wzrost stosowania nowych syntetycznych narkotyków, które przekształciły krajowy rynek. Do 2017 r. NPS stanowiły aż 40% (dotychczasowe opioidy spadły do zaledwie 10%) wszystkich narkotyków dostępnych na czarnym rynku. Stopniowo także syntetyczne katynony zyskiwały status poszukiwanego przez konsumentów do wstrzykiwań narkotyku, ze względu na ich łatwą dostępność i niski koszt. Jednak dożylnie ich stosowanie było bardziej rozpowszechnione wśród osób, które wcześniej wstrzykiwały sobie opioidy. Obok syntetycznych katynonów (sole) zaczęły dominować także syntetyczne kannabinoidy (*spice*)³⁶. Te dwie grupy NSP stanowiły najczęściej identyfikowane NSP na białoruskim rynku.

IV. Model odpowiedzialności za posiadanie NSP w Rosji

W ustawodawstwie rosyjskim przyjęty został dwutorowy model odpowiedzialności za posiadanie NSP: karny i administracyjny. Z jednej strony odpowiedzialność karną za posiadanie narkotyków reguluje w głównej mierze kodeks karny z 13 czerwca 1996 r.³⁷, w którym rozdział XXV pt. „Przestępstwa przeciwko zdrowiu publicznemu i moralności publicznej” penalizuje szereg czynności sprawczych związanych z posiadaniem i produkowaniem środków odurzających, substancji psychotropowych czy NSP oraz handlowaniem nimi. Z drugiej strony, przewidziana została także odpowiedzialność administracyjna.

³⁵ UNAIDS, AIDS Epidemic Update: Eastern Europe and Central Asia. Dane podają za: Illicit Drug Use and Drug Policy in Russia, tekst na stronie: <<https://www.hrw.org/reports/2007/russia1107/2.htm>> [dostęp: 20.10.2024].

³⁶ Potoczne nazwy syntetycznych katynonów obejmowały Alpha-PVP (dostępny w różnych kolorach); Sabaka; Mefedron (nazywany również „Mefer”); Black Mamba; Dosia, Daska, Kedy, Krasofki, Skorost i „speed” (dla substancji typu amfetaminy). Potoczne nazwy dla syntetycznych kannabinoidów obejmowały mieszanki do palenia, Ligalka, Liga i Ximlo. E. Kurcevič, R. Lines, New psychoactive..., *op. cit.*, s. 96–97.

³⁷ Criminal Code Of The Russian Federation (УГОЛОВНЫЙ КОДЕКС РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ), 13.06.1996, uwzględniono stan prawny na kwiecień 2024, tekst dostępny na stronie: <https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/> [dostęp: 25.08.2024].

Przepis art. 228 kk przewiduje odpowiedzialność karną osoby, która m.in. nielegalnie pozyskuje, transportuje lub przechowuje środki odurzające, substancje psychotropowe lub analogi powyższych środków (także środki pochodzenia roślinnego). Jeżeli jest to czyn popełniony „na znaczącą skalę”, sprawca podlega grzywnie albo karze potrącenia z wynagrodzenia kwoty na okres do 3 miesięcy, albo pracy przymusowej do 480 godzin³⁸ lub pracy korekcyjnej do 2 lat³⁹, albo karze ograniczenia⁴⁰ lub pozbawienia wolności do lat 3. Odpowiedzialność sprawcy jest surowsza, jeśli czyn popełniony został „na dużą skalę” lub „szczególnie dużą skalę”. Jeżeli czyny wskazane wyżej popełniono na „dużą skalę”, sprawcy grozi kara pozbawienia wolności od 3 do 10 lat i/lub grzywna albo potrącenie z wynagrodzenia przez okres do 3 lat i/lub ograniczenie wolności do roku. Jeżeli zaś sprawca wskazanych wyżej czynności sprawczych działań na „szczególnie dużą skalę”, czy taki został zagrożony karą pozbawienia wolności od 10 do 15 lat i/lub grzywną albo potrąceniem z wynagrodzenia na okres do 3 lat. To, jak według art. 228 zostanie zakwalifikowane przestępstwo związane z narkotykami, zależy od wagi skonfiskowanych substancji. Pojęcie znaczącej skali, dużej skali oraz szczególnie dużej skali oraz generujące je limity ilościowe narkotyków, określone zostały w dekreście nr 2 Rządu Federacji Rosyjskiej z 1 października 2012 r. w sprawie zatwierdzenia znacznych, dużych i szczególnie dużych rozmiarów ilości środków odurzających i substancji psychotropowych, a także znaczących, dużych i szczególnie dużych rozmiarów ilości dla roślin zawierających środki odurzające lub substancje psychotropowe lub ich części zawierających środki odurzające lub substancje psychotropowe w rozumieniu art. 228, 228(1), 229 i 229(1) kk Federacji Rosyjskiej⁴¹.

³⁸ Art. 49 kk – praca przymusowa polega na wykonywaniu przez skazanego w czasie wolnym od głównej pracy lub nauki nieodpłatnej pracy społecznie użytecznej. Rodzaj pracy przymusowej oraz warunki jej wykonywania ustalają samorządy w porozumieniu z inspekcją penitencjarną. Pracę przymusową ustala się w wymiarze od 60 do 480 godzin i wykonuje się ją nie dłużej niż 4 godziny dziennie.

³⁹ Art. 50 kk – skazany mający główne miejsce pracy odbywa pracę poprawczą w swoim głównym miejscu pracy. Skazany nieposiadający głównego miejsca pracy odbywa pracę poprawczą w miejscach określonych przez samorządy w porozumieniu z inspekcją penitencjarną, ale na obszarze miejsca zamieszkania skazanego. Pracę korekcyjną ustala się na okres od 2 miesięcy do 2 lat. Z wynagrodzenia osoby skazanej na pracę poprawczą potrąca się na rzecz państwa kwotę w wysokości ustalonej wyrokiem sądu, wynoszącej od 5 do 20 procent.

⁴⁰ Art. 53 kk – ograniczenie wolności polega na ustanowieniu przez sąd pewnych ograniczeń, m.in. nieopuszczania miejsca stałego pobytu o określonej porze dnia, nieodwiedzania określonych miejsc, niezminianie miejsca pracy i (lub) studiowanie bez zgody organu państwowego, który nadzoruje odbywanie kary. Jednocześnie sąd nakłada na skazanego obowiązek stawienia się na żądanie uprawnionego organu. Kara jest wymierzana na okres od 2 miesięcy do 4 lat jako główny rodzaj kary za przestępstwa mniejszej wagi i przestępstwa średniej wagi, a także na okres od 6 miesięcy do 2 lat jako dodatkowy rodzaj kary.

⁴¹ Resolution of the Government of the Russian Federation of 01.10.2012 N 1002 (as amended

Są to ilości (przykładowo): haszysz 2g (znacząca skala), 25g (duża skala), 10000g (szczególnie duża skala); heroina odpowiednio 0,5g/2.5g/1000g; D2PM 0,05g/0,25g/500g; DMA 0,5g/2.5g/500g; MDMA 0,6g/3.0g/600; amfetamina 0,2g/1g/200g; morfina 0,1g/0,5g/100g. Dolne granice ustalano jako średnie jednorazowe porcje konsumenckie, a nie w oparciu o ilość substancji aktywnej zawartej w produkcie. Posiadanie ilości mniejszej niż oznaczona jako „znacząca skala” stanowi wykroczenie i ścigane jest w trybie administracyjnym.

Sprawca wskazanych wyżej przestępstw mógłby uniknąć odpowiedzialności, jeśli dobrowolnie zwróci środki, które posiada, oraz aktywnie przyczyni się do ujawnienia przestępstw związanych z nielegalnym obrotem narkotykami, wskazując osoby zaangażowane w proceder oraz nielegalnie uzyskane z tytułu przestępstwa korzyści. Wymierzając karę wobec osoby uznanej za uzależnioną, sąd może nałożyć na sprawcę obowiązek poddania się przez skazanego obowiązkowemu leczeniu z powodu uzależnienia oraz „resocjalizacji” zdrowotnej i/lub społecznej.

Kodeks karny przewiduje także odpowiedzialność karną za przechowywanie NSP potencjalnie niebezpiecznych, jeżeli czynności z nimi związane mają na celu ich dalszą odsprzedaż. Przepis art. 234(1) § 1 kk, wprowadzony w lutym 2015 r., stanowi, iż nielegalny handel nowymi, potencjalnie niebezpiecznymi substancjami psychoaktywnymi, ale także produkcja takich substancji, ich przechowywanie, transportowanie, przekazywanie, pozyskiwanie w celu sprzedaży, a także nielegalna sprzedaż NSP, którymi obrót jest zabroniony w Federacji Rosyjskiej – podlega karze grzywny albo potrącenia z wynagrodzenia na okres do 2 miesięcy albo karze ograniczenia wolności do 2 lat. Ustawa przewidziała dwa typy kwalifikowane. Pierwszy dotyczący popełnienia wskazanych wyżej czynów przez grupę osób, które swoimi działaniami powodują poważną szkodę dla zdrowia ludzkiego – czyny takie podlegają karze grzywny albo potrącenia z wynagrodzenia na okres do roku lub przymusowych prac do 480 godzin, lub pracy przymusowej do 5 lat, albo pozbawieniem wolności na okres do lat 6.

on 10.07.2023) „On approval of significant, large and especially large quantities of narcotic drugs and psychotropic substances, as well as significant, large and especially large quantities for plants containing narcotic drugs or psychotropic substances, or their parts containing narcotic drugs or psychotropic substances, for the purposes of Articles 228, 228(1), 229 and 229(1) of the Criminal Code of the Russian Federation (Постановление Правительства РФ от 01.10.2012 N 1002 (ред. от 10.07.2023) „Об утверждении значительного, крупного и особо крупного размеров наркотических средств и психотропных веществ, а также значительного, крупного и особо крупного размеров для растений, содержащих наркотические средства или психотропные вещества, либо их частей, содержащих наркотические средства или психотропные вещества, для целей статей 228, 228.1, 229 и 229.1 Уголовного кодекса Российской Федерации); uwzględniono stan prawny na lipiec 2024; tekst dostępny na stronie: <https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_136206/> [dostęp: 25.08.2024].

Drugi z kolei dotyczy popełnienia czynu w ramach zorganizowanej grupy, jeżeli skutkiem czynu jest śmierć człowieka – sprawca podlega wówczas karze pracy przymusowej do lat 5 lub karze pozbawienia wolności do 8 lat. Jak wskazuje się w literaturze, przepis art. 234 (1) kk nie był jak dotąd stosowany, gdyż w Rejestrze dotyczących nowych, potencjalnie niebezpiecznych środków, nie wpisano jeszcze ani jednej substancji⁴². Wszystkie bowiem nowe substancje zidentyfikowane na terenie kraju umieszczane są w rejestrach dotychczasowych narkotyków i podlegają właściwemu dla nich reżimowi odpowiedzialności.

Obok kodeksu karnego kwestię odpowiedzialności za posiadanie narkotyków reguluje także kodeks wykroczeń administracyjnych Federacji Rosyjskiej z 30 grudnia 2001 r.⁴³ Dotyczy on jednak posiadania obejmującego przypadki poniżej „znaczącej skali”. Rozdział 6 ustawy dotyczący wykroczeń „naruszających dobrostan zdrowotny, sanitarny i epidemiologiczny ludności oraz moralność publiczną” w art. 6(8) oraz 6(9) kw przewiduje odpowiedzialność osoby, która przechowuje środki odurzające, substancje psychotropowe lub ich analogi albo NSP, albo takich substancji nielegalnie używa. Przepis art. 6(8) stanowi, iż kto nielegalnie m.in. pozyskuje, transportuje lub przechowuje wskazane wyżej środki, bez względu na cel tych czynności, podlega karze finansowej oraz karze aresztu do 15 dni. Posiadacz, który dobrowolnie odda będące w jego posiadaniu narkotyki, zostaje zwolniony z odpowiedzialności za wykroczenie.

Natomiast przepis art. 6(9) kw dotyczy odpowiedzialności za używanie narkotyków (środków odurzających, substancji psychotropowych lub ich analogów) oraz NSP. Używanie tego typu środków zagrożone zostało podobną karą co posiadanie – karą finansową oraz aresztem do 15 dni. Osoba, która dobrowolnie zwróciła się do organizacji medycznej o leczenie w związku z nielegalnym zażywaniem narkotyków, jest zwolniona z odpowiedzialności za wykroczenie. Osoba uzależniona może, po wyrażeniu zgody, zostać skierowana na resocjalizację zdrowotną i/lub społeczną, wówczas także zostanie zwolniona z odpowiedzialności za popełnienie wykroczenia. Szczególną odpowiedzialność w zakresie obowiązku leczenia przewiduje art. 6(9)(1) kw. Uchylenie się od leczenia (np. uzależniony nie uczęszcza na spotkania, nie podejmuje leczenia, opuszcza bez zezwolenia miejsce

⁴² M.A. Tembotova, *Register of new potentially dangerous psychoactive substances, the circulation of which is prohibited in the Russian Federation: issues of legal regulation*, „Current problems of Russian law” (M.A. Темботова, *Регистр новых потенциально опасных психоактивных веществ, оборот которых в Российской Федерации запрещен: вопросы нормативно-правового регулирования*, „Актуальные проблемы российского права”) 2018, nr 2(87), s. 139–140.

⁴³ *Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях*, 30.12.2001, uwzględniono stan prawny na sierpień 2023, tekst dostępny na stronie: <https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34661/> [dostęp: 25.09.2024].

leczenia, dwukrotnie nie stosuje się do poleceń lekarza prowadzącego) w warunkach zwalniających z odpowiedzialności za wykroczenie stanowi odrębny typ czynu zabronionego. Jeśli taki obowiązek został nałożony na uzależnionego, a on uchyla się od jego wykonania, podlega karze finansowej oraz karze aresztu do 30 dni.

Wykaz kontrolowanych substancji psychoaktywnych zawiera dekret rządowy nr 681 z 30 czerwca 1998 r.⁴⁴, wydany na podstawie delegacji ustawowej zawartej w federalnej ustawie nr 2 o środkach odurzających i substancjach psychotropowych z 8 stycznia 1998 r.⁴⁵ Ustawa określa podstawy prawne polityki państwa w zakresie obrotu środkami odurzającymi, substancjami psychotropowymi i ich prekursorami, a także w zakresie zwalczania nielegalnego handlu nimi w celu ochrony zdrowia obywateli, bezpieczeństwa państwa i społeczeństwa. W art. 1 ustawy definiuje się pojęcie narkotyków. Są nimi środki odurzające (substancje pochodzenia syntetycznego lub naturalnego, znajdujące się na wykazie środków odurzających), substancje psychotropowe (substancje pochodzenia syntetycznego lub naturalnego, preparaty, zawarte w wykazie substancji psychotropowych) oraz analogi środków odurzających i substancji psychotropowych (substancje pochodzenia syntetycznego lub naturalnego, które są zabronione w obrocie, nieujęte w wykazie środków odurzających, substancji psychotropowych i ich prekursorów, ale których budowa chemiczna i właściwości są podobne do budowy chemicznej i właściwości środków odurzających i substancji psychotropowych, których działanie psychoaktywne naśladują). Ustawa wprowadziła także pojęcie „nowych potencjalnie niebezpiecznych substancji psychoaktywnych”, definiując je jako substancje pochodzenia syntetycznego lub naturalnego, umieszczone w Rejestrze nowych potencjalnie niebezpiecznych substancji psychoaktywnych, którymi obrót jest zabroniony na terenie Federacji Rosyjskiej. Rejestr ten ustanowiono po nowelizacji ustawy w 2015 r. Z założenia powinien on objąć substancje wywołujące u człowieka stan odurzenia narkotycznego lub innego toksycznego zatrucia, niebezpiecznego dla jego życia i zdrowia, w stosunku do których uprawnione organy państwowe nie ustanowiły wymagań sanitarno-epidemiologicznych ani środków kontroli ich obrotu. Ustawa zabrania obrotu

⁴⁴ On approval of the list of narcotic drugs, psychotropic substances and their precursors subject to control in the Russian Federation (*Постановление Правительства РФ от 30.06.1998 N 681 (ред. от 10.07.2023) „Обутверждении перечня наркотических средств, психотропных веществ и их прекурсоров, подлежащих контролю в Российской Федерации”*), tekst dostępny na stronie: <<https://legalacts.ru/doc/postanovlenie-pravitelstva-rf-ot-30061998-n-681/>> [dostęp: 25.08.2024].

⁴⁵ About narcotic drugs and psychotropic substances Act (*Федеральный закон «О наркотических средствах и психотропных веществах»*) от 08.01.1998, nr 3, uwzględniono stan prawny na 2024; tekst dostępny na stronie: <https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_17437/> [dostęp: 25.08.2024].

tymi substancjami, z wyjątkiem prowadzenia działalności naukowej, edukacyjnej i eksperckiej, po uzyskaniu stosownych zezwoleń. Decyzję o wpisie substancji do Rejestru będzie podejmował federalny organ wykonawczy właściwy do spraw wewnętrznych po otrzymaniu informacji o jej spożywaniu przez konsumentów i negatywnych skutkach, jakie ona wywołuje. Rejestr ma podlegać urzędowej publikacji, a także umieszczeniu (publikacji) na oficjalnej stronie internetowej tego organu.

Wspominany dekret nr 681 zawierający wykazy substancji kontrolowanych, podzielony został na cztery listy substancji. Pierwsza dotyczy środków odurzających, substancji psychotropowych i prekursorów, którymi obrót jest zabroniony. Umieszczono w nim m.in. benzylomorfinę, niektóre środki z grupy fentanyli i tryptamin, *cannabis*, heroinę, DMA, DET, liście koki, LSD, MDA, MDMA, meskalinę, metadon, środki z grupy JWH, mefedron, psilocybinę, *Salvinorin A*, STP. Druga lista zawiera wykaz substancji dopuszczonych do ograniczonego obrotu, m.in. ketamina czy substancje z grupy barbituranów. Wykaz III zaś wskazuje na środki, które mogą być w ograniczonym zakresie przedmiotem obrotu na terenie FR, spośród substancji psychotropowych, jak np. niektóre barbiturany, zaś wykaz IV dotyczy prekursorów. NSP są dodawane sukcesywnie do tych wykazów, począwszy od 2009 r. Część związków CP została dodana w 2009 r.; mefedron w 2010 r. W 2014 r. na listę substancji kontrolowanych wpisano 27 NSP (w tym m.in. substancje z grupy JWH, niektóre aminy, pochodne 4-MA, MMB-018 i jej pochodne, P-022 i jej pochodne, niektóre piperydyny)⁴⁶. Po zmianach w 2013 r. zaczęto także stosować definicje generyczne⁴⁷. Jak podaje UNODC, od momentu posłużenia się definiowaniem generycznym, skuteczniejszą kontrolą objęto obrót NSP, umieszczając na listach w sumie ponad 500 NSP. Na mocy nowych przepisów zidentyfikowano osiem nowych rodzajów narkotyków oraz prekursorów środków odurzających i substancji psychotropowych, przede wszystkim z grupy amfetamin⁴⁸.

⁴⁶ *Drug Laws/Individual Listing for Russian Federation*, tekst na stronie: <<https://www.unodc.org/LSS/Country/DetailsLegalSystem?code=DLIL&country=RU>> [dostęp: 25.08.2024].

⁴⁷ Definicja generyczna nazywana jest grupową lub rodzajową. Prawo takie oparte jest na rozwiązaniach polegających na delegalizacji całych grup substancji. W przypadku rozwiązania generycznego ustawodawstwo zawiera precyzyjnie sformułowaną definicję rodzin substancji (takich jak opisujące wzory podstawienia w cząsteczce macierzystej, tzn. grupy substancji o podobnym wzorze chemicznym). Taka metoda definiowania pozwala na objęcie kontrolą całych grup, a nie tylko pojedynczej substancji. D. Semków, *Prawno-kryminalistyczna i kryminologiczna problematyka nowych substancji psychoaktywnych – dopalaczy*, Rzeszów 2023, s. 101.

⁴⁸ *Drug Laws/Individual Listing for Russian Federation*, tekst na stronie: <<https://www.unodc.org/LSS/Country/DetailsLegalSystem?code=GL&country=RU>> [dostęp: 25.08.2024].

Należy podkreślić znacznie rozwinięty w Rosji proces „chałupniczy” związany z produkcją narkotyków w warunkach domowych (np. wspomniana *khanka* czy *vint*). Najbardziej chyba znanym przykładem jest narkotyk zwany „krokodyl”⁴⁹. Jest to potoczna nazwa otrzymywanej domowym sposobem dezomorfiny będącej pochodną morfiny. Podaje się, iż substancja ta – silniejsza nawet dziesięciokrotnie od morfiny, nazywana narkotykiem dla biednych lub „ruską heroiną”⁵⁰ – w minionej dekadzie zyskała dużą popularność w Rosji, stanowiąc jej towar eksportowy. Otrzymywano ją z lekarstw dostępnych bez recepty zawierających kodeinę, przy użyciu jodyny, benzyny lub czerwonego fosforu pochodzącego z zapalek⁵¹. „»Krokodyl« szarpie ciało, dosłownie. Synteza zanieczyszczonych produktów, prowadzona w warunkach urągających zasadom higieny, powoduje, że skóra zaczyna odchodzić od mięśni, mięśnie od kości, wdaje się gangrena, a ciało rozkłada się i gnije. Ale człowiek żyje dalej. Dopóki nie nastąpi całkowite wyniszczenie organizmu”⁵².

Należy także wspomnieć o pewnej szczególnej cesze związanej z rosyjską przestępczością narkotykową. W literaturze podnosi się, iż w kraju następuje stopniowa feminizacja narkobiznesu, głównie w obszarze czynności związanych z przemysłem⁵³. Prezentowane w literaturze dane statystyczne wskazują, iż w przypadku konsumentów środków psychoaktywnych dominującą grupą użytkowników są mężczyźni, stopniowo jednak zwiększa się udział kobiet w używaniu narkotyków⁵⁴. Domeną kobiet staje się przede

⁴⁹ „Krokodyl” dawniej nazywany był „heroiną z Komi”, gdyż tam po raz pierwszy nielegalnie go zsyntetyzowano i trafił na rynek, choć dezomorfiną została wynaleziona w USA w 1932 r. Szacuje się, że w Rosji „krokodyl” uzależnił setki tysięcy osób. P. Ostaszewski, *Amfa, sole i krokodyl*, „Policja” 2012, nr 84, s. 12.

⁵⁰ G. Zawadka, *Krokodyl zaatakuję w Polsce?*, „Rzeczpospolita” 08.01.2012, tekst dostępny na stronie: <<https://www.rp.pl/spoleczenstwo/art6320521-krokodyl-zaatakujecie-w-polsce>> [dostęp: 01.10.2024].

⁵¹ D. Semków, *Prawno-kryminalistyczna i kryminologiczna problematyka nowych substancji psychoaktywnych – dopalaczy*, Rzeszów 2023, s. 167.

⁵² P. Ostaszewski, *Amfa...*, op. cit., s. 12.

⁵³ L.I. Romanova, *Drug Addiction and Drug Abuse*, Sankt Petersburg (Л.И. Романова, Наркомания и наркомания, Санкт-Петербург) 2003, s. 97.

⁵⁴ T.V. Varchuk, *Criminology*, Moscow (Т.В. Варчук, Криминология, Москва) 2002, s. 258–259. Podobny trend można zaobserwować także w Polsce. Zgromadzone dane statystyczne w publikacji K. Tkaczyk-Rymanowska, *Karnoprawne aspekty posiadania narkotyków. Ujęcie statystyczne*, Rzeszów 2020, z lat 2010–2018 wskazują, iż co prawda w przypadku przestępstw narkotykowych zasadniczo dominują mężczyźni, zwiększa się jednak liczba kobiet w wykrywanych przestępstwach dotyczących znacznych ilości narkotyków. Trudno wskazać przyczynę takiego trendu oraz czy ma on charakter np. ogólnoeuropejski, regionalny czy jest zupełnie przypadkowy. Takie badania nie zostały prowadzone. Ten ostatni możliwy argument wydaje się jednak mało prawdopodobny zwłaszcza w kontekście przemytu narkotyków, z uwagi na fakt, iż kobiety mogą budzić mniejsze podejrzenia przewożąc substancje w ubraniach czy dziecięcych zabawkach. Jak podkreśla się w literaturze rosyjskiej, z powodu bezrobocia, niewysokich zarobków, za niewielkie pieniądze kobiety mogą coraz

wszystkim przemysł. Narkotyki przemycane do Rosji są dostarczane z różnych państw: z Azji Środkowej (ok. 54% narkotyków, głównie opium i konopie), z Azerbejdżanu, Armenii, Gruzji (pochodzi stąd ok. 15% narkotyków, głównie opium, haszysz, marihuana), z państw europejskich: Łotwy, Litwy, Estonii, Polski, Holandii (kokaina, barbiturany, LSD, halucynogeny), z Afganistanu (opium, heroina, haszysz), Pakistanu (heroina, haszysz), Chin (amfetamina, barbiturany). Na uwagę zasługują szczególnie narkotyki syntetyczne sprowadzane głównie z krajów Ameryki Południowej, USA, Indii, Turcji, Niemiec, Polski, Holandii. Jest to proceder na ogromną skalę, gdyż, jak się szacuje, powyżej 50% narkotyków trafia do Rosji z zagranicy, a w Moskwie i Sankt Petersburgu – nawet 80–90%⁵⁵. Jak wskazuje się w literaturze, atrakcyjność Rosji pod tym względem wynika głównie z jej geopolitycznych warunków, znacznej korupcji i braku woli politycznej do zwalczania tego typu przestępczości⁵⁶.

V. Odpowiedzialność za posiadanie NSP na Białorusi

Białoruś także posiada represyjne przepisy dotyczące odpowiedzialności karnej za posiadanie narkotyków (w tym także NSP) przy równoczesnym braku rozwiniętej sieci działań podejmowanych w ramach redukcji szkód. Krajowa lista środków odurzających, substancji psychotropowych i ich prekursorów podlegających kontroli państwowej w Republice Białoruś nr 26 wydana w drodze rozporządzenia ministra zdrowia z 28 maja 2003 r.⁵⁷ stanowi podstawowy wykaz dotyczący kontroli narkotyków na Białorusi. Rozporządzeniem nr 89 z 31 lipca 2009 r. dodano do wykazu także listę NSP, wpisując na nią sukcesywnie indywidualnie wskazywane substancje (np. ketamina, Khat). W 2011 r. dodano do wykazu NSP z grup oznaczonych AM-, JWH- i bk-, a także mefedron, w 2015 r. dodano

częściej decydować się przewozić narkotyki. Nawet w razie wykrycia są one bardziej lojalne wobec zleceńodawców (być może ze strachu), są rzadziej aresztowane i łagodniej karane. L.I. Romanova, *Drug...*, op. cit., s. 97.

⁵⁵ L.M. Prozmatov, *Criminological characteristics of drug addiction in Russia (federal and regional aspects)* [w:] *Problems associated with inconsistent drug trafficking. Educational and practical materials of the conference*, Tomsk (Л.М. Прозматов, *Криминологическая характеристика наркотизма в России (федеральный и региональный аспекты)* [w:] *Проблемы, связанные с непоследовательным оборотом наркотиков. Учебно-практические материалы конференции, Томск*) 2005, s. 35.

⁵⁶ L.I. Romanova, *Drug...*, op. cit., s. 115.

⁵⁷ *Resolution of The Ministry Of Health of The Republic of Belarus 28.05.2003 No. 26 On the establishment of a national list of narcotic drugs, psychotropic substances and their precursors subject to state control in the Republic of Belarus* (ПОСТАНОВЛЕНИЕ МИНИСТЕРСТВА ЗДРАВООХРАНЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ 28.05.2003 г. № 26 Об установлении республиканского перечня наркотических средств, психотропных веществ и их прекурсоров, подлежащих государственному контролю в Республике Беларусь); Tekst dostępny na stronie: <<https://etalonline.by/document/?regnum=w20309659>> [dostęp: 26.06.2024].

kolejne dziewięć substancji⁵⁸. Od tego też roku procedura umieszczania narkotyków w wykazach substancji kontrolowanych została znacznie uproszczona. W 2015 r. powstała także elektroniczna baza danych o użytkownikach narkotyków. Zarządza nią Ministerstwo Zdrowia. W 2015 r. doszło do wspomnianego zaostrenia przepisów narkotykowych, obniżenia wieku odpowiedzialności na 14 lat, poddano odpowiedzialności karnej nawet samo używanie środków psychoaktywnych w miejscu publicznym lub przebywanie pod wpływem takiego środka w miejscu publicznym. Żadne z powyższych aktów prawnych nie przewidują jednak odpowiedzialności za czynności podażowe czy inne niezwiązane z dystrybucją. Te bowiem uregulowane zostały w przepisach kodeksu karnego.

Kwestię odpowiedzialności karnej za przestępstwa narkotkowe, w tym za posiadanie narkotyków (także NSP), reguluje kodeks karny z 9 lipca 1999 r.⁵⁹ Przed nowelizacją przepisu art. 328 kk nielegalna produkcja, przetwarzanie, pozyskiwanie, przechowywanie, transport lub przekazywanie środków bez celu sprzedaży, podlegało karze ograniczenia wolności do lat 5 albo pozbawienia wolności od 2 do 5 lat. Nielegalne wytwarzanie, przetwarzanie, pozyskiwanie, przechowywanie, transportowanie lub przekazywanie lub nielegalna sprzedaż środków w celu sprzedaży – podlegało karze pozbawienia wolności od lat 3 do 8 z dodatkową możliwością orzeczenia grzywny. Nie wprowadzono żadnych rozróżnień między narkotykami „miękkimi” a „twardymi”. Surowszą karę ponosił sprawca działający w warunkach recydywy lub osoba będąca funkcjonariuszem albo gdy przedmiotem czynu była znaczna ilość narkotyku (od 6 do 15 lat pozbawienia wolności z dodatkową możliwością orzeczenia grzywny), zaś popełnienie czynu w ramach zorganizowanych struktur – od 10 do 20 lat pozbawienia wolności. Szczególną „premię” w postaci bezkarności mogła uzyskać osoba-denuncjator, która dobrowolnie wydała narkotyki lub znacznie przyczyniła się do ich wykrycia. Dodatkowo odpowiedzialność na gruncie art. 328 (2) kk została przewidziana w stosunku do sprawcy spożywającego w celach pozamedycznych kontrolowany środek psychoaktywny w miejscu publicznym lub przebywającego w miejscu publicznym w stanie wskazującym na użycie narkotyku. Za czyn taki przewidziano grzywnę, ograniczenie wolności lub pozbawienie wolności do lat 2 (orzekane w razie dwukrotnego naruszenia tego przepisu). Wspomnianą już nowelą z 2015 r. podniesiono także maksymalny wymiar kary za posiadanie narkotyków w celu ich dalszej odsprzedaży opisany w art. 328 kk: z 8 do 15 lat. Dla osób

⁵⁸ Drug Laws/Individual Listing for Belarus, tekst na stronie: <<https://www.unodc.org/LSS/Country/DetailsLegalSystem?code=DLIL&country=BY>> [dostęp: 26.06.2024].

⁵⁹ Criminal Code of the Republic of Belarus (*Уголовный кодекс Республики Беларусь*) 09.07.1999. <<https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275>> [dostęp: 10.10.2024].

posiadających środki odurzające na własny użytek przewidziano karę do 5 lat pozbawienia wolności.

Wydaje się, iż dopiero naciski opinii publicznej (w tym głódówki matek skazanych młodych ludzi)⁶⁰ spowodowały, iż przepisy powyższe zostały znowelizowane w 2019 r.⁶¹ Nowelizacja art. 328 kk zmniejszyła minimalną karę za przechowywanie narkotyków w celu ich dystrybuowania z 5 do 3 lat. Z 8 do 6 lat zmniejszona została dolna granica kary za recydywę. Nie zmienił się natomiast wymiar kary dla osób przechowujących środki psychoaktywne na własne potrzeby – i wynosi on dalej do 5 lat pozbawienia wolności.

VI. Podsumowanie

Federacja Rosyjska zabrania interwencji mających na celu redukcję szkód⁶², w tym także leczenia substytucyjnego i ma tendencję do postrzegania osób używających narkotyki jako zagrożenia dla porządku społecznego. Tylko dzięki nieustającym wysiłkom pracowników sektora pozarządowego zajmujących się redukcją szkód istnieje i działa stałe wsparcie dla osób uzależnionych (np. w Moskwie)⁶³. Przykładem takich działań jest wymiana igieł i strzykawek⁶⁴ oraz dystrybucja naloksonu (raczej przybierająca formę działań nieoficjalnych)⁶⁵ do około 4 tysięcy osób rocznie, dzięki czemu każdego roku udaje się zapobiec około 500 zgonom z powodu przedawkowania. Teoretycznie nalokson jest dostępny w Rosji (choć na receptę i tylko w niektórych aptekach), ale dostęp do niego jest ściśle ograniczony. Niepokojące jest, jak twierdzi się w ramach organizacji Harm Reduction

⁶⁰ Łukaszenka złagodził drakońskie kary za narkotyki. *Troszkę*; tekst na stronie: <<https://belsat.eu/pl/news/lukaszenka-zlagodzil-nieco-drakonskie-kary-za-narkotyki>> [dostęp: 10.10.2024].

⁶¹ *National Legal Internet Portal of the Republic of Belarus (Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь)*: <<https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275>> [dostęp: 26.06.2024].

⁶² *The Global State of Harm Reduction 2024*, s. 23.

⁶³ *Naloxone Distribution Through Outreach Work in Russia*, tekst na stronie: <<https://harmreductioneurasia.org/harm-reduction/overdose/russia>> [dostęp: 20.10.2024].

⁶⁴ *The Global State...*, op. cit., s. 13.

⁶⁵ W ramach Programu Zapobiegania Przedawkowaniu wolontariusze z Fundacji Andre Rylkov codziennie wykonują pracę w terenie i robią to od około 10 lat. Podróżują minibusami na peryferie moskiewskiego metra, odwiedzając stacje położone w pewnej odległości od centrum miasta. Tam spotykają osoby używające narkotyków i udzielają porad dotyczących zapobiegania HIV, dostarczają świeże igły, pokazują, jak podawać nalokson do wstrzykiwań. W razie potrzeby pomagają ludziom w transporcie do ośrodków HIV i szpitali. Zajmują się również nieoficjalną dystrybucją naloksonu. Chociaż formalnie jest to zabronione bez pozwolenia, uważają, że strach przed ściganiem karnym jest nieistotny wobec możliwości pomocy. Jak dotąd nie mieli żadnych problemów z policją. *Naloxone Distribution Through Outreach Work in Russia*, tekst na stronie: <<https://harmreductioneurasia.org/harm-reduction/overdose/russia>> [dostęp: 20.10.2024].

International⁶⁶, że wielu farmaceutów nie wie o istnieniu naloksonu i jego funkcji. W związku z tym dostęp do leku dla osób zażywających opioidy jest praktycznie niemożliwy. Nie wynika to tylko z trudności w jego pozyskaniu lub niedoboru informacji dotyczących jego dostępności. Zwroćenie się do lekarza w sprawie naloksonu może mieć szereg negatywnych konsekwencji, ponieważ prowadzi do zarejestrowania osoby jako zażywającej narkotyki. Po dodaniu osoby do bazy danych zostaje ona oznaczona jako uzależniona i podatna na różne postacie represji, np. nie może uzyskać prawa jazdy lub znaleźć zatrudnienia. Nic dziwnego, że tak niewiele osób korzysta z tego typu pomocy⁶⁷. Negatywna postawa Rosji wobec programów redukcji szkód stanowi jaskrawy kontrast z krokami podejmowanymi przez wiele krajów, nie tylko europejskich⁶⁸. Rosja wydaje się być szczególnie niezainteresowana liberalizacją swojej polityki dotyczącej redukcji szkód i przekonana, że śmiertelne przypadki przedawkowania narkotyków stanowią mało ważny problemem skłaniający do zmiany dotychczasowej polityki narkotykowej.

Niewiele lepiej prezentuje się sytuacja na Białorusi. Lata 2007–2008 to czas pierwszych działań w zakresie polityki redukcji szkód, które obecnie obejmują – przynajmniej teoretycznie – program wymiany igieł i strzykawek oraz leczenie substytucyjne⁶⁹. Leczenie substytucyjne dla użytkowników opioidów stało się dostępne we wrześniu 2007 r. Uruchomiony został wówczas pilotażowy projekt terapii metadonem, którym objętych zostało 33 pacjentów, kolejnym wprowadzonym w Mińsku od kwietnia 2008 r. objęto kolejne 43 osoby. Na początku 2008 r. istniało 11 ośrodków zajmujących się rehabilitacją pacjentów uzależnionych, ale aż 9 z nich zostało założonych przez organizacje pozarządowe. Od września 2007 r. programy rehabilitacyjne stały się dostępne w dwóch państwowych klinikach zlokalizowanych w Mińsku i Grodnie. Brakuje jednak jakichkolwiek informacji na temat pacjentów, którzy ukończyliby rehabilitację w ośrodkach pozarządowych⁷⁰. Białoruskie organizacje pozarządowe prowadzą działania mające na celu zapobieganie rozprzestrzenianiu się wirusa HIV wśród dożylnych użytkowników narkotyków w ramach Projektu Zapobiegania i Leczenia HIV/AIDS, finansowanego przez Fundusz Światowy. Ich dzia-

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ *Raport The Global State of Harm Reduction 2024* (s. 12–17) dokładnie wskazuje, w którym kraju i jakie procedury już zostały wdrożone w ramach polityki redukcji szkód.

⁶⁹ *The Global State...*, *op. cit.*, s. 13. Działania z zakresu redukcji szkód znajdują także swoje odzwierciedlenie w strategiach narkotykowych kraju, ale w praktyce zakres realizacji tych zapisów jest znikomy.

⁷⁰ Belarus country overview, tekst na stronie: <https://www.euda.europa.eu/publications/country-overviews/by_en> [dostęp: 20.10.2024].

łania obejmują wymianę igieł i strzykawek, publikowanie i rozpowszechnianie broszur dostarczających niezbędnych informacji na temat redukcji szkód i bezpiecznych zachowań seksualnych. W ciągu roku rozprowadzanych jest średnio ponad 2,5 mln strzykawek, ponad 8 tysięcy osób korzysta z leczenia w placówkach medycznych, a setki innych z programów rehabilitacyjnych⁷¹.

Niestety powyższe działania, zarówno na Białorusi, jak i w Rosji, napotykają na opór ze strony władz. Brakuje nie tylko woli politycznej, ale i świadomości powagi aktualnej sytuacji czy możliwości przeciwdziałania rozwojowi pewnych zjawisk wypracowanych już na Zachodzie. Wyrazem tego oporu jest fakt, iż oba te kraje oficjalnie, na forum ONZ, sprzeciwiają się redukcji szkód, dekryminalizacji konsumenckiego posiadania i przestrzegania praw człowieka. Oba też sprzeciwiły się zasadom „Deklaracji w sprawie HIV-AIDS 2021”, dotyczącej potrzeby rozwijania działań w zakresie redukcji szkód, a także rozwijania usług świadczonych na poziomie społeczności lokalnych⁷². Federacja Rosyjska i Białoruś głosowały przeciwko deklaracji, co stwarza bardzo trudną sytuację dla dalszego wsparcia społecznego w tych krajach i całym regionie. „Sygnatariusze Deklaracji zobowiązują się w niej do osiągnięcia wskazanych w niej celów. Teraz zaś, gdy o zobowiązaniach będą mówić przedstawiciele społeczności i organizacji społecznych, przedstawiciele władz rosyjskich czy białoruskich będą mogli użyć argumentu – byliśmy przeciwni i tych zobowiązań nie podjęliśmy. Stanowisko Rosji w tej kwestii wcale nie jest nowe, ale teraz jest już ustalone na wysokim szczeblu i sformalizowane”⁷³. Po tych wydarzeniach nie ma już chyba wątpliwości, iż społeczność międzynarodowa powinna stać się bardziej świadoma realiów pracy organizacji pozarządowych działających w regionie w warunkach półpartyzanckich. Stanowisko obu krajów pokazuje, że jakiegokolwiek działania profilaktyczne czy związane z redukcją szkód powodowanych przez narkotyki, nie są prowadzone nie przez „przeoczenie” lub „przypadek”, ale dlatego, że jest to całkowicie świadome stanowisko ideologiczne przedstawicieli obu krajów. „I należy się temu przeciwstawiać. Nie w postaci pustych haseł propagandowych, ale w formie zdecydowanych działań mających na celu wsparcie lokalnych organizacji pozarządowych, sieci regionalnych i grup aktywistów społecznych. Są to podmioty, których działalność, ale i życie zaangażowanych w nią jednostek, bywają zagrożone,

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² A. Bezwercha, *Rosja i Białoruś oficjalnie sprzeciwiają się redukcji szkód, dekryminalizacji i prawom człowieka – na forum ONZ podpisały Deklarację Polityczną w sprawie HIV-AIDS 2021*, 14.06.2012, tekst na stronie: <https://www.talkingdrugs.org/pl/rossia_belarus-ofitsialno-protiv-snizheniya-vreda-i-prav-cheloveka/> [dostęp: 20.10.2024].

⁷³ *Ibidem*.

a które niezmiennie kontynuują desperacką i przytłaczającą walkę z epidemią narkotyków w warunkach oficjalnych dyktatur”⁷⁴.

A B S T R A C T

The aim of this article is to present the model of liability for possession of new psychoactive substances (NPS) adopted in Russia and Belarus. Both countries have adopted a restrictive model of liability based on criminal law, and both also prohibit interventions aimed at reducing harm, including substitution treatment. The authorities in Russia and Belarus tend to perceive people who use drugs as posing a threat to social order. The authorities lack not only political will, but also awareness of the seriousness of the current situation or the possibilities of counteracting the drug addiction epidemic affecting both countries. This resistance is expressed by the fact that both of these countries officially, at the UN forum, opposed harm reduction, decriminalization of consumer possession and respect for human rights in 2021. The conclusion of the article is unfortunately pessimistic, because there is no hope for even small steps towards a more rational drug policy.

Keywords: new psychoactive substances, criminal law, responsibility, drug possession, Russia, Belarus

Bibliografia

Belarus country overview: <https://www.euda.europa.eu/publications/country-over-views/by_en>.

Bezwercha A., *Rosja i Białoruś oficjalnie sprzeciwiają się redukcji szkód, dekryminalizacji i prawom człowieka:* <https://www.talkingdrugs.org/pl/rossia_belarus-ofitsialno-protiv-snizheniya-vreda-i-prav-cheloveka/>.

Chawryło K., *Doraźna stabilność, długofalowe problemy. Sytuacja demograficzna Rosji*, Ośrodek Studiów Wschodnich 2024, nr 610.

⁷⁴ *Ibidem*.

- Drug Laws/Individual Listing for Russian Federation*: <<https://www.unodc.org/LSS/Country/DetailsLegalSystem?code=DLIL&country=RU>>.
- Drug Policy in the USSR*: <<https://web.archive.org/web/20110610131643/http://www.drugtext.org/library/articles/923108.html>>.
- Early Warning System on NPS*: <<http://www.emcdda.europa.eu/activities/action-on-new-drugs>>.
- Gubska S., *Jak Białoruś wydała wojnę narkotekom – i co z tego wynikło*, „Krytyka Polityczna” 02.02.2018: <<https://krytykapolityczna.pl/narkopolityka/jak-bialorus-wydala-wojne-narkotekom-i-co-z-tego-wyniklo/>>.
- Gurwicz I., Bodanowskaja Z., Odínokowa W., *Asocjalnyje i antisocjalnoje potrieblienije atkogolia i narkotikow* [w:] A.I. Gilinskij, T.W. Szipunowa (ed.), *Dewiantnost w obszcziestwie potrieblienija*, Sankt Petersburg 2012.
- Hellman M., *Drug control and human rights in the Russian Federation*, “Nordic Studies on Alcohol and Drugs” 2022, nr 39(4).
- Illicit Drug Use and Drug Policy in Russia*: <<https://www.hrw.org/reports/2007/russia1107/2.htm>>.
- International Narcotics Control Board (INCB), Annual Report 2004, E/INCB/2004/1.
- Kramer J. M., *Drug Abuse in the USSR* [w:] W. Joyce (ed.), *Social Change & Social Issues in the Former USSR*, The MacMillan Press LTD1992.
- Kurcevič E., Lines R., *New psychoactive substances in Eurasia: a qualitative study of people who use drugs and harm reduction services in six countries*, “Harm Reduction Journal” 2020, nr 17.
- Larchenko A.V., Suvorov M.A., Andryukhin V.I., Kaurov Y.V., Suvorov A.V., *Synthetic Cathinones and Cannabinoids Are New Psychoactive Substances (Review)*, “Sovremennye technologii v medicine” 2017, nr 9(1).
- Laskowska K., *Rynek narkotyków w Rosji jako przestępczy biznes*: <<https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/handle/11320/13354>>.
- Łukaszenka złagodził drakońskie kary za narkotyki. Troszkę: <<https://bel-sat.eu/pl/news/lukaszenka-zlagodzil-nieco-drakonskie-kary-za-narkotyki>>.
- Malczewski A., Kidawa M., *Nowe substancje psychoaktywne w Europie, Skala zjawiska i przeciwdziałanie*, Warszawa 2018.
- Naloxone Distribution Through Outreach Work in Russia*: <<https://harmreductioneurasia.org/harm-reduction/overdose/russia>>.
- National Legal Internet Portal of the Republic of Belarus*: <<https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275>>.
- New psychoactive substances (NPS)*, *World Drug Report 2013*: <<http://www.unodc.org/wdr2013/en/nps.html>>.

- Ostaszewski P., *Amfa, sole i krokodyl*, „Policja” 2012, nr 84.
- Prozmatov L.M., *Criminological characteristics of drug addiction in Russia (federal and regional aspects)* [w:] *Problems associated with inconsistent drug trafficking. Educational and practical materials of the conference*, Tomsk 2005.
- Regulirovaniye otvetstvennyy podkhod k kontrolyu nad narkotikami* 2018.
- Romanowa L.I., *Narkomania i narkotizm*, Sankt Petersburg 2003.
- Russian Civil Society Mechanism for Monitoring of Drug Policy Reforms in Russia (2015). Violations of human rights in the name of drug control in Russia:* <<http://www.hivlegalnetwork.ca/site/wp-content/uploads/2015/09/RussianCivilSociety.Pdf>>.
- Schifano F., Chiappini S., Corkery J.M., Guirguis A., *Abuse of Prescription Drugs in the Context of Novel Psychoactive Substances (NPS): A Systematic Review* [w:] F. Schifano (red.), *Recent Changes in Drug Abuse Scenario The Novel Psychoactive Substances (NPS) Phenomenon*, MDPI 2019.
- Semków D., *Prawno-kryminalistyczna i kryminologiczna problematyka nowych substancji psychoaktywnych – dopalaczy*, Rzeszów 2023.
- Shadkovska K., *Narkotyki w Rosji dziś*, „Krytyka Polityczna” 20.10.2017: <<https://krytykapolityczna.pl/narkopolityka/globalnenarko/narkotyki-w-rosji-dzis/>>.
- Tatars were clearly deprived: demographer Alexey Raksha on the results of the population census, which completely failed*, 21.01.2023, <business-gazeta.ru>.
- Tembotova M.A., *Register of new potentially dangerous psychoactive substances, the circulation of which is prohibited in the Russian Federation: issues of legal regulation*, „Current problems of Russian law” 2018, nr 2(87).
- The Global State of Harm Reduction* 2024.
- Terminologiya i informatsiya po narkoticheskim sredstvam, UNODC 2016.
- Tkaczyk-Rymanowska K., *Kilka uwag na temat modeli definiowania nowej substancji psychoaktywnej w ujęciu prawnoporównawczym*, „Palestra” 2020, nr 7–8.
- Tkaczyk-Rymanowska K., *Karnoprawne aspekty posiadania narkotyków. Ujęcie statystyczne*, Rzeszów 2020.
- Varchuk T.V., *Criminology*, Moscow 2002.
- Zawadka G., *Krokodyl zaatakuję w Polsce?*, „Rzeczpospolita” 08.01.2012: <<https://www.rp.pl/spoleczenstwo/art6320521-krokodyl-zaatakuj-w-polsce>>.

Pojęcie wiadomości specjalnych jako kryterium sięgnięcia po opinię biegłego

The concept of special information as a criterion for seeking an expert opinion

S T R E S Z C Z E N I E

Instytucję biegłego przewidują przepisy postępowania karnego, karnego wykonawczego, cywilnego, administracyjnego, a także podatkowego. Przepisy ustaw proceduralnych, o których tutaj mowa, wskazują wprost, że biegłym jest osoba dysponująca wiadomościami specjalnymi. Powyższe kryterium nie zostało jednak zdefiniowane w żadnym z aktów normatywnych, które przewidują możliwość powołania biegłego. Celem niniejszego artykułu jest zdefiniowanie pojęcia „wiadomości specjalne”, co autor starał się uczynić, w szczególności poprzez odwołanie się do poglądów doktryny, jak i bogatego orzecznictwa sądowego.

Słowa kluczowe: biegły, biegły sądowy, biegły ad hoc, wiadomości specjalne

I. Wprowadzenie

Instytucja biegłego to instytucja prawa procesowego egzystująca w regulacjach proceduralnych w celu zapewnienia rzetelnego funkcjonowania organów szeroko rozumianego wymiaru sprawiedliwości, a także organów władzy publicznej² oraz zabezpieczenia kompetentnej realizacji przez te organy ich ustawowych zadań. Sądy lub inne organy procesowe sięgają po opinię biegłego w sytuacjach, gdy niezbędne jest posiadanie wiadomości

¹ Marcin Jachimowicz – prokurator Prokuratury Rejonowej w Świebodzinie.

² W postępowaniu karnym, a także karnym skarbowym oraz wykroczeniowym podmiotem właściwym do zwrócenia się do biegłego o wydanie opinii jest sąd, prokurator lub organ, który prowadzi postępowanie przygotowawcze albo czynności wyjaśniające, np. Policja, Straż Graniczna, Żandarmeria Wojskowa, naczelnik urzędu skarbowego, czy naczelnik urzędu celno-skarbowego. W postępowaniu cywilnym właściwym do powołania biegłego jest sąd prowadzący postępowanie, z zastrzeżeniem, że prawo wyboru biegłego może pozostawić jednemu ze swych członków (sędziemu wyznaczonemu) bądź też innemu sądowi, któremu zlecił przeprowadzenie dowodu (sąd wezwany). W postępowaniu administracyjnym oraz podatkowym kompetencję do powołania biegłego posiada organ administracji publicznej (organ podatkowy), który prowadzi konkretną sprawę.

specjalnych, a takimi dysponują biegli, zaś dowodu z opinii biegłego nie można zastąpić inną czynnością dowodową, np. przesłuchaniem świadka³.

Kwintesencją funkcji biegłego jest przedstawienie sądowi lub innemu organowi władzy publicznej, który prowadzi konkretne postępowanie prawne, wiadomości specjalnych, które mają istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, czyli wiadomości, które mogą mieć wpływ na treść orzeczenia lub decyzji kończącej postępowanie; nie ma zatem potrzeby ani nawet możliwości powoływania biegłego lub biegłych, jeżeli wiadomości specjalne potrzebne są do wyjaśnienia okoliczności, które dla rozstrzygnięcia sprawy mają znaczenie marginalne⁴.

Do dowodu z opinii biegłego należy odwoływać się jedynie wówczas, gdy jest to rzeczywiście niezbędne⁵, a wiadomości, których może dostarczyć biegły, nie mogą być zastąpione przez organ prowadzący postępowanie⁶. Dla obowiązku powołania biegłego, w świetle regulacji procesowych, bez znaczenia jest wiedza członka składu orzekającego lub funkcjonariusza organu procesowego, który prowadzi konkretne postępowanie prawne, nawet jeżeli bezsprzecznie legitymuje się on odpowiednim zasobem wiedzy specjalnej, który pozwoliłby mu na samodzielne ustalenie danych okoliczności, np. z powodu dodatkowego wykształcenia lub własnych pozazawodowych zainteresowań⁷. Odnosząc się do tej kwestii, SN zasygnalizował, że: „Wiedza sądu nie stanowi dowodu w sprawie, umożliwia jedynie i ułatwia sądowi ocenę opinii z dowodu biegłego. Nawet gdyby sąd posiadał wiadomości specjalne, to i tak jest zobowiązany skorzystać z dowodu w postaci opinii biegłego, a więc nie może zrezygnować z opinii biegłego, jeżeli ustalenie faktu wymaga wiedzy specjalnej”⁸. Wskazany tu pogląd został wyrażony również w innym judykacie najwyższej instancji, w którym stwierdzono: „Z przyjmowanej powszechnie zasady, iż sąd jest najwyższym biegłym, nie można wyprowadzać wniosku, że może biegłego zastępować, a to oznacza, że jeżeli do poczynienia ustaleń istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy potrzebne są wiadomości specjalne, sąd nie może dokonywać ich sam,

³ Postanowienie SN z 17 maja 2007 r., II KK 331/06, LEX nr 301131.

⁴ P. Hofmański, K. Zgryzek, E. Sadzik, *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, t. 1, Warszawa 2007, s. 912–915.

⁵ T. Widła, *Ocena dowodu z opinii biegłego*, Katowice 1992, s. 117.

⁶ Wyrok SN z 19 czerwca 1980 r., I KR 118/80, niepublikowany. Warto w tym miejscu wskazać na wyrok SN z 3 maja 1982 r., w którym zwrócono uwagę na niedopuszczalność zaskakiwania stron procesowych ocenami, jakie mają charakter specjalistyczny, a które nie mogą być uznane za notoryjnie znane. W ocenie SN takie procedowanie stanowi obrazę przepisów postępowania, które zabraniają osnuwania wyroku na okolicznościach, jakie nie zostaną ujawnione w toku przewodu sądowego – wyrok SN z 3 maja 1982 r., I KR 319/81, OSNPG 1982, nr 11, poz. 149.

⁷ Wyrok SN z 3 maja 1982 r., I KR 319/81, OSNPG 1982, nr 11, poz. 149.

⁸ Wyrok SN z 2 marca 2017 r., II KK 358/16, LEX nr 2259785.

nawet gdyby miał w tej dziedzinie odpowiednie kwalifikacje merytoryczne; posiadanie takich kompetencji ułatwia jedynie ocenę opinii biegłego”⁹.

W przypadku dowodu z opinii biegłego środkiem dowodowym jest opinia biegłego, zaś źródłem dowodowym posiadana przez tego uczestnika postępowania wiedza specjalna¹⁰. Dowód z opinii biegłego należy, po dowodach ze świadków, do najczęściej stosowanych w postępowaniach prowadzonych w oparciu o regulacje zawarte w kpk¹¹ (kks¹², kpw¹³), kpc¹⁴, kpa¹⁵, a także op¹⁶. Jest to dowód osobowy, nazwany insubstytutywnym oraz pośrednim. Na doniosłość biegłego dla osiągnięcia podstawowych celów procesu karnego zwraca uwagę Cz. Kłak, wskazując, że: „W przypadku, o którym mowa w art. 193 § 1 kpk, powołanie biegłego jest obowiązkiem organu procesowego. [...] Gdy stwierdzenie danych okoliczności wymaga wiadomości specjalnych, organ procesowy musi zasięgnąć opinii właściwego biegłego. Brak powołania biegłego we wskazanej sytuacji prowadzi do naruszenia art. 193 § 1 kpk (jeżeli niezbędna jest opinia psychiatryczna – do obrazy art. 202 § 1 kpk w zw. z art. 193 § 1 kpk). [...] Niedopuszczenie dowodu z opinii biegłego, gdy jest to konieczne do wyjaśnienia istoty sprawy, jest uchybieniem rażącym i mogącym mieć wpływ na treść orzeczenia (art. 523 § 1 kpk)”¹⁷. Sąd lub inny organ procesowy prowadzący postępowanie prawne nie może zrezygnować z opinii biegłego, gdy ustalenie faktu wymaga wiedzy specjalnej, nie może także odrzucić opinii biegłych i przyjąć w konkretnej sprawie własnego, odmiennego stanowiska, byłoby to bowiem ustalenie faktów bez wymaganych dowodów¹⁸.

Celem opinii biegłego jest ułatwienie sądowi lub innemu organowi procesowemu właściwej oceny już zgromadzonego w konkretnej sprawie materiału dowodowego wówczas, gdy niezbędne są do tego wiadomości

⁹ Wyrok SN z 26 października 2006 r., I CSK 166/06, LEX nr 209297.

¹⁰ A. Klich, *Dowód z opinii biegłego w postępowaniu cywilnym*, *Biegły lekarz*, Warszawa 2016, s. 11–12.

¹¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, tekst jedn. Dz.U. z 2022 r. poz. 1375, ze zm., dalej: kpk.

¹² Ustawa z dnia 10 września 1999 r. Kodeks karny skarbowy, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 654, ze zm., dalej: kks.

¹³ Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia, tekst jedn. Dz.U. z 2022 r. poz. 1124, ze zm., dalej: kpw.

¹⁴ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 1550, ze zm., dalej: kpc.

¹⁵ Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 775., dalej: kpa.

¹⁶ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 2383., dalej: op.

¹⁷ Cz. Kłak, „Pełność”, „jasność” i „niesprzecznosc” jako kryteria oceny dowodu z opinii biegłego w polskim procesie karnym (art. 201 kpk), „Studia Prawnicze KUL” 2012, nr 4, s. 48.

¹⁸ Wyrok SN z 3 sierpnia 1981 r., IV KR 271/80, LEX nr 17325.

specjalne. Jak trafnie zauważył SN: „Korzystanie w znacznie szerszym zakresie z wiedzy specjalistycznej i według aktualnego jej stanu i poziomu w różnych dziedzinach winno należeć do podstawowych elementów postępowania karnego, zwłaszcza zaś postępowania dowodowego w sprawach złożonych pod względem faktycznym i dowodowym. Postęp wiedzy oraz rozwój nauki w różnych dziedzinach jest niewątpliwie szybki, bardziej specjalistyczny i obejmuje coraz to nowe sfery życia społecznego i jednostki, jej psychiki i osobowości oraz coraz to nowe sfery ogólnie pojętej techniki. W związku z postępem wiedzy i rozwojem nauki w różnych jej dziedzinach następuje również postęp i rozwój wiedzy specjalistycznej stosowanej dla potrzeb wymiaru sprawiedliwości i organów ścigania”¹⁹.

Opinia biegłego ułatwia sądowi lub innemu organowi procesowemu dokonanie oceny dowodów, a także ustaleń faktycznych, które są przedmiotem konkretnego postępowania. W postępowaniu karnym (karnym skarbowym, wykroczeniowym) treść danej opinii może stanowić dowód, który przesądzi o winie oskarżonego (obwinionego), bądź też stanowić dowód ekskulpujący jego winę.

Zadaniem biegłego nie jest ustalenie stanu faktycznego sprawy, ale naświetlenie i wyjaśnienie sądowi lub innemu organowi, który prowadzi konkretne postępowanie prawne, okoliczności z punktu widzenia posiadanych przez niego wiadomości specjalnych przy uwzględnieniu materiału dowodowego, jaki zebrano w toku postępowania, a następnie udostępniono biegłemu²⁰. Niedopuszczalne jest również przeprowadzanie przez biegłego czynności należących do kompetencji organu procesowego²¹. Jak zaakcentował dobitnie E. Iserzon, to: „organ, a nie biegły, decyduje o załatwieniu sprawy”²². W ocenie tego Autora opinia biegłego jest tylko materiałem, który ma pomóc organowi w kwestii faktycznej, ale musi on ją rozstrzygnąć samodzielnie²³. Nie jest możliwe wykroczenie, przy opiniowaniu, przez biegłego poza ramy swojej dyscypliny, np. sytuacja, w której biegły psycholog opiniuje wiarygodność zeznań konkretnego świadka, w tym przypadku bowiem biegły wkracza w kompetencje organu procesowego. Nie jest również misją biegłego dokonywanie ocen prawnych, nie jest bowiem do tego powołany, a nadto może nie posiadać ku temu odpowiednich kwalifikacji²⁴. Biegły powołany na potrzeby konkretnego postępowania ma wydać opinię co do okoliczności, jakie są przedmiotem dowodu, a ocena prawna wniosków

¹⁹ Wyrok SN z 17 października 1979 r., I KR 140/79, LEX nr 17197.

²⁰ Wyrok SN z 11 lipca 1969 r., I CR 140/69, OSNCP 1970, nr 5, poz. 85.

²¹ Wyrok SN z 26 maja 1976 r., II K 76/76, OSNPG 1979, nr 10, poz. 93.

²² E. Iserzon [w:] E. Iserzon, J. Starościak, *Prawo administracyjne*, Warszawa 1963, s. 178.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Wyrok SN z 20 stycznia 1970 r., II PR 18/69, LEX nr 6652.

opinii wchodzi już w zakres stosowania prawa i należy do sądu lub innego organu procesowego, który prowadzi konkretne postępowanie.

O tym, czy powołać biegłego, przesądza charakter określonej okoliczności, a nie zakres wiadomości posiadanych przez organ procesowy²⁵. Posiadana przez organ procesowy wiedza specjalistyczna bezsprzecznie ułatwia ocenę opinii sporządzonej przez biegłego i wyjaśnienie w oparciu o nią wszystkich istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy okoliczności²⁶. Obowiązkiem sądu lub organu prowadzącego konkretne postępowanie prawne jest ocena wartości dowodowej opinii biegłego, jej wiarygodności i przydatności dla rozstrzygnięcia sprawy. W przypadku negatywnej oceny opinii biegłego pod tym względem sąd lub organ, który prowadzi postępowanie, może zażądać dodatkowych wyjaśnień, uzupełnienia sporządzonej opinii lub w ostateczności powołać innego biegłego²⁷. Biegły jest zatem pomocnikiem sądowym, a wydana przez niego opinia, jak każdy dowód, może zostać zakwestionowana przez organ procesowy²⁸.

²⁵ M. Cieślak, Z. Doda, *Kierunki orzecznictwa Sądu Najwyższego w zakresie postępowania karnego (1980–1983)*, „Palestra” 1984, nr 10, s. 49. W niektórych przypadkach przepisy proceduralne nakazują powołanie biegłego określonej specjalności, i tak np.: do udziału w przesłuchaniu małoletniego świadka, który nie ukończył 15 lat, powołany ma zostać biegły psycholog (art. 185a § 2 kpk, art. 185b § 1 kpk w zw. z art. 185a § 2 kpk), do udziału w przesłuchaniu świadka, co do którego zachodzą wątpliwości co do jego stanu rozwoju umysłowego oraz zdolności postrzegania oraz odtwarzania postrzeżeń, powinien zostać powołany biegły lekarz lub biegły psycholog (art. 192 § 2 kpk), do wydania opinii wariograficznej powołuje się biegłego poligrafera (art. 199a kpk), do wydania opinii o stanie zdrowia psychicznego oskarżonego należy powołać co najmniej dwóch biegłych psychiatrów (art. 202 § 1 kpk), do wydania opinii w zakresie zaburzeń preferencji seksualnych oskarżonego należy powołać biegłego lekarza seksuologa (art. 202 § 3 kpk), do oględzin zwiłok należy powołać lekarza, w miarę możliwości z zakresu medycyny sądowej (art. 209 § 2 kpk), do badań oskarżonego – powołać należy biegłych psychologów bądź lekarzy (art. 215 kpk). Orzecznictwo sądowe wskazuje, że dowód z opinii biegłego jest konieczny do stwierdzenia m.in.: poczytalności oskarżonego oraz jej stopnia – postanowienie SN z 17 czerwca 1998 r., II KKN 311/97, „Prokuratura i Prawo”, dodatek Orzecznictwo 1998, nr 11–12, poz. 16, a także silnego wzburzenia usprawiedliwionego okolicznościami przy przestępstwie zabójstwa; osobowości pokrzywdzonego – wyrok SN z 7 października 2008 r., III KK 153/08, LEX nr 469432; charakteru i stopnia uszkodzenia ciała w sprawach, przedmiotem których są przestępstwa przeciwko życiu lub zdrowiu – wyrok SN z 10 października 1979 r., V KRN 225/79, LEX nr 1671617; stanu technicznego pojazdu, wymogów dotyczących jego prawidłowej eksploatacji, stopnia kwalifikacji kierowcy oraz umiejętności wyboru przez niego najbardziej odpowiedniego manewru odtworzenia przebiegu zdarzenia na podstawie śladów, jakie ujawnione zostały w trakcie oględzin, a przede wszystkim prędkości pojazdu, toru jego ruchu, ustalenia miejsca potrącenia człowieka – wyrok SN z 23 lipca 1970 r., Rw 700/70, LEX nr 21320; wartości energii kinetycznej wystrzelonego pocisku, również w celu ustalenia, czy strzałami z takiej broni można spowodować śmierć człowieka – wyrok SN z 8 lutego 2008 r., II KK 255/07, LEX nr 376595; nałogowego alkoholizmu – uchwała SN z 25 listopada 1971 r., VI KZP 47/71, OSNKW 1972, nr 2, poz. 25; wartości rynkowej pojazdu – wyrok NSA z 6 grudnia 2002 r., I GSK 246/12, LEX nr 1366373; stanu izolacji przewodów elektrycznych oraz czynności, które doprowadzą budynek do stanu zgodnego z prawem, które zapewnią pełne bezpieczeństwo obiektu i budynek nie będzie stwarzał zagrożenia dla zdrowia i życia ludzi, a także mienia – wyrok WSA w Krakowie z 17 grudnia 2016 r., II SA/Kr 1461/15, LEX nr 1996384.

²⁶ T. Grzegorzczak, J. Tyłman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2003, s. 489.

²⁷ Wyrok NSA z 25 sierpnia 1998 r., IV SA 1656/96, LEX nr 43813.

²⁸ D. Drejewicz, *Ocena opinii biegłego w postępowaniu karnym*, „Przegląd Sądowy” 2014, nr 6, s. 76.

II. Biegły – próba definicji

Pojęcia biegłego nie definiuje żaden przepis ze sfery postępowania karnego, cywilnego, administracyjnego, czy też podatkowego²⁹. Pojęcie to nie zostało również dookreślone przez prawodawcę w żadnym spośród pozako-deksowych aktów normatywnych, które przewidują możliwość jego powo-łania³⁰. Artykuł 193 § 1 kpk³¹ (art. 193 § 1 kpk w zw. z art. 113 § 1 kks oraz art. 193 § 1 kpk w zw. z art. 42 § 1 kpw) wskazuje za ledwie, że jeżeli dla stwierdzenia okoliczności, jakie mają istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, wymagane są wiadomości specjalne, zasięga się opinii biegłego lub biegłych³².

Podobny zapis odnajdujemy w art. 278 § 1 k.p.c., który stanowi jedy- nie, że w wypadkach wymagających wiadomości specjalnych sąd po wysłu- chaniu wniosków stron odnoszących się do liczby biegłych oraz ich wyboru może wezwać jednego lub kilku biegłych, by zasięgnąć ich opinii.

Z kolei art. 84 § 1 kpa sygnalizuje, że organ administracji publicznej może zwrócić się do biegłego lub biegłych o wydanie opinii w sytuacji, gdy w sprawie wymagane są wiadomości specjalne³³. Podobny zapis znajduje się

²⁹ Dowód z opinii biegłego nie może zostać przeprowadzony w postępowaniu sądowoadministracyjnym, w którym dowodzenie ograniczone jest do możliwości przeprowadzenia dowodów uzupełniających z dokumentów, jeżeli jest to niezbędne do wyjaśnienia istotnych wątpliwości i nie spowoduje nadmiernego przedłużenia postępowania w sprawie – W. Piątek [w:] *Postępowanie administracyjne i sądowoadministracyjne z kasami*, praca zbiorowa pod red. R. Hauser, A. Skoczylas, Warszawa 2016, s. 428. W orzecznictwie sądów administracyjnych dominuje pogląd, że prawnie niedopuszczalne jest przeprowadzenie uzupełniającego postępowania dowodowego wykraczającego poza zakres wskazany przez art. 106 § 3 ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 1634, ze zm.), który nie może mieć zastosowania m.in. do dowodów z opinii biegłego – wyrok NSA z 22 listopada 2007 r., II FSK 3/07, LEX nr 351627.

³⁰ T. Tomaszewski, *Dowód z opinii biegłego w procesie karnym*, Kraków 1998, s. 10; A. Kegel, Z. Kegel, *Przepisy o biegłych sądowych, tłumaczach i specjalistach, Komentarz*, Kraków 2004, s. 14–28.

³¹ Artykuł 193 § 1 kpk jest następstwem wyrażonej przez art. 2 § 2 kpk zasady prawdy materialnej. Stosownie do tego ostatniego przepisu: „Podstawę wszelkich rozstrzygnięć powinny stanowić prawdziwe ustalenia faktyczne”. Ten ostatni przepis znajduje, poprzez art. 113 § 1 kks oraz art. 8 kpw, odpowiednie zastosowanie w postępowaniu karnym skarbowym oraz wykroczeniowym.

³² Jak wskazał SN: „Przepis art. 193 § 1 kpk obowiązuje organ procesowy do zasięgnięcia opinii biegłych, ilekroć stwierdzenie okoliczności o istotnym znaczeniu dla sprawy wymaga wiadomości specjalnych. Obrazą tego przepisu mogłaby więc nastąpić, gdyby osoba powołana w charakterze biegłego nie miała odpowiedniej wiedzy, nie spełniała kryteriów lub organ procesowy nie powołał biegłego, choć ustalenie istotnej okoliczności wymaga wiedzy specjalnej bądź sam stwierdził takie okoliczności” – postanowienie SN z 17 grudnia 2014 r., II KK 330/14, LEX nr 1590287.

³³ Uregulowania dotyczące udziału biegłego w postępowaniu administracyjnym oraz podatkowym, zawarte odpowiednio w kpa oraz op w odróżnieniu od unormowania tej problematyki w kpk czy też kpc są niezwykle skromne. W doktrynie akcentuje się, że pozycja prawna biegłego w postępowaniu administracyjnym porównywalna jest z pozycją biegłego w postępowaniu sądowym – W. Dąbrowski, *Biegły w postępowaniu administracyjnym*, Warszawa 1967, s. 14. Teza ta znajduje

w art. 197 § 1 op³⁴, który wskazuje, że w przypadku, gdy w sprawie wymagane są wiadomości specjalne, organ podatkowy może powołać na biegłego osobę dysponującą takimi wiadomościami w celu wydania opinii³⁵. Biegły powoływany jest z urzędu przez organ prowadzący konkretne postępowanie lub na wniosek strony takiego postępowania (art. 167 kpk³⁶, art. 167 kpk w zw. z art. 113 § 1 kks, art. 39 § 1 kpw, art. 278 § 1 kpc³⁷, art. 78 § 1 kpa, art. 188 op). W tym ostatnim przypadku, uwzględniając wniosek strony o

swoje odzwierciedlenie w orzecznictwie sądowym, jak bowiem wskazał m.in. WSA w Poznaniu, art. 84 § 1 kpa wzorowany jest na art. 278 § 1 kpc – wyrok WSA w Poznaniu z 2 czerwca 2010 r., IV SA/Po 44/10, LEX nr 643942. Nie brak również w literaturze tematu dalej idących twierdzeń. Przykładem może tu być stanowisko zaprezentowane przez A. Wróbla, zdaniem którego zasadnym jest przy przeprowadzaniu dowodu z opinii biegłego w postępowaniu administracyjnym odpowiednie stosowanie przepisów kpc, w tym w szczególności art. 285 i 286 kpc – A. Wróbel [w:] M. Jaśkowska, A. Wróbel, *Kodeks postępowania administracyjnego, Komentarz*, Warszawa 2016, s. 495.

³⁴ Jak stwierdził NSA: „Z art. 197 § 1 op nie wynika obowiązek powoływania biegłego celem wyjaśnienia każdej wątpliwości wymagającej rozważenia przez organ podatkowy. Jeżeli zgromadzony w sprawie materiał dowodowy będzie pozwalał, bez uchybienia zasadzie prawdy materialnej, ocenić charakter określonych czynności z zachowaniem określonych norm prawa podatkowego, to niezasadne staje się powoływanie w tym przedmiocie biegłego” – wyrok NSA z 27 maja 2011 r., II FSK 112/10, LEX nr 2561432.

³⁵ Ustawy proceduralne nie zawierają definicji pojęcia opinii. Słownik PWN określa opinię jako przekonanie o czymś, pogląd na jakąś sprawę, sposób, w jaki oceniają kogoś inni, orzeczenie specjalisty na jakiś temat – Słownik Języka Polskiego, <www.sjp.pwn.pl/szukaj/opinia.html> [dostęp: 2 grudnia 2023 r.]. W literaturze procesowej wskazuje się, że opinia biegłego to pewne stanowisko wskazane przez osobę niezwiązaną w żaden sposób ze sprawą prowadzoną w konkretnym postępowaniu, która ma sposobność poinformowania organu o wiadomościach specjalnych, ze względu na fakt posiadania wiedzy wyspecjalizowanej oraz doświadczenia zawodowego – E. Ochendowski, *Postępowanie administracyjne ogólne, egzekucyjne i sądowoadministracyjne, Wybór orzecznictwa*, Toruń 2014, s. 138. Z kolei E. Waśkowski wskazał, że opinią biegłego jest zdanie (osąd), jakie wyrażone zostaje przed sądem co do okoliczności faktycznych sprawy przez postronne osoby, które posiadają wiadomości specjalne potrzebne do ustalenia tych okoliczności – E. Waśkowski, *Podręcznik procesu cywilnego*, Wilno 1932, s. 235.

³⁶ Powołanie biegłego przez sąd lub inny organ prowadzący konkretne postępowanie może wynikać także z inicjatywy obrońcy lub pełnomocnika, który występuje z wnioskiem o jego powołanie w trybie wskazanym w art. 9 § 2 kpk (art. 9 § 2 kpk w zw. z art. 113 § 1 kks, art. 9 § 2 kpk w zw. z art. 8 kpw).

³⁷ W postępowaniu cywilnym, w odróżnieniu od postępowania karnego (karnego skarbowego, wykroczeniowego, a także administracyjnego i podatkowego), co do zasady dowód z opinii biegłego przeprowadzany jest z inicjatywy stron, co wynika z kontradyktoryjnego charakteru tego postępowania. Odnosząc się do tej kwestii, SN stwierdził, że: „Jeżeli [...] zgodnie z art. 278 § 1 kpc sąd może dojść do wiadomości specjalnych wyłącznie poprzez skorzystanie z pomocy biegłego, to sąd dopuszcza się naruszenia art. 232 zdanie drugie kpc, skoro z urzędu nie przeprowadza dowodu z opinii biegłego, natomiast dowód ten jest niezbędny dla miarodajnej oceny zasadności wytoczonego powództwa” – wyrok SN z 24 listopada 1999 r., I CKN 223/98, LEX nr 39411. Również w innym z judykatów SN wskazał, że: „Brak inicjatywy sądu powołania biegłego w sytuacji, gdy nie czyni tego strona, narusza art. 232 zdanie drugie kpc. Powołanie dowodu z opinii biegłego jest przede wszystkim narzędziem sądu do prawidłowego rozpoznania sprawy, może zatem leżeć w interesie publicznym. Jeżeli strona nie zgłasza odpowiedniego wniosku, to wprawdzie sąd powinien stronę najpierw o taką potrzebę zapytać, ale jeżeli mimo to wniosku nie zgłosi, sąd powinien dopuścić dowód niewskazany przez stronę” – wyrok SN z 20 grudnia 1997 r., I CSK 149/17, LEX nr 2438309.

dopuszczenie dowodu z opinii biegłego, organ procesowy nie jest związany jego treścią i może powołać innego biegłego niż ten, który wskazany został we wniosku³⁸. Jak zasadnie akcentuje się w judykaturze: „Ustawa procesowa nie upoważnia do wartościowania opinii biegłych w zależności od podmiotu, który opinię przygotował, natomiast precyzuje wymagania pod adresem biegłych (art. 193, 195, 196 kpk). Kryteria oceny wyników pracy biegłego opierają się na weryfikacji wiedzy, kompetencji i rzetelności biegłego oraz jasności i zupełności jego opinii”³⁹.

W języku potocznym mianem biegłego określa się „znawcę lub eksperta”⁴⁰, „znawcę przedmiotu, którego opinia jest brana pod uwagę przy podejmowaniu decyzji urzędowych”⁴¹, „specjalistę w danej dziedzinie”⁴².

Według słownika PWN biegły to specjalista w danej dziedzinie, rzeczoznawca, ekspert, mający dużą wprawę, doświadczenie w jakiejś dziedzinie, osoba sprawna, wyrobiona⁴³. Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 9 maja 2012 r. stwierdził, że biegli, którzy biorą udział w różnych postępowaniach, jakie regulowane są przez prawo procesowe, są „grupą podmiotów podobnych, która traktowana jest przez ustawodawcę w przepisach proceduralnych jednakowo, zarówno pod względem obowiązków, jak i praw”⁴⁴.

W literaturze procesowej (dotyczącej postępowania karnego, cywilnego, administracyjnego, a także podatkowego) biegły, zwany inaczej ekspertem sądowym, rzeczoznawcą, opiniodawcą, pomocnikiem sędziego⁴⁵, to osoba powołana przez organ procesowy do wydania opinii w zakresie posiadanych informacji specjalnych, legitymująca się odpowiednim zasobem wiedzy fachowej oraz doświadczenia; osoba posiadająca wiadomości specjalne wezwana przez organ prowadzący postępowanie do zbadania i wyjaśnienia w swojej opinii istotnych dla rozstrzygnięcia okoliczności, których poznanie wymaga specjalnych wiadomości z dziedziny nauki, techniki, zawodu, rzemiosła itp.; osoba posiadająca odpowiednią praktykę zawodową odnośnie do faktów, jakie podlegają dowodzeniu⁴⁶. Warto w tym miejscu wspomnieć E. Kurek, która zwróciła uwagę na fakt, iż: „ustawodawca coraz częściej próbuje dotrzymać kroku zmianom zachodzącym na polu

³⁸ M. Cieślak, *Rola stron w zakresie dowodu z biegłych w postępowaniu karnym*, „Palestra” 1987, nr 1, s. 37.

³⁹ Wyrok SA w Krakowie z 26 października 2004 r., II AKa 207/04, LEX nr 145529.

⁴⁰ *Mały słownik języka polskiego*, praca zbiorowa pod red. E. Sobol, Warszawa 2000, s. 51.

⁴¹ *Słownik współczesnego języka polskiego*, praca zbiorowa pod red. B. Dunaj, Warszawa 1996, s. 58.

⁴² *Słownik 1000 potrzebnych słów*, praca zbiorowa pod red. E. Sobol, Warszawa 2000, s. 51.

⁴³ *Słownik języka polskiego*, t. 1, praca zbiorowa pod red. M. Szymczak, Warszawa 1978, s. 160.

⁴⁴ Wyrok TK z 9 maja 2012 r., SK 24/11, OTK – A 2012, nr 5, poz. 49.

⁴⁵ K. Piasecki, *System dowodów i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych*, Warszawa 2010, s. 196.

⁴⁶ A. Kegel. Z. Kegel, *Przepisy o biegłych sądowych, tłumaczach i specjalistach*, op. cit., s. 30.

innowacji, przekładając to na poszczególne zmiany między innymi w procedurze administracyjnej. Ustawodawca zdaje sobie sprawę, że prawidłowa realizacja takich przepisów w oparciu o wiedzę i doświadczenie życiowe osób mających wykształcenie ogólne może okazać się utrudniona lub nawet niemożliwa. Dlatego wprowadza często wymóg korzystania z opinii i ekspertyz, które są sporządzone przez wykwalifikowane osoby, posiadające specjalistyczną wiedzę w danej dziedzinie, nierzadko z wykorzystaniem aparatury badawczej i przy zastosowaniu przedmiotowych metod⁴⁷. Powyższa teza, mimo że sformułowana na potrzeby postępowania administracyjnego, znajduje zastosowanie do wszystkich postępowań prawnych, w których możliwy jest udział biegłego. Zdaniem S. Kalinowskiego biegłym jest osoba wezwana przez uprawniony organ procesowy do zbadania lub zaobserwowania pewnych okoliczności, których poznanie lub spostrzeżenie oraz ocena lub wyjaśnienie wymaga posiadania wiadomości specjalnych i do złożenia swej opinii po dokonaniu obserwacji lub badania. Biegłym jest także osoba, która w tych samych warunkach została wezwana do wydania opinii fachowej bez wcześniejszego badania okoliczności faktycznych⁴⁸. Z kolei S. Śliwiński stwierdził, że przez biegłych rozumieć należy: „osoby wezwane w postępowaniu karnym w celu spostrzegania pewnych faktów, których poznanie wymaga wiadomości specjalnych (z dziedziny nauki, sztuki, rzemiosła itp.) oraz wypowiedzenia o tych faktach swojej opinii albo przynajmniej w celu wypowiedzenia pewnej fachowej opinii „in abstracto”, potrzebnej w danym procesie, bez poznania i badania konkretnych okoliczności danej sprawy”⁴⁹. Tadeusz Tomaszewski, odnosząc się do tej problematyki, wskazał, że biegłym jest: „osoba posiadająca wiadomości specjalne i wezwana postanowieniem przez organ procesowy do zbadania i wyjaśnienia istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy okoliczności”⁵⁰. Robert Kędziora natomiast zdefiniował biegłego jako: „osobę, niezainteresowaną rozstrzygnięciem sprawy, która może udzielić organowi administracji publicznej fachowych informacji i wiadomości dla ustalenia i oceny okoliczności faktycznych sprawy, ułatwiając tym samym właściwą ocenę faktów i wydanie rozstrzygnięcia”⁵¹. Małgorzata Szalewska oraz M. Masternak dokonują rozdzielenia pojęcia biegłego na ujęcie formalne oraz materialne. Jak eksponują, biegły w znaczeniu procesowym to osoba fizyczna posiadająca

⁴⁷ E. Kurek, *Biegły w postępowaniu administracyjnym*, „Wiedza Prawnicza” 2001, nr 3, s. 1.

⁴⁸ S. Kalinowski, M. Siewierski, *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, Warszawa 1960, s. 153.

⁴⁹ S. Śliwiński, *Polski proces karny przed sądem powszechnym, Zasady ogólne*, Warszawa 1948, s. 665.

⁵⁰ T. Tomaszewski, *op. cit.*, s. 9.

⁵¹ R. Kędziora, *Kodeks postępowania administracyjnego, Komentarz*, Warszawa 2017, s. 597.

wiadomości specjalne z danej dziedziny powołana przez sąd lub organ prowadzący konkretne postępowanie prawne, w drodze postanowienia, do udziału w postępowaniu, w celu wydania opinii co do okoliczności faktycznych sprawy, które pozostają w związku z posiadaną wiedzą fachową. Bieglym w ujęciu materialnoprawnym jest natomiast osoba lub jednostka organizacyjna, której prerogatywy eksperckie wynikają z obowiązujących przepisów prawa⁵². W orzecznictwie sądowym napotykamy na zbliżoną definicję tego pojęcia. W jednym z judykatów WSA w Lublinie stwierdził, że: „Biegly to inaczej rzeczoznawca, ekspert. Bieglym może być więc każda osoba, która dysponuje wiadomościami specjalnymi. Nie musi to być zatem biegly wpisany na stosowną listę, prowadzoną przez określony organ. Każdy, kto ma specjalistyczną wiedzę, może zostać powołany na biegłego w sprawie, chyba że przepis szczególny wskazuje na konkretną kategorię osób”⁵³.

Reasumując powyższe rozważania, należy stwierdzić, że termin „biegly” obejmuje osobę, która posiada wiadomości specjalne, która powołana została postanowieniem⁵⁴ sądu lub innego organu procesowego prowadzącego

⁵² M. Szalewska, M. Masternak, *Rola eksperta i jego opinii w postępowaniu administracyjnym* [w:] *Kodeks postępowania administracyjnego, Na 50-lecie kpa*, praca zbiorowa pod red. J. Niczyporuk, Lublin 2010, s. 797.

⁵³ Wyrok WSA w Lublinie z 29 stycznia 2010 r., I SA/Lu 601/09, LEX nr 559483.

⁵⁴ Stosownie do treści art. 194 kpk (art. 194 kpk w zw. z art. 113 § 1 kks oraz art. 194 kpk w zw. z art. 42 § 1 kpw) o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego wydaje się postanowienie, w którym należy wskazać: imię, nazwisko oraz specjalność biegłego lub biegłych, a w wypadku opinii instytucji, w razie potrzeby, specjalność oraz kwalifikacje osób, które powinny wziąć udział w przeprowadzeniu ekspertyzy, przedmiot i zakres ekspertyzy ze sformułowaniem, w miarę potrzeby, pytań szczegółowych, a także termin dostarczenia opinii. Wydanie postanowienia o powołaniu biegłego w celu sporządzenia opinii konstytuuje jego pozycję procesową, wskutek czego staje się on uczestnikiem postępowania, z zastrzeżeniem, że obowiązki nałożone na biegłego aktualizują się dopiero z momentem doręczenia mu odpisu postanowienia – wyrok SA w Katowicach z 20 listopada 2003 r., II AKA 392/03, LEX nr 120346; wyrok SA w Krakowie z 10 grudnia 2015 r., II AKA 227/15, LEX nr 2071957. Osoba, która powołana została na biegłego, wskazana zgodnie z art. 194 kpk, nie ma automatycznie takiego statusu w innym postępowaniu – wyrok SA w Warszawie z 24 czerwca 2015 r., II AKA 114/15, LEX 1793911. Dopuszczalne jest także powołanie biegłego w innej formie niż pisemne postanowienie, np. w drodze telefonicznej, co może nastąpić w wypadku postępowania w niezbędnym zakresie, o którym mowa w art. 308 § 1 kpk (art. 308 § 1 kpk w zw. z art. 113 § 1 kks), jeżeli zachodzi konieczność przeprowadzenia np. oględzin miejsca zdarzenia. W takim przypadku powołanie biegłego musi zostać w dalszym toku postępowania potwierdzone przez wydanie postanowienia, którego wcześniej, z przyczyn obiektywnych, nie można było wydać – postanowienie SA w Katowicach z 23 października 2018 r., II AKz 821/18, LEX nr 2684698. Postanowienie o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego nie jest zaskarżalne (art. 459 § 1 kpk, art. 459 § 1 kpk w zw. z art. 113 § 1 kks, art. 103 § 3 kpw) i z tego powodu nie wymaga sporządzenia uzasadnienia (art. 98 § 3 kpk, art. 98 § 3 kpk w zw. z art. 113 § 1 kks, art. 36 § 1 kpw). W postępowaniu karnym, a także karnym skarbowym postanowienie takie może zostać wydane przez prokuratora, a także funkcjonariusza Policji lub innego organu, który uprawniony jest do jego prowadzenia oraz sąd (w tym ostatnim przypadku także w postępowaniu prowadzonym w oparciu o przepisy kpw). Ustawodawca przewidział również sytuacje, w których postanowienie o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego może zostać wydane

konkretne postępowanie prawne w celu stwierdzenia okoliczności, jakie mają istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy⁵⁵. Bieglego odróżnia od świadka posiadana wiedza specjalistyczna, a ten uczestnik postępowania pełni rolę służebną wobec organów procesowych, dostarczając im informacji niezbędnych do rozstrzygnięcia sprawy⁵⁶.

Kluczowe znaczenie dla uzyskania statusu biegłego w danym postępowaniu ma akt jego powołania. Podmiot ten zostaje bowiem „włączony” do toczącego się postępowania z chwilą jego powołania, co następuje w przewidzianej przez prawo procesowe formie⁵⁷. Akt powołania biegłego, którym z reguły jest postanowienie, jest skuteczny do zakończenia konkretnego postępowania prawnego. Biegly może oczywiście wcześniej przestać pełnić swoją funkcję procesową, ale musi zostać skutecznie zwolniony od tego obowiązku przez sąd lub inny organ prowadzący konkretne postępowanie prawne, do czego wymagany jest akt odwołania, którym najczęściej będzie postanowienie o uchyleniu postanowienia o powołaniu konkretnego biegłego lub też postanowienie o jego wyłączeniu od udziału w sprawie.

III. Wiadomości specjalne

Głównym argumentem sięgnięcia przez sąd lub inny organ procesowy po opinię biegłego jest ustalenie, że dla stwierdzenia okoliczności, jakie mają istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, niezbędne jest posiadanie wiadomości specjalnych.

wyłącznie przez prokuratora lub sąd. W postępowaniu cywilnym postanowienie o zasięgnięciu opinii biegłego wydaje sąd (art. 236 i art. 278 kpc). Kodeks postępowania administracyjnego oraz op nie zawierają wprost przepisów, które regulowałyby problematykę powoływania biegłych. Decyzja organu administracji o powołaniu biegłego zgodnie z art. 77 § 2 kpa w zw. z art. 123 kpa przybiera postać postanowienia. Stosownie do treści art. 216 § 1 op w toku postępowania organ podatkowy wydaje postanowienia, a te (np. art. 216 § 2, art. 217 § 1 i 2 i art. 180 § 1 op) mogą dotyczyć poszczególnych kwestii wynikających w toku postępowania podatkowego, a w tym także dopuszczenia dowodu z opinii biegłego. Postanowienie o powołaniu biegłego (dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego) powinno zawierać wskazanie osoby biegłego (a więc ewentualnie i biegłych bądź instytutu naukowego, naukowo-badawczego), wskazanie przedmiotu oraz zakresu opinii. W postanowieniu organ prowadzący postępowanie administracyjne lub podatkowe powinien wskazać osobę biegłego, termin do sporządzenia opinii, a także szczegółowe pytania, na jakie biegły powinien odpowiedzieć w opinii – wyrok WSA w Krakowie z 24 kwietnia 2009 r., I SA/Kr 381/09, LEX nr 511359. Ponadto w postanowieniu takim wskazać należy, czy w sprawie będzie konieczne przeprowadzenie oględzin, czy powinien w nich wziąć udział biegły, czy i kiedy biegły powinien zapoznać się z aktami sprawy, a w końcu czy opinię powinien sporządzić ustnie, czy też na piśmie – wyrok WSA w Poznaniu z 8 listopada 2005 r., I SA/Po 2528/03, LEX nr 404399.

⁵⁵ Postanowienie SN z 30 stycznia 2014 r., II KK 1/14, LEX nr 1427458; T. Tomaszewski, *op. cit.*, s. 179.

⁵⁶ P. Girdwoyń, *Opinia biegłego w sprawach karnych w europejskim systemie prawnym*, Perspektywy harmonizacji, Warszawa 2011, s. 173.

⁵⁷ Wyrok WSA w Opolu z 4 grudnia 2013 r., I SA/Op 487/13, LEX nr 1404368.

Pojęcie wiadomości specjalnych jest nieostre, a jego zakres ulega nieustannej zmianie wraz z ogólnym postępem wiedzy. Możliwe jest jednak jego doprecyzowanie. W pierwszej kolejności należy wskazać, że chodzi tu o wiadomości, które nie są wiedzą powszechną zgodną z rozwojem społecznym⁵⁸, nie jest to zatem wiedza, która dostępna jest dla dorosłego przeciętnie inteligentnego człowieka o odpowiednim doświadczeniu życiowym i wykształceniu oraz zakresie wiedzy ogólnej⁵⁹, albowiem taka może zostać zastąpiona wiedzą i doświadczeniem sędziowskim lub wiedzą i doświadczeniem, jakimi dysponuje prowadzący konkretne postępowanie prawne funkcjonariusz publiczny, np. prokurator⁶⁰. Wiadomościami specjalnymi są zatem wiadomości faktyczne lub praktyczne, które wykraczają poza przeciętne umiejętności czy wiedzę człowieka wykształconego, dysponującego odpowiednim doświadczeniem życiowym⁶¹, wyjątkowe, gruntowne, dodatkowe, ponadprzeciętne, szczególnie komuś znane z uwagi na prowadzone prace badawcze (studia) bądź też działalność zawodową, wykonywaną ze szczególną umiejętnością oraz biegłością. Mogą to być wiadomości z dziedziny medycyny, psychologii, budownictwa, analizy kryminalnej, historii sztuki, techniki samochodowej, rekonstrukcji wypadków drogowych, gazonictwa, pożarnictwa, antropologii, grafologii, rachunkowości, muzykologii, wyceny nieruchomości, informatyki i innych.

W doktrynie spotykamy się z różnymi próbami zdefiniowania pojęcia wiadomości specjalnych. Tomasz Grzegorzczuk, mówiąc o wiadomościach specjalnych, ma na myśli wiadomości, które: „[...] wykraczają poza normalną, powszechną w danych warunkach rozwoju społeczności wiedzę z uwzględnieniem zatem faktu rozwoju i powszechności wiadomości określonego typu w procesie zmian w zakresie wiedzy ogólnej”⁶². Z kolei Stanisław Śliwiński za wiadomości specjalne uznaje wiedzę, która: „nie jest znana przeciętnemu ogółowi”⁶³. Andrzej Kryże określa wiadomości specjalne jako: „wiadomości fachowe ze wszystkich dziedzin bytu człowieka i otaczającego go świata”⁶⁴. Natomiast Zbigniew Doda i Andrzej Gaberle, definiując wiadomości specjalne, stwierdzają, że są to: „[...] wiadomości, które

⁵⁸ A. Gaberle, *Biegli* [w:] *Dowody w sądowym procesie karny, Teoria i praktyka*, Warszawa 2010, s. 78–80.

⁵⁹ Wyrok SN z 15 kwietnia 1976 r., II KR 48/76, OSNKW 1976, nr 10–11, poz. 133.

⁶⁰ Postanowienie SN z 22 grudnia 2010 r., II KK 291/10, LEX nr 694543.

⁶¹ R.A. Stefański, S. Zabłocki, *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, t. 1, Warszawa 2003, s. 881–882; S. Śliwiński, *Polski proces karny*, Warszawa 1959, s. 328; M. Błoński [w:] *Dowody i postępowanie dowodowe w procesie karnym, Komentarz z praktycznym orzecznictwem*, Wzory pism procesowych, praca zbiorowa pod red. P. Kruszyński, Warszawa 2015, s. 123.

⁶² T. Grzegorzczuk, *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, Kraków 1998, s. 392.

⁶³ S. Śliwiński, *Polski proces karny przed sądem powszechnym*, op. cit., s. 666.

⁶⁴ A. Kryże [w:] A. Kryże, P. Niedzielak, K. Petryna, T.E. Wirzman, *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, Warszawa 2001, s. 359.

przekraczają granice normalnej, powszechnej w danych warunkach społecznych wiedzy (w sferze nauki, techniki, sztuki, a także innych umiejętności)⁶⁵. Feliks Prusak zaś wskazuje, że definiowane tu pojęcie obejmuje: „[...] wiadomości z zakresu szczegółowych dyscyplin naukowych, a także wiedzę praktyczną nabytą w czasie wykonywania określonego zawodu. Nie można uregulować w ustawie ani przewidzieć w praktyce różnorodnych okoliczności, które mogą wymagać wiadomości specjalnych”⁶⁶. Kazimierz Marszał z kolei nie podjął się próby zdefiniowania pojęcia wiadomości specjalnych, akcentując jedynie, że: „[...] wiadomości specjalne zdobywa się w drodze wykształcenia w określonej dziedzinie lub przez wykonywanie zawodu pozwalającego na zdobycie doświadczenia w określonym zakresie powyżej zwykłego poziomu w danym zawodzie”⁶⁷.

Sąd Najwyższy w wyroku z 18 lipca 1975 r. wskazał, że wiadomości specjalne to: „wiadomości wykraczające poza zakres wiadomości ogółu osób inteligentnych i ogólnie wykształconych”⁶⁸, a w wyroku z 17 października 1985 r., zaznaczył, że wiadomości specjalne mogą wynikać zarówno z przygotowania teoretycznego, jak i z wykonywanej w danej dziedzinie pracy i nabytych umiejętności oceny występujących tam zagadnień⁶⁹. Z kolei WSA w Lublinie podkreślił, że: „przez pojęcie wiadomości specjalne rozumieć należy nie tylko wiedzę naukową z zakresu poszczególnych gałęzi, zdobytą w wyniku specjalistycznych studiów w danej dziedzinie, ale również umiejętności praktyczne, oparte na długotrwałym, wieloletnim doświadczeniu”⁷⁰, zaś SA w Warszawie zaakcentował, że: „Wiadomości specjalne to takie, które wykraczają poza przeciętne umiejętności praktyczne z uwzględnieniem faktu rozwoju i powszechności wiadomości określonego typu w procesie zmian w sferze wiedzy ogólnej”. Warto również przytoczyć stanowisko SN, który stwierdził, że: „Rozstrzygnięcie sprawy wymaga wiadomości specjalnych wówczas, gdy przy jej rozpoznawaniu wyłoni się zagadnienie, którego wyjaśnienie wykracza poza zakres wiadomości i doświadczenia życiowego osoby nie posiadającej wiadomości specjalnych z określonej dziedziny. Opinia biegłego ma na celu ułatwienie sądowi rozeznanie w kwestii wymagającej takich wiadomości specjalnych”⁷¹, jak również pogląd wyrażony przez WSA w Kielcach, który orzekł, że: „Ocena zmiany stosunków wodnych wymaga wiadomości specjalnych i odpowiedniej

⁶⁵ Z. Doda, A. Gabrele, *Orzecznictwo Sądu Najwyższego, Komentarz*, t. 1, *Dowody w procesie karnym*, Warszawa 1995, s. 79.

⁶⁶ F. Prusak, *Komentarz do kodeksu postępowania karnego*, Warszawa 1999, s. 596.

⁶⁷ K. Marszał, *Proces karny*, Katowice 1997, s. 218.

⁶⁸ Wyrok SN z 18 lipca 1975 r., I CR 331/75, LEX nr 7729.

⁶⁹ Wyrok SN z 17 października 1985 r., I CR 271/85, OSNCP 1986, nr 10, poz. 156.

⁷⁰ Wyrok WSA w Lublinie z 29 stycznia 2010 r., I SA/Lu 601/09, LEX nr 559483.

⁷¹ Wyrok SN z 4 października 2000 r., III CKN 1238/00, LEX nr 533879.

wiedzy z zakresu hydrologii, gospodarki wodnej, melioracji wodnych i postępowañ wodnoprawnych oraz ewentualnie przeprowadzenia odpowiednich analiz, badań, pomiarów lub obliczeń. Oględziny nieruchomości czy zeznania świadków nie posiadających fachowej wiedzy w odnośnym zakresie nie zawsze mogą być wystarczające dla obiektywnej oceny okoliczności danej sprawy, tj. czy doszło do zmiany stanu wody na gruncie ze szkodą dla gruntów sąsiednich. Regułą jest, iż w sprawach o przywrócenie stosunków wodnych na gruncie powinien być przeprowadzony dowód z opinii biegłego, między innymi na okoliczność, czy na działce sąsiedniej powstała szkoda oraz czy istnieje związek przyczynowy pomiędzy zmianą stanu wód na gruncie a szkodą⁷². Do wiadomości specjalnych należą zatem takie, które są dostępne dla dorosłego człowieka o odpowiednim doświadczeniu życiowym, wykształceniu i zasobie wiedzy⁷³. Bardzo trafnie pojęcia wiadomości specjalnych scharakteryzował SA w Gdańsku, wskazując, że: „Pojęcie wiadomości specjalnych nie jest stałe i niezmiennie, gdyż zakres wiadomości specjalnych zależy od ogólnego postępu nauki, techniki itp. Nie jest kwestionowana teza, że tego rodzaju wiadomości przekraczają możliwości percepcyjne i wiedzę przeciętnego człowieka. Kryterium dla oceny tych wiadomości jako «specjalnych» jest zasób wiedzy, jaki posiada każdy inteligentny człowiek, a nie specjalista lub naukowiec”⁷⁴.

Wiadomościami specjalnymi są również te, które wykraczają poza przeciętne umiejętności praktyczne, stąd możliwość powołania dla potrzeb konkretnego postępowania np. biegłego z zakresu studniarstwa⁷⁵ czy radiestezji, jak i powołania w charakterze biegłego zegarmistrza lub ogrodnika. Wypowiadając się w tym przedmiocie SN stwierdził, że: „Dopuszczalne jest przeprowadzenie dowodu z opinii biegłego z zakresu radiestezji, jeżeli dla prawidłowego rozstrzygnięcia sprawy cywilnej niezbędne jest – zgodnie z wymaganiami zasady prawdy obiektywnej – uzyskanie wiadomości specjalnych w tym zakresie. Uzyskany w ten sposób dowód podlega ocenie zgodnie z zasadami swobodnej oceny dowodów. [...] przedmiotem opinii biegłego mają być «wiadomości specjalne». W tym sformułowaniu nie mieści się wymaganie, aby wiadomości specjalne musiały mieć charakter wiadomości naukowych, tzn. wiadomości dających się zakwalifikować w ramach określonej dyscypliny naukowej. [...] Istotne znaczenie z punktu widzenia procesowego ma problem przydatności wypowiedzi biegłego z zakresu radiestezji. Przede wszystkim nie można pomijać tego, że wiadomości z dziedziny radiestezji mogą być – jak dowodzi tego piśmiennictwo

⁷² Wyrok WSA w Kielcach z 18 czerwca 2014 r., II SA/Ke 373/14, LEX nr 1479326.

⁷³ Wyrok SA w Warszawie z 30 stycznia 2015 r., II AKa 238/14, LEX nr 1651984.

⁷⁴ Wyrok SA w Gdańsku z 24 lipca 2013 r., III AUa 1000/12, LEX nr 1353670.

⁷⁵ Wyrok SN z 23 listopada 1982 r., II KR 186/82, LEX nr 17479.

– wykorzystywane w przeróżny, niekiedy problematyczny sposób. Dlatego – jeżeli chodzi o wykorzystanie opinii biegłego z zakresu radiestezji – połączony jest szczególnie krytycyzm⁷⁶.

Nie mają charakteru specjalnego wiadomości mające charakter powszechny, takie jak wykonanie prostych obliczeń matematycznych według wzorów, jakie unormowane zostały aktami normatywnymi, czy też wiedza o ogólnych, typowych zagrożeniach dla życia lub zdrowia człowieka w określonych sytuacjach. Odnosząc się do tej problematyki, SN stwierdził, że: „Proste obliczenia polegające na dokonywaniu podstawowych działań algebraicznych nie wymagają wiadomości specjalnych, sąd więc nie musi w tym zakresie korzystać z opinii biegłego”⁷⁷. Podobne stanowisko najwyższej instancji odnośnie do tej kwestii odnajdujemy w innym z judykatów, w którym wskazano, że: „Sięganie do dowodu z opinii biegłego na okoliczność wysokości wynagrodzenia za pracę w godzinach nadliczbowych nie ma racji bytu. Obliczenie takiej wartości nie wymaga wiadomości specjalnych. Sposób obliczenia takiego wynagrodzenia określony jest w przepisach prawa (Kodeks pracy) i wymaga zastosowania podstawowych działań matematycznych (dodawanie, odejmowanie, mnożenie i dzielenie). Są to umiejętności, których wymagać można od każdej osoby, która kończy edukację szkolną”⁷⁸. Podobne stanowisko zajął SA w Gdańsku, zdaniem którego: „Nie ma potrzeby powoływania biegłego w sytuacji, gdy rozstrzygnięcie zależne jest wyłącznie od znajomości prawa oraz posiadania przez sędziego podstawowych umiejętności matematycznych zwłaszcza przy możliwości skorzystania z podstawowych narzędzi biurowych, jakimi są elektroniczne arkusze kalkulacyjne. Do spraw tego rodzaju należą z reguły sprawy o ustalenie podstawy wymiaru świadczeń emerytalno-rentowych, gdzie obowiązkiem strony, która wyprowadza z tego faktu skutki prawne (w myśl reguły kontrydiktoryjnego postępowania wynikającej z art. 323 kpc), należy przedstawienie wszystkich dowodów w celu wykazania wysokości wypłaconych w okresie zatrudnienia świadczeń, zaś do sądu należy ocena prawna, czy wypłaty te mogą być ujęte w podstawie wymiaru świadczeń emerytalno-rentowych, biorąc pod uwagę stan prawny obowiązujący w dacie ich wypłaty”⁷⁹.

Nie sposób zaliczyć do tego typu wiadomości kwestii obyczajowo-moralnych, chyba że w grę wchodzi środowiska obce kulturowo⁸⁰.

⁷⁶ Uchwała SN z 30 października 1985 r., III CZP 59/85, LEX nr 3175.

⁷⁷ Postanowienie SN z 19 listopada 2010 r., III CSK 32/10, LEX nr 1110993.

⁷⁸ Wyrok SN z 25 maja 2010 r., I PK 192/09, LEX nr 585693.

⁷⁹ Wyrok SA w Gdańsku z 18 października 2012 r., III AUa 573/12, LEX nr 1324478.

⁸⁰ Wyrok SA w Krakowie z 14 kwietnia 2015 r., II AKa 48/15, LEX nr 1799391.

Zauważyć należy, że wiadomości specjalne, jakimi dysponuje biegły, nie obejmują, co do zasady, wiadomości z zakresu prawa (*iuria novita curia*), w tym wiedzy, jaka związana jest z wykładnią oraz stosowaniem prawa; sąd lub inny organ prowadzący konkretne postępowanie prawne bowiem sam musi dysponować takimi wiadomościami, chyba że chodzi tu o prawo obce⁸¹, choć w zakresie tego rodzaju wiadomości jedynie w sytuacji, gdy organ procesowy, korzystając z dostępnych mu środków we własnym zakresie, nie jest w stanie ustalić treści prawa obcego, prawa międzynarodowego, jak i prawa rodzimego w zakresie, jaki obejmuje nieobowiązujące już regulacje, powinien skorzystać z możliwości zwrócenia się o opinię biegłego⁸². Jak trafnie stwierdził SA w Krakowie: „Wiedza na temat obowiązującego prawa nie należy do wiadomości specjalnych w rozumieniu art. 193 § 1 kpk. Interpretacja norm prawnych jest wyłączona ze sfery zagadnień poznawanych w drodze opinii biegłych. Innymi słowy – niedopuszczalne jest powoływanie biegłych dla dokonywania wykładni prawa, nawet gdy pojawiły się niezmiernie skomplikowane zagadnienia prawne”⁸³. Również SA w Białymstoku wypowiedział w tej kwestii podobne zdanie, wskazując, że: „W myśl zasady iura novit curia za niedopuszczalne uznaje się przeprowadzenie dowodu z opinii biegłego w celu ustalenia obowiązującego stanu prawnego oraz zasad stosowania i wykładni obowiązujących przepisów prawa [...]”⁸⁴. Warto przytoczyć tutaj także stanowisko zaprezentowane przez SA w Szczecinie, w ocenie którego: „Opinia biegłego nie może stanowić podstawy rozstrzygnięcia o przesłankach prawnych, gdyż pojęcie «wiadomości specjalnych» z art. 278 § 1 kpc nie obejmuje wiedzy dotyczącej treści obowiązującego prawa oraz reguł jego wykładni”⁸⁵. Pewnym wyznacznikiem przeprowadzenia takiego dowodu może być art. 51a § 3 uusp⁸⁶, który stanowi, że: „Celem ustalenia treści prawa obcego lub obcej praktyki sądowej albo istnienia wzajemności sąd może zastosować także inne środki, w tym zasięgnąć opinii biegłych”. Odstępstwa tego nie sposób rozwinąć na prawo europejskie, to bowiem nie jest ani prawem obcym, ani międzynarodowym. Z przedstawionej tu argumentacji wynika, że sięgnięcie po dowód z opinii biegłego jest uzasadnione wówczas, gdy sąd lub organ prowadzący konkretne postępowanie prawne ma dylematy z oceną konkretnego zdarzenia z uwagi na brak posiadania wiadomości specjalnych.

⁸¹ P. Hofmański, H. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego, Komentarz do art. 1–296*, t. 1, Warszawa 2011, s. 1104; wyrok SA w Szczecinie z 23 marca 2017 r., II AKa 2/17, LEX nr 2287456.

⁸² T. Tomaszewski, *op. cit.*, s. 10.

⁸³ Wyrok SA w Krakowie z 10 listopada 2012 r., II AKa 107/12, LEX nr 1293419.

⁸⁴ Wyrok SA w Białymstoku z 18 czerwca 2014 r., I ACa 160/14, LEX nr 1506648.

⁸⁵ Wyrok SA w Szczecinie z 5 grudnia 2012 r., I ACa 605/12, LEX nr 1246868.

⁸⁶ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r., Prawo o ustroju sądów powszechnych, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 217, ze zm., dalej: uusp.

W praktyce granice co do konieczności posiadania wiadomości specjalnych nie są w pełni przejrzyste, a w szeregu judykatów sądy wskazywały na brak potrzeby powoływania biegłych rozmaitych specjalności. Doprecyzowując tę kwestię, wskazać należy m.in. na stanowisko SN wyrażone w postanowieniu z 4 lipca 2012 r., w którym stwierdzono, że: „dane techniczne dotyczące pojazdów są dostępne w ich instrukcjach i innych materiałach o charakterze informacyjnym; nie wymagają więc wiedzy specjalistycznej”⁸⁷. Również w innym z judykatów SN wskazał, że: „Ustalenie okoliczności co do znajdowania się pokrzywdzonego w «położeniu grożącym bezpośrednim niebezpieczeństwem utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu» nie zawsze oznacza konieczność opiniowania przez biegłego z zakresu medycyny”⁸⁸. Także w innym z judykatów SN zaakcentował, że: „Nie jest prawdą, że ustalenie procesów psychicznych sprawcy *tempore criminis* zawsze wymaga posiadania wiadomości specjalnych, co implikuje konieczność każdorazowego powołania dla dokonania takich ustaleń biegłych psychiatrów i psychologa. Jedynie bowiem w sytuacjach, kiedy stwierdzono istotną wątpliwość co do poczytalności oskarżonego, taka potrzeba może być aktualna, a to wyłącznie z uwagi na możliwość wystąpienia takich zaburzeń, które stwarzałyby ryzyko dokonania wadliwych ustaleń strony podmiotowej zarzucanego oskarżonemu czynu. Nawet jednak i wówczas to sąd ustala występowanie określonych znamion subiektywnych, albowiem – co warto jednoznacznie zaznaczyć – dotyczą one na ogół jedynie pewnych, dość wszak oczywistych i generalnych, faktów psychicznych, to jest świadomości popełnienia lub możliwości wypełnienia znamion czynu zabronionego bądź ustalenia określonego deficytu informacji w psychice sprawcy, który będzie uzasadniał przyjęcie nieświadomej nieostrożności (niedbalstwa). Tylko zatem zupełnie wyjątkowo konieczne będzie ustalenie przy tym pewnych dodatkowych elementów ze sfery psychiki sprawcy”⁸⁹. Wiadomości specjalnych nie wymaga również m.in. ustalenie wartości środków odurzających⁹⁰; stwierdzenie miejsca, w którym logował się telefon⁹¹; ocena obowiązującego w miejscu zdarzenia administracyjnego ograniczenia prędkości⁹²; istnienie symptomów określanych potocznie jako stan depresyjny⁹³; stwierdzenie, czy pewne przedmioty mogą być traktowane

⁸⁷ Postanowienie SN z 4 lipca 2012 r., III KK 162/12, „Prokuratura i Prawo”, dodatek Orzecznictwo 2013, nr 2, poz. 6.

⁸⁸ Postanowienie SN z 13 czerwca 2013 r., III KK 60/14, LEX nr 1476967.

⁸⁹ Postanowienie SN z 10 czerwca 2014 r., III KK 37/14, LEX nr 1480336.

⁹⁰ Wyrok SA w Katowicach z 24 listopada 2011 r., II AKa 421/11, LEX nr 1129775.

⁹¹ Wyrok SA w Warszawie z 30 stycznia 2015 r., II AKa 238/14, LEX nr 1651984.

⁹² Postanowienie SN z 12 kwietnia 2011 r., V KK 65/11, LEX 794537.

⁹³ Wyrok SA w Warszawie z 5 lipca 2017 r., II AKa 175/17, LEX nr 23447810.

jako niebezpieczne narzędzia⁹⁴; ustalenie rzeczywistej szkodliwości amfetaminy⁹⁵.

IV. Podsumowanie

W świetle przepisów ustaw proceduralnych biegłym może być wyłącznie osoba, której funkcję tę powierzył sąd lub inny organ prowadzący konkretne postępowanie prawne, przez to nie posiada takiego statusu osoba, której strona zleciła opracowanie opinii.

Sąd lub inny organ, który prowadzi postępowanie prawne, jedynie wyjątkowo może zastąpić opinię biegłego innymi dowodami i tylko wtedy, gdy na podstawie innego materiału dowodowego wynikają dane i oceny, które stanowią wiadomości specjalne.

Pojęcie wiadomości specjalnych nie jest stałe i niezmiennie, albowiem ich zakres zależy od postępu nauki, techniki, sztuki, rzemiosła oraz umiejętności. Wiadomości specjalne to wiedza z zakresu różnych dziedzin życia gospodarczego, społecznego i zawodowego, nauki, techniki, sztuki i rzemiosła. Wiedza z zakresu obowiązującego prawa, nie tylko obecnego, może być tylko wyjątkowo przedmiotem opinii biegłego, ale za to może być bez jakichkolwiek ograniczeń przedmiotem ekspertyz prawnych, szczególnie gdy odnosi się do skomplikowanych, różnie (rozbieżnie) interpretowanych zagadnień prawnych.

A B S T R A C T

The institution of an expert is provided for in the provisions of criminal, criminal, executive, civil, administrative and tax proceedings. The provisions of the procedural laws referred to here clearly indicate that an expert is a person with special knowledge. However, the above criterion has not been defined in any of the normative acts that provide for the possibility of appointing an expert. The aim of this article is to define the concept of "special information", which the author tried to do, in particular by referring to the views of the doctrine and extensive court jurisprudence.

⁹⁴ Wyrok SN z 18 lipca 1973 r., III KR 153/73, niepublikowany.

⁹⁵ Wyrok SA w Krakowie z 14 czerwca 2007 r., II AKa 83/07, LEX nr 314005.

Keywords: expert witness, court expert, ad hoc expert, special information

Bibliografia

Literatura

- Błoński M. [w:] *Dowody i postępowanie dowodowe w procesie karnym, Komentarz z praktycznym orzecznictwem*, Wzory pism procesowych, praca zbiorowa pod red. Kruszyński P., Warszawa 2015.
- Cieślak M., *Rola stron w zakresie dowodu z biegłych w postępowaniu karnym*, „Palestra” 1987, nr 1.
- Cieślak M., Doda Z., *Kierunki orzecznictwa Sądu Najwyższego w zakresie postępowania karnego (1980–1983)*, „Palestra” 1984, nr 10.
- Dąbrowski W., *Biegły w postępowaniu administracyjnym*, Warszawa 1967.
- Doda Z., Gabrele A., *Orzecznictwo Sądu Najwyższego, Komentarz*, t. 1, Dowody w procesie karnym, Warszawa 1995.
- Drejewicz D., *Ocena opinia biegłego w postępowaniu karnym*, „Przegląd Sądowy” 2014, nr 6.
- Gaberle A., *Biegli [w:] Dowody w sądowym procesie karny, Teoria i praktyka*, Warszawa 2010.
- Girdwoyń P., *Opinia biegłego w sprawach karnych w europejskim systemie prawnym, Perspektywy harmonizacji*, Warszawa 2011.
- Grzegorzczak T., *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, Kraków 1998.
- Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2003.
- Hofmański P., Zgryzek K., Sadzik H., *Kodeks postępowania karnego, Komentarz do art. 1–296*, t. 1, Warszawa 2011.
- Hofmański P., Zgryzek K., Sadzik E., *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, t. 1, Warszawa 2007.
- Iserzon E. [w:] Iserzon E., Starościak J., *Prawo administracyjne*, Warszawa 1963.
- Kalinowski S., Siewierski M., *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, Warszawa 1960.
- Kegel A., Kegel Z., *Przepisy o biegłych sądowych, tłumaczach i specjalistach, Komentarz*, Kraków 2004.
- Kędziora R., *Kodeks postępowania administracyjnego, Komentarz*, Warszawa 2017.
- Klich A., *Dowód z opinii biegłego w postępowaniu cywilnym, Biegły lekarz*, Warszawa 2016.
- Kłak Cz., „Pełność”, „jasność” i „niesprzeczność” jako kryteria oceny dowodu z opinii biegłego w polskim procesie karnym (art. 201 k.p.k.), „Studia Prawnicze KUL” 2012, nr 4.
- Kryże A. [w:] Kryże A., Niedzielak P., Petryna K., Wirzman T.E., *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, Warszawa 2001.

- Kurek E., *Biegły w postępowaniu administracyjnym*, „Wiedza Prawnicza” 2001, nr 3.
- Mały słownik języka polskiego*, praca zbiorowa pod red. Sobol E., Warszawa 2000.
- Marszał K., *Proces karny*, Katowice 1997.
- Ochendowski E., *Postępowanie administracyjne ogólne, egzekucyjne i sądownoadministracyjne, Wybór orzecznictwa*, Toruń 2014.
- Piasecki K., *System dowodów i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych*, Warszawa 2010.
- Piątek W. [w:] *Postępowanie administracyjne i sądownoadministracyjne z kazusami*, praca zbiorowa pod red. Hauser R. Skoczylas A., Warszawa 2016.
- Prusak F., *Komentarz do kodeksu postępowania karnego*, Warszawa 1999.
- Słownik 1000 potrzebnych słów*, praca zbiorowa pod red. Sobol E., Warszawa 2000.
- Słownik języka polskiego*, t. 1, praca zbiorowa pod red. Szymczak M., Warszawa 1978.
- Słownik współczesnego języka polskiego*, praca zbiorowa pod red. Dunaj B., Warszawa 1996.
- Stefański R.A., Zabłocki S., *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, t. 1, Warszawa 2003.
- Szalewska M., Masternak M., *Rola eksperta i jego opinii w postępowaniu administracyjnym* [w:] *Kodeks postępowania administracyjnego, Na 50-lecie kpa*, praca zbiorowa pod red. Niczyporuk J., Lublin 2010.
- Śliwiński S., *Polski proces karny*, Warszawa 1959.
- Śliwiński S., *Polski proces karny przed sądem powszechnym, Zasady ogólne*, Warszawa 1948.
- Tomaszewski T., *Dowód z opinii biegłego w procesie karnym*, Kraków 1998.
- Waśkowski E., *Podręcznik procesu cywilnego*, Wilno 1932.
- Widła T., *Ocena dowodu z opinii biegłego*, Katowice 1992.
- Wróbel A. [w:] Jaśkowska M., Wróbel A., *Kodeks postępowania administracyjnego, Komentarz*, Warszawa 2016.

Orzecznictwo

- Wyrok TK z 9 maja 2012 r., SK 24/11, OTK–A 2012, nr 5, poz. 49.
- Uchwała SN z 30 października 1985 r., III CZP 59/85, LEX nr 3175.
- Uchwała SN z 25 listopada 1971 r., VI KZP 47/71, OSNKW 1972, nr 2, poz. 25.
- Wyrok SN z 2 marca 2017 r., II KK 358/16, LEX nr 2259785.
- Wyrok SN z 25 maja 2010 r., I PK 192/09, LEX nr 585693.
- Wyrok SN z 7 października 2008 r., III KK 153/08, LEX nr 469432.

- Wyrok SN z 8 lutego 2008 r., II KK 255/07, LEX nr 376595.
- Wyrok SN z 26 października 2006 r., I CSK 166/06, LEX nr 209297.
- Wyrok SN z 4 października 2000 r., III CKN 1238/00, LEX nr 533879.
- Wyrok SN z 24 listopada 1999 r., I CKN 223/98, LEX nr 39411.
- Wyrok SN z 20 grudnia 1997 r., I CSK 149/17, LEX nr 2438309.
- Wyrok SN z 17 października 1985 r., I CR 271/85, OSNCP 1986, nr 10, poz. 156.
- Wyrok SN z 23 listopada 1982 r., II KR 186/82, LEX nr 17479.
- Wyrok SN z 3 maja 1982 r., I KR 319/81, OSNPG 1982, nr 11, poz. 149.
- Wyrok SN z 3 sierpnia 1981 r., IV KR 271/80, LEX nr 17325.
- Wyrok SN z 19 czerwca 1980 r., I KR 118/80, niepublikowany.
- Wyrok SN z 17 października 1979 r., I KR 140/79, LEX nr 17197.
- Wyrok SN z 10 października 1979 r., V KRN 225/79, LEX nr 1671617.
- Wyrok SN z 26 maja 1976 r., II K 76/76, OSNPG 1979, nr 10, poz. 93.
- Wyrok SN z 15 kwietnia 1976 r., II KR 48/76, OSNKW 1976, nr 10–11, poz. 133.
- Wyrok SN z 18 lipca 1975 r., I CR 331/75, LEX nr 7729.
- Wyrok SN z 18 lipca 1973 r., III KR 153/73, niepublikowany.
- Wyrok SN z 23 lipca 1970 r., Rw 700/70, LEX nr 21320.
- Wyrok SN z 20 stycznia 1970 r., II PR 18/69, LEX nr 6652.
- Wyrok SN z 11 lipca 1969 r., I CR 140/69, OSNCP 1970, nr 5, poz. 85.
- Postanowienie SN z 17 maja 2007 r., II KK 331/06, LEX nr 301131.
- Postanowienie SN z 17 grudnia 2014 r., II KK 330/14, LEX nr 1590287.
- Postanowienie SN z 10 czerwca 2014 r., III KK 37/14, LEX nr 1480336.
- Postanowienie SN z 30 stycznia 2014 r., II KK 1/14, LEX nr 1427458.
- Postanowienie SN z 13 czerwca 2013 r., III KK 60/14, LEX nr 1476967.
- Postanowienie SN z 4 lipca 2012 r., III KK 162/12, „Prokuratura i Prawo”, dodatek Orzecznictwo 2013, nr 2, poz. 6.
- Postanowienie SN z 12 kwietnia 2011 r., V KK 65/11, LEX 794537.
- Postanowienie SN z 22 grudnia 2010 r., II KK 291/10, LEX nr 694543.
- Postanowienie SN z 19 listopada 2010 r., III CSK 32/10, LEX nr 1110993.
- Postanowienie SN z 17 czerwca 1998 r., II KKN 311/97, „Prokuratura i Prawo”, dodatek Orzecznictwo 1998, nr 11–12, poz. 16.
- Wyrok NSA dnia z 27 maja 2011 r., II FSK 112/10, LEX nr 2561432.
- Wyrok NSA z 6 grudnia 2002 r., I GSK 246/12, LEX nr 1366373.
- Wyrok NSA z 25 sierpnia 1998 r., IV SA 1656/96, LEX nr 43813.
- Wyrok SA w Warszawie z 5 lipca 2017 r., II AKa 175/17, LEX nr 23447810.
- Wyrok SA w Szczecinie z 23 marca 2017 r., II AKa 2/17, LEX nr 2287456.
- Wyrok SA w Krakowie z 10 grudnia 2015 r., II AKa 227/15, LEX nr 2071957.
- Wyrok SA w Warszawie z 24 czerwca 2015 r., II AKa 114/15, LEX 1793911.

- Wyrok SA w Krakowie z 14 kwietnia 2015 r., II AKa 48/15, LEX nr 1799391.
Wyrok SA w Warszawie z 30 stycznia 2015 r., II AKa 238/14, LEX nr 1651984.
Wyrok SA w Białymstoku z 18 czerwca 2014 r., I ACa 160/14, LEX nr 1506648.
Wyrok SA w Katowicach z 20 listopada 2003 r., II AKa 392/03, LEX nr 120346.
Wyrok SA w Gdańsku z 24 lipca 2013 r., III AUa 1000/12, LEX nr 1353670.
Wyrok SA w Szczecinie z 5 grudnia 2012 r., I ACa 605/12, LEX nr 1246868.
Wyrok SA w Krakowie z 10 listopada 2012 r., II AKa 107/12, LEX nr 1293419.
Wyrok SA w Gdańsku z 18 października 2012 r., III AUa 573/12, LEX nr 1324478.
Wyrok SA w Katowicach z 24 listopada 2011 r., II AKa 421/11, LEX nr 1129775.
Wyrok SA w Krakowie z 14 czerwca 2007 r., II AKa 83/07, LEX nr 314005.
Wyrok SA w Krakowie z 26 października 2004 r., II AKa 207/04, LEX nr 145529.
Postanowienie SA w Katowicach z 23 października 2018 r., II AKz 821/18, LEX nr 2684698.
Wyrok WSA w Krakowie z 17 grudnia 2016 r., II SA/Kr 1461/15, LEX nr 1996384.
Wyrok WSA w Kielcach z 18 czerwca 2014 r., II SA/Ke 373/14, LEX nr 1479326.
Wyrok WSA w Opolu z 4 grudnia 2013 r., I SA/Op 487/13, LEX nr 1404368.
Wyrok WSA w Poznaniu z 2 czerwca 2010 r., IV SA/Po 44/10, LEX nr 643942.
Wyrok WSA w Lublinie z 29 stycznia 2010 r., I SA/Lu 601/09, LEX nr 559483.
Wyrok WSA w Krakowie z 24 kwietnia 2009 r., I SA/Kr 381/09, LEX nr 511359.
Wyrok WSA w Poznaniu z 8 listopada 2005 r., I SA/Po 2528/03, LEX nr 404399.

Akty prawne

- Ustawa z 30 sierpnia 2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 1634, ze zm.
Ustawa z 24 sierpnia 2001 r. Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia, tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 1124, ze zm.
Ustawa z 27 lipca 2001 r., Prawo o ustroju sądów powszechnych, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 217, ze zm.

Ustawa z 10 września 1999 r. Kodeks karny skarbowy, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 654, ze zm.

Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 2383.

Ustawa z 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 1375, ze zm.

Ustawa z 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 1550, ze zm.

Ustawa z 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 775.

Glosa do postanowienia Sądu Okręgowego w Katowicach z 27 października 2022 r., sygn. V K 163/22² (dot. konieczności zamieszczenia aprobaty prokuratora bezpośrednio przełożonego na przesyłanym do sądu wraz z aktami sprawy egzemplarzu aktu oskarżenia sporządzonego lub zatwierdzonego przez asesora prokuratorskiego)

Commentary to the decision of the District Court in Katowice of 27th October 2022, ref. no. V K 163/22

S T R E S Z C Z E N I E

Opracowanie stanowi krytyczną analizę komentowanego postanowienia Sądu Okręgowego w Katowicach utrzymującego w mocy poprzedzające go zarządzenie sędziego tegoż sądu o zwrocie aktu oskarżenia zatwierdzonego przez asesora prokuratorskiego, jako niespełniającego warunków formalnych takiego pisma procesowego, wobec braku adnotacji o jego zaaprobowaniu przez właściwego prokuratora przełożonego. Analiza trafności komentowanego orzeczenia skoncentrowana jest wokół istoty instytucji aprobaty decyzji asesora prokuratorskiego w kontekście jej wpływu na karno-proceduralną skuteczność czynności podejmowanych przez aprobowanego. Autor glosy, prezentując przebieg postępowania karnego w konkretnej sprawie, opowiada się zarówno przeciwko trafności wskazanego w jej tytule postanowienia Sądu Okręgowego w Katowicach, jak i rozważa potencjalne następstwa przyjęcia odmiennego spojrzenia na przedmiotową kwestię. Analizie zaprezentowanej problematyki starano się nadać zdecydowanie praktyczny charakter.

¹ Dr Cezary Golik – prokurator Prokuratury Rejonowej w Chorzowie

² Orzeczenie niepublikowane.

Słowa kluczowe: akt oskarżenia, projekt aktu oskarżenia, forma aktu oskarżenia, zwrot aktu oskarżenia, oskarżyciel, oskarżyciel publiczny, asesor, asesor prokuratury, wniesienie oskarżenia, wniesienie aktu oskarżenia, aprobatą, nadzór służbowy

TEZA

Aprobatą prokuratora bezpośrednio przełożonego widnieć powinna na oryginale aktu oskarżenia (egzemplarz w aktach sprawy), a nie na odpisie aktu oskarżenia, który znajduje się w aktach podręcznych w prokuraturze. Nie ulega wątpliwości, iż odpis winien być tożsamy z oryginałem danego dokumentu. Tym samym brak podpisu prokuratora [prokuratora bezpośrednio przełożonego nad asesorem sporządzającym akt oskarżenia – dop. wł.] na oryginale aktu oskarżenia sporządzonym przez asesora uniemożliwia ustalenie, że taka aprobatą została faktycznie wyrażona. Sąd nie może bowiem takiej aprobaty domniemywać w przypadku braku jej odnotowania na oryginale aktu oskarżenia w aktach sprawy.

W następstwie przeprowadzenia postępowania przygotowawczego w formie dochodzenia S.K. została oskarżona o popełnienie 6 przestępstw kwalifikowanych z art. 291 § 1 k.k. Skargę zasadniczą stanowił akt oskarżenia sporządzony przez Policję i zatwierdzony, stosownie do art. 331 § 1 k.p.k., w dniu 24 lutego 2022 r. przez asesora Prokuratury Rejonowej Katowice-Północ w Katowicach³. Prokurator Rejonowy Katowice-Północ w Katowicach, zgodnie z art. 24 § 1 k.p.k. i art. 31 § 1 k.p.k., w dniu 25 lutego 2022 r. przesłał akt oskarżenia do Sądu Rejonowego Katowice-Zachód w Katowicach⁴.

Na posiedzeniu 8 sierpnia 2022 r. Sąd Rejonowy Katowice-Zachód w Katowicach wydał postanowienie stwierdzające swoją niewłaściwość rzeczową i sprawę przekazał do Sądu Okręgowego w Katowicach⁵. W uzasadnieniu, wydanego na podstawie art. 35 § 1 k.p.k., postanowienia Sąd Rejonowy Katowice-Zachód w Katowicach wskazał, iż „analiza opisu czynów, która koreluje z treścią dowodów przekazanych z aktem oskarżenia, prowadzi do wniosku, że zarzucane oskarżonej zachowania należy

³ Sprawa oznaczona w Prokuraturze Rejonowej Katowice-Północ w Katowicach sygn. PR 3 Ds 7.2021.

⁴ Por. § 228 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 kwietnia 2016 r. – Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1115). Akt prawny określany w tym opracowaniu skrótem „Reg. prok.”.

⁵ Sprawa oznaczona w Sądzie Rejonowym Katowice-Zachód w Katowicach sygn. III K 123/22.

zakwalifikować jako przestępstwa tzw. prania brudnych pieniędzy z art. 299 § 1 k.k.". Zgodnie z art. 25 § 1 pkt 2 k.p.k. sprawy o przestępstwa określone w art. 299 k.k. należą do właściwości rzeczowej sądu powszechnego szczebla okręgowego. Strony nie zaskarżyły wydanego postanowienia i uzyskało ono walor prawomocności.

Sprawa następnie wpłynęła do Sądu Okręgowego w Katowicach, gdzie otrzymała sygn. V K 163/22.

4 października 2022 r. upoważniony sędzia Sądu Okręgowego w Katowicach, działając w ramach ustawowej kompetencji prezesa tego Sądu, wydał – w oparciu o przepis art. 337 § 1 k.p.k. – zarządzenie o zwrocie wniesionego aktu oskarżenia Prokuratorowi Rejonowemu Katowice-Północ w Katowicach w celu usunięcia w terminie 7 dni jego braków polegających na m.in. „udzieleniu aprobaty lub odmowy jej udzielenia na sporządzonym przez asesora projekcie aktu oskarżenia”. W uzasadnieniu zarządzenia czytamy: „Jak wskazuje art. 173 § 2 Pr. prok.⁶ [...] akty oskarżenia [...] sporządzone przez asesora prokuratury podlegają aprobacie prokuratora bezpośrednio przełożonego. Aprobata polega na akceptacji projektu decyzji. Z § 67 Reg. prok. wynika, że udzielenie aprobaty lub odmowa jej udzielenia następuje przez zamieszczenie na rękopisie albo odpisie pisma procesowego odpowiedniej adnotacji, daty i podpisu oraz odcisnięcie pieczęci służbowej. W razie odmowy udzielenia aprobaty asesorowi prokuratury udziela się wskazówek co do sposobu załatwienia sprawy lub usunięcia stwierdzonych uchybień. W przedmiotowej sprawie brak tego typu adnotacji”.

Odpis zarządzenia o zwrocie aktu oskarżenia wpłynął do Prokuratury Rejonowej Katowice-Północ w Katowicach 6 października 2022 r.

13 października 2022 r. asesor Prokuratury Rejonowej Katowice-Północ w Katowicach sporządził i wniósł – zgodnie z art. 337 § 2 k.p.k. – do Sądu Okręgowego w Katowicach zażalenie na przedmiotowe zarządzenie. Z odwołaniem do treści art. 427 § 2 k.p.k. i art. 438 pkt 2 k.p.k. we wniesionej skardze podniesiony został wobec zaskarżonego zarządzenia zarzut, mającej wpływ na jego treść, obrazy przepisów prawa procesowego w postaci art. 332 § 1 pkt 2 k.p.k. w zw. z art. 173 § 2 Pr. prok., a polegający na niezasadnym zwrocie aktu oskarżenia w sytuacji, gdy brak jest wymogu udzielenia aprobaty lub odmowy jej udzielenia na odpisie aktu oskarżenia przesyłanym wraz z aktami do sądu. Podnosząc ten zarzut, stosownie do treści art. 427 § 1 k.p.k. i art. 437 § 1 i 2 k.p.k., autor zażalenia wniósł o uchylenie zaskarżonego zarządzenia i przekazanie sprawy do rozpoznania

⁶ Ustawa z dnia 28 stycznia 2016 roku prawo o prokuraturze (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 390). Akt prawny określany w tym opracowaniu skrótem „Pr. prok.”.

Sądowi Okręgowemu w Katowicach. W uzasadnieniu zażalenia wskazano, iż z obowiązujących przepisów nie wynika obowiązek przekazania do sądu odpisu aktu oskarżenia, na którym naniesiono aprobatę. Autor zażalenia wskazał nadto, iż zgodnie z art. 173 § 2 Pr. prok. aprobatą polega na akceptacji projektu decyzji, z kolei do sądu przesyłany jest odpis aktu oskarżenia, a nie jego projekt. W treści zażalenia znalazło się także oświadczenie, iż w niniejszej sprawie aprobatą aktu oskarżenia została udzielona, a odpis aktu oskarżenia, na którym została ona naniesiona, przechowywany jest w aktach podręcznych sprawy znajdujących się w prokuraturze⁷. Skarżący podniósł także, iż instytucja aprobaty decyzji procesowych wydawanych lub zatwierdzanych przez asesora prokuratury jest jedną z form wewnętrznego nadzoru służbowego sprawowanego przez prokuratora przełożonego, i wskazał, że w piśmiennictwie wyrażony jest zasadny pogląd, zgodnie z którym „doręczenie uprawnionym podmiotom określonych decyzji lub pism procesowych asesora, bez uprzedniej aprobaty prokuratora bezpośrednio przełożonego, nie pozbawia ich mocy prawnej” (A. Kiełtyka, W. Kotowski, A. Ważny [w:] *Prawo o prokuraturze, Komentarz*, wyd. 2, wyd. elektroniczne Lex 2021). Tym samym nawet wniesienie przez asesora do sądu aktu oskarżenia bez uzyskania aprobaty prokuratora przełożonego nie wpływa na jego ważność ani nie może stanowić podstawy jego zwrotu w trybie art. 337 § 1 k.p.k.

Sąd Okręgowy w Katowicach – przystępując w trybie art. 337 § 2 k.p.k. do rozpoznania wniesionego zażalenia – 18 października 2022 r. zarządził, z przywołaniem art. 120 § 1 k.p.k., wezwanie „Prokuratury Rejonowej Katowice-Północ w Katowicach” do „wykazania, że wniesione zażalenie zostało zaaprobowane przez Prokuratora bezpośrednio przełożonego nad sporządzającym je asesorem prokuratorskim” – pod rygorem uznania tego pisma za bezskuteczne. Odpis zarządzenia został doręczony do Prokuratury Rejonowej Katowice-Północ w Katowicach 20 października 2022 r.

Za pismem z 26 października 2022 r. przesłano z Prokuratury Rejonowej Katowice-Północ w Katowicach do Sądu Okręgowego w Katowicach kopię odpisu przedmiotowego zażalenia znajdującego się w aktach podręcznych sprawy, na której widoczna była adnotacja o udzieleniu aprobaty na przedmiotowym środku zaskarżenia sporządzonym przez asesora prokuratorskiego.

Sąd Okręgowy w Katowicach – działając w trybie art. 337 § 2 k.p.k. – postanowieniem z 27 października 2022 r., sygn. V K 163/22, orzekł o utrzymaniu w mocy zaskarżonego zarządzenia o zwrocie aktu oskarżenia.

⁷ Stwierdzenie odpowiadające rzeczywistości.

Zgodnie z uzasadnieniem orzeczenia: „Sąd odwoławczy stanął na stanowisku, iż aprobata prokuratora bezpośrednio przełożonego widnieć powinna na oryginale aktu oskarżenia (egzemplarz w aktach sprawy), a nie – jak wskazano w zażaleniu – na odpisie aktu oskarżenia, który znajduje się w aktach podręcznych w prokuraturze. Nie ulega wątpliwości, iż odpis winien być tożsamy z oryginałem danego dokumentu. Tym samym brak podpisu prokuratora [zapewne chodzi o prokuratora bezpośrednio przełożonego nad asesorem – dop. wł.] na oryginale aktu oskarżenia sporządzonym przez asesora uniemożliwia ustalenie, że taka aprobata została faktycznie wyrażona. Sąd nie może bowiem takiej aprobaty domniemywać w przypadku braku jej odnotowania na oryginale aktu oskarżenia w aktach sprawy”.

Wobec uprawomocnienia się zarządzenia o zwrocie aktu oskarżenia w dniu 8 listopada 2022 r. organ Policji sporządził nowy akt oskarżenia. 25 listopada 2022 r. został on zatwierdzony przez asesora prokuratorskiego po uprzednim uzyskaniu aprobaty Prokuratora Rejonowego Katowice-Północ w Katowicach, który 30 listopada 2022 r. wniósł go ponownie do Sądu Okręgowego w Katowicach. Wymagane przepisem art. 337 § 3 k.p.k. „uzupełnienie” aktu oskarżenia w tej sytuacji polegało na przesłaniu do sądu egzemplarza aktu oskarżenia z naniesioną adnotacją o udzieleniu aprobaty. Tożsama adnotacja o aprobacie znalazła się na egzemplarzu aktu oskarżenia pozostawionym w aktach podręcznych sprawy w jednostce prokuratury⁸.

Aprobata aktu oskarżenia sporządzonego – czy też, jak w omawianym przypadku, zatwierdzonego przez asesora prokuratorskiego – nie należy do warunków formalnych aktu oskarżenia określonych w art. 119 k.p.k. oraz art. 333–335 k.p.k., a co za tym idzie fakt jej istnienia lub braku nie mógł być przedmiotem oceny przez sędziego Sądu Okręgowego w Katowicach, gdyż takiej kompetencji nie przyznawał mu przepis art. 337 § 1 k.p.k. W konsekwencji tego wydane zarządzenie o zwrocie aktu oskarżenia winno zostać uchylone przez Sąd Okręgowy w Katowicach, który badał jego prawidłowość na skutek zaskarżenia zażaleniem przewidzianym w art. 337 § 2 k.p.k. Sędzia Sądu Okręgowego w Katowicach, zarządzając na podstawie art. 337 § 1 k.p.k. o zwrocie aktu oskarżenia, wyszedł poza ustawowy zakres przesłanek zastosowania instytucji normowanej przepisem art. 337 § 1 k.p.k. Nie dostrzegł tego Sąd Okręgowy w Katowicach, działając jako instancja odwoławcza.

Nie sposób zgodzić się z twierdzeniem zawartym w uzasadnieniu glosowanego postanowienia Sądu Okręgowego w Katowicach, że „aprobata [...] widnieć powinna na oryginale aktu oskarżenia (egzemplarz w aktach

⁸ Sprawa na tym etapie oznaczona w Prokuraturze Rejonowej Katowice-Północ w Katowicach sygn. 4109-5.Ds.1456.2022.

sprawy), a nie na odpisie aktu oskarżenia, który znajduje się w aktach podręcznych w prokuraturze”. W rzeczywistości bowiem adnotację o udzieleniu (albo odmowie udzielenia) aprobaty zamieszcza się na „projekcie” aktu oskarżenia (§ 66 Reg. prok.). A zatem na dokumencie niebędącym jeszcze aktem oskarżenia w rozumieniu procesowym, gdyż niepodpisanym przez asesora prokuratorskiego. Istotą instytucji aprobaty jest bowiem konsultacja zamysłu asesora prokuratorskiego z prokuratorem bezpośrednio przełożonym przed podjęciem przez asesora najistotniejszych decyzji procesowych (m.in. decyzji o zakończeniu postępowania przygotowawczego aktem oskarżenia). Konsultacja ta – w razie odmiennej oceny przełożonego – skutkować musi „udzieleniem asesorowi wskazówek co do sposobu załatwienia sprawy lub usunięcia stwierdzonych uchybień” (§ 67 zd. 2 Reg. prok.), a może także podjęciem przez prokuratora przełożonego działań o charakterze imperatywnym (art. 7 § 2 Pr. prok. w zw. art. 174 § 1 pkt 1 Pr. prok.). Wobec powyższego adnotacja o udzieleniu albo odmowie udzielenia aprobaty aktu oskarżenia asesora prokuratorskiego nie jest zamieszczana ani na „oryginalne”, ani też na „odpisie oryginału” aktu oskarżenia, gdyż w momencie jej nanoszenia przedstawiony do aprobaty dokument jest jedynie „projektem oryginału aktu oskarżenia”. Nawet po udzieleniu aprobaty (czego formalnym wyrazem jest naniesienie na projekcie decyzji asesora prokuratorskiego stosownej adnotacji przez jego bezpośredniego przełożonego – § 67 zd. 1 Reg. prok.) dokument taki nie jest jeszcze decyzją procesową, lecz nadal jedynie jej projektem. Decyzją procesową stanie się dopiero z chwilą złożenia pod nim podpisu przez asesora prokuratorskiego⁹.

Aprobata decyzji asesora prokuratorskiego, w tym aktów oskarżenia, jest jedną z form wewnętrznego nadzoru służbowego sprawowanego nad asesorem przez prokuratora przełożonego (§ 65 ust. 1 pkt 6 Reg. prok.)¹⁰. Z tego względu aprobata ma tylko i wyłącznie charakter wewnętrzny, co oznacza, że jest ona dokonywana na egzemplarzach decyzji procesowych [w rzeczywistości na projektach decyzji – *dop. wł.*] zawartych w aktach podręcznych i nie jest komunikowana na zewnątrz¹¹. Aprobata nie ma charakteru konstytuującego decyzję procesową asesora prokuratorskiego, a zatem nie stanowi ona swoistej „kontrasygnaty” prokuratora przełożonego

⁹ Z tego względu zawarte w § 67 zd. 1 Reg. prok. stwierdzenie, że aprobatę zamieszcza się na „piśmie procesowym”, jest obarczone błędem, gdyż w istocie dokument taki jest nadal – do czasu jego podpisania przez asesora prokuratorskiego – jedynie „projektem pisma procesowego”.

¹⁰ A. Kiełtyka, W. Kotowski, A. Ważny, *Prawo o prokuraturze. Komentarz*, wyd. 2, wydanie elektroniczne Lex/el. 2021 – komentarz do art. 173 ustawy Prawo o prokuraturze. Zob. także postanowienie SN z 30 sierpnia 2023 r., V KK 167/23, Lex nr 3599808.

¹¹ P. Turek, *Prawo o prokuraturze. Komentarz*, wydanie elektroniczne Lex/el. 2023 – komentarz do art. 173 ustawy Prawo o prokuraturze. Zob. także postanowienie SN z 30 sierpnia 2023 r., V KK 167/23, Lex nr 3599808.

składanej na decyzji podległego mu asesora. Służbowo-wewnętrzny charakter aprobaty decyzji asesora prokuratorskiego stanowi o tym, że aprobata nie ma charakteru procesowego. W tym względzie aprobata różni się fundamentalnie od instytucji prokuratorskiego „zatwierdzenia” określonych czynności procesowych wykonywanych przez nieprokuratorskie organy ścigania (art. 325e § 2 zd. 1 k.p.k.). Zatwierdzenie takie ma charakter procesowy i skutek konstytuujący decyzję procesową, która do momentu zatwierdzenia jest tzw. decyzją niepełną¹². W istocie swej to właśnie zatwierdzenie jest „kontrasygnatą” decyzji procesowych autorstwa funkcjonariuszy nadzorowanych przez prokuratora nieprokuratorskich organów ścigania. Zatwierdzenie, o którym mowa w art. 325e § 2 zd. 1 k.p.k., różni się od aprobaty i tym, że dotyczy decyzji już „wydanych” (*arg. z art. 325e § 1 zd. 1 k.p.k.*), zaś aprobata jedynie projektów przyszłych, a zatem dopiero mających być wydanymi decyzji procesowych.

Właśnie z uwagi na wewnętrzny charakter aprobaty prezes sądu mającego rozpoznać sprawę zawisłą z aktu oskarżenia asesora prokuratorskiego nie bada istnienia aprobaty. Artykuł 337 § 1 k.p.k. nie przyznaje mu takiej kompetencji. Aprobata decyzji asesora prokuratorskiego (w tym i aktu oskarżenia) nie jest komunikowana na zewnątrz. Jedynym zewnętrznym wyrazem zaaprobowania aktu oskarżenia sporządzonego lub zatwierdzonego przez asesora prokuratorskiego jest pismo podpisane przez kierownika danej jednostki organizacyjnej prokuratury przesyłające do sądu tenże akt oskarżenia wraz z aktami sprawy (§ 228 ust. 1 Reg. prok.)¹³. Wpłynięcie tego pisma do sądu rozpoczyna czynności procesowe normowane w art. 337 § 1 k.p.k.. Z wyżej podanych względów – wbrew temu, co twierdzi Sąd Okręgowy w Katowicach w motywach głosowanego postanowienia – sąd, do którego wpłynęła sprawa z asesorskiego aktu oskarżenia nie musi „domniemywać” jej istnienia ani też nie musi tego „wiedzieć” (w znaczeniu pewności), gdyż istnienie lub brak aprobaty takiego aktu oskarżenia są okolicznościami obojętnymi procesowo. Akt oskarżenia sporządzony lub zatwierdzony przez asesora prokuratorskiego jest procesowo skuteczny niezależnie od tego, czy aprobata jego projektu miała miejsce.

Argumentu przemawiającego za tym, że aprobata objętych nią decyzji (co dotyczy także aktów oskarżenia) asesora prokuratorskiego nie ma znaczenia dla ich skuteczności karnoprocessowej, dostarcza regulacja § 68 Reg. prok., zgodnie z którym jeżeli uzyskanie aprobaty przed podjęciem określonej decyzji jest niemożliwe lub w znacznym stopniu utrudnione, a okoliczności sprawy wymagają niezwłocznego działania, asesor prokura-

¹² K. Marszał [w:] K. Marszał, S. Stachowiak, K. Zgryzek, *Proces karny*, Katowice 2003, s. 309.

¹³ R.A. Stefański, *Metodyka pracy prokuratora w sprawach karnych*, wyd. elektroniczne Lex 2017 – uwagi do art. 173 ustawy Prawo o prokuraturze.

tury podejmuje decyzję samodzielnie, zawiadamiając bezzwłocznie o zajętych stanowisku kierownika jednostki lub jego zastępcę. Przepis § 68 Reg. prok. pozbawia instytucję aprobaty charakteru bezwzględno¹⁴. Dla potrzeb oceny, czy istnienie aprobaty aktu oskarżenia sporządzonego lub zatwierdzonego przez asesora prokuratorskiego może być badane w trybie art. 337 § 1 k.p.k., przepis § 68 Reg. prok. ma takie znaczenie, iż w razie dopuszczenia takiej ewentualności w trybie formalnej kontroli aktu oskarżenia przez sąd, stwierdzając brak aprobaty, musiałby badać także ewentualność zaistnienia szczególnych przeszkód jej uzyskania przez asesora określonym tym przepisem. Konieczność przeprowadzenia tego rodzaju „postępowania wypadkowego” najczęściej skutkowałaby faktycznym wstrzymaniem biegu postępowania karnego w jego głównym nurcie, co na przykład w przypadku spraw, gdzie kierowany jest akt oskarżenia wobec osoby tymczasowo aresztowanej, prowadziłoby do poważnych komplikacji procesowych ze szkodą przede wszystkim dla podsądnego.

Z podanych wyżej względów akt oskarżenia sporządzony albo zatwierdzony przez asesora prokuratorskiego bez uprzedniej aprobaty jego projektu przez przełożonego prokuratora nie traci określonego przepisami procedury karnej znaczenia tej czynności procesowej i jest skuteczną skargą zasadniczą. Ewentualną konsekwencją skierowania przez asesora aktu oskarżenia bez uprzedniego uzyskania aprobaty jego projektu przez prokuratora przełożonego, oczywiście poza hipotezą § 68 Reg. prok., jest ewentualność poniesienia przez asesora konsekwencji służbowych lub dyscyplinarnych¹⁵. W praktyce jednak prawdopodobieństwo „uzewnętrznienia” takiego aktu oskarżenia jest niewielkie, skoro każdy akt oskarżenia asesora prokuratorskiego przesyłany jest do sądu wraz z aktami sprawy za pismem sporządzonym przez prokuratora kierującego jednostką organizacyjną prokuratury, w której asesor pełni służbę (§ 228 ust. 1 Reg. prok.).

Na koniec warto postawić pytanie, o to jaki skutek miałby zaistnieć w wyniku stwierdzenia przez sędziego Sądu Okręgowego w Katowicach braku aprobaty przedmiotowego aktu oskarżenia? Przeprowadzone bowiem w trybie art. 337 § 1 k.p.k. badanie prawidłowości tego pisma procesowego – w razie ustalenia braku aprobaty aktu oskarżenia – musiałoby przecież zawoocować określonymi konsekwencjami procesowymi. Uprawnomocnienie zarządzenia określonego w art. 337 § 1 k.p.k. powoduje stan „zwrotu aktu oskarżenia” oskarżycielowi. Nie oznacza to jednak zwrotu samej „sprawy”, która pozostaje zawisła przed sądem. To sąd pozostaje dysponentem jej dalszego biegu. Przepis art. 337 § 3 k.p.k. nakazuje wniesienie „poprawionego

¹⁴ Postanowienie SN z 30 sierpnia 2023 r., V KK 167/23, Lex nr 3599808.

¹⁵ P. Turek, *Prawo o prokuraturze. Komentarz*, wydanie elektroniczne Lex/el. 2023 – komentarz do art. 173 ustawy Prawo o prokuraturze.

lub uzupełnionego” aktu oskarżenia. Norma art. 337 § 3 k.p.k. dotyczy jednak tylko oskarżyciela, który nie zaskarżył zarządzenia o zwrocie aktu oskarżenia. W niniejszej sprawie tymczasem do zaskarżenia, choć nieskutecznego, doszło. Oczekiwanie przez sędziego zarządzającego zwrot aktu oskarżenia jego „poprawienie” albo „uzupełnienie” miało polegać na ujawnieniu wobec sądu faktu udzielenia albo odmowy udzielenia aprobaty. Faktyczny problem zaistniałby wtedy, gdyby prokurator kierujący oskarżającą jednostką organizacyjną prokuratury odmówił ujawnienia faktu aprobaty albo powiadomił sąd, iż akt oskarżenia takowej nie uzyskał przed jego wniesieniem. To Sąd Okręgowy w Katowicach musiałby w takiej sytuacji zadecydować co do dalszego bytu procesowego postępowania w przedmiotowej sprawie. Wpierw jednak prezes tego sądu (czy też działający z jego upoważnienia sędzia) musiałby skierować sprawę na posiedzenie, gdyż tylko ono stanowi odpowiednie forum do podjęcia decyzji takiej wagi. Zapewne byłoby to posiedzenie w przedmiocie umorzenia postępowania, o którym mowa w art. 339 § 3 pkt 1 k.p.k. Tu zaś rodzi się kolejny problem sprowadzający się do pytania, który z przepisów art. 17 § 1 pkt 2–11 k.p.k. miałby stanowić podstawę takiej decyzji? Czy byłby to „brak skargi uprawnionego oskarżyciela” (art. 17 § 1 pkt 9 k.p.k.)? A może „inna okoliczność wyłączająca ściganie” (art. 17 § 1 pkt 11 k.p.k.)? W istocie szkoda, że do wydania takiego postanowienia nie doszło. Zapewne spotkałoby się ono z zażaleniem oskarżyciela publicznego, co w konsekwencji doprowadziłoby do konieczności zajęcia stanowiska przez Sąd Apelacyjny w Katowicach.

Rozstrzygnięcie głosowanego postanowienia i przytoczone na jego poparcie argumenty uzasadnienia są konsekwencjami całkowicie błędnej oceny charakteru instytucji aprobaty decyzji asesora prokuratorskiego, a zatem błędnej interpretacji przepisów pragmatyki regulującej funkcjonowanie prokuratury i sprzężonych z nimi implikacji karnoproceduralnych. To samo tyczy się uprzedniego zarządzenia sędziego sądu mającego rozstrzygnąć sprawę o zwrocie aktu oskarżenia oskarżycielowi jako niespełniającemu warunków formalnych.

A B S T R A C T

The presented commentary to the decision of the District Court in Katowice of 27th October 2022, ref. no. V K 163/22, refers to the issue of an institution of approval procedural decisions of prosecutor's assessor as a condition of procedural effectiveness of indictment signed by prosecutor's assessor.

Keywords: indictment, project of indictment, return of indictment, prosecutor, public prosecutor, assessor, prosecutor's assessor, approval, official approval, approval of indictment, official supervision

Bibliografia

Akty prawne

Ustawa z dnia 28 stycznia 2016 r. Prawo o prokuraturze (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 390).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 kwietnia 2016 r. Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1115).

Literatura

A. Kiełtyka, W. Kotowski, A. Ważny, *Prawo o prokuraturze. Komentarz*, wyd. 2, wydanie elektroniczne Lex/el. 2021.

K. Marszał, S. Stachowiak, K. Zgryzek, *Proces karny*, Katowice 2003.

R.A. Stefański, *Metodyka pracy prokuratora w sprawach karnych*, wyd. elektroniczne Lex 2017.

P. Turek, *Prawo o prokuraturze. Komentarz*, wydanie elektroniczne Lex/el. 2023.

Orzecznictwo sądowe

Postanowienie SN z dnia 30 sierpnia 2023 r., sygn. V KK 167/23, Lex nr 3599808.

Komunikaty dla Autorów i Czytelników

.....

I. Informacje dla autorów i recenzentów

Warunki publikacji i wskazówki edytorskie

1. „Wojskowy Przegląd Prawniczy” przyjmuje do publikacji artykuły, materiały szkoleniowe i glosy o tematyce prawnej i dotyczące wojskowości, w szczególności z zakresu: międzynarodowego prawa humanitarnego, terroryzmu, cyberterroryzmu, cyberprzestępczości, bezpieczeństwa międzynarodowego, narodowego i wewnętrznego, obronności, jak również artykuły historyczne o tematyce prawnej i wojskowej.
2. Materiały należy przysyłać na adres e-mail: redakcja.pk.wpp@prokuratura.gov.pl.
3. Redakcja prosi o nadsyłanie materiałów przeznaczonych do publikacji wyłącznie w formie elektronicznej w edytorze Word, dla następujących ustawień: marginesy standardowe, czcionka Times New Roman w rozmiarze 12 (dla przypisów dolnych 10), interlinia 1,5 wiersza.
4. Ramy artykułu nie powinny przekraczać 25 stron znormalizowanego tekstu, a pozostałych opracowań – 10 stron.
5. Na pierwszej stronie należy zamieścić: imię i nazwisko autora (autorów), tytuł pracy, krótkie (kilkudzaniowe) streszczenie ujmujące główne tezy opracowania. Należy dołączyć tłumaczenie tytułu i streszczenia (2–3 zdania) w języku angielskim.
6. Nie należy dołączać streszczeń do materiałów innego rodzaju (głos, recenzji, sprawozdań).
7. Na końcu pracy należy podać: adres (adresy) autora (autorów), nr telefonu, adres e-mail, a także informacje o statusie profesjonalnym autora (autorów), z wyszczególnieniem posiadanych tytułów naukowych, nazwy instytucji zatrudniającej oraz zajmowanego stanowiska. Od doktorantów i aplikantów wymagana jest opinia dotycząca wartości merytorycznej przedstawionego artykułu – rekomendacja opiekuna naukowego i odpowiednio zawodowego.
8. W przypadku asesora oraz asystenta prokuratora oczekuje się rekomendacji kierownika jednostki organizacyjnej, a asystenta sędziego – przewodniczącego wydziału.

9. Redakcja zastrzega sobie prawo do dokonywania w nadesłanych materiałach zmian tytułów, skrótów, poprawek stylistyczno-językowych oraz innych przeróbek technicznych.
10. Redakcja przyjmuje prace dotychczas niedrukowane, a niezamówione materiały zwraca wyłącznie na życzenie autora (autorów).

Zasady recenzowania

Wszystkie materiały publikowane w czasopiśmie podlegają ocenie recenzentów. Recenzentowi nie przekazuje się informacji o autorze materiału przekazanego w celu sporządzenia recenzji. Autor ma prawo zapoznać się z treścią recenzji. Nazwiska recenzentów poszczególnych materiałów nie są ujawniane.

Recenzja przedstawiana jest redakcji w formie pisemnej i elektronicznej, w terminie 1 miesiąca od otrzymania materiału przez recenzenta. Termin ten w uzasadnionych wypadkach może zostać przedłużony w uzgodnieniu z Redaktorem Naczelnym „Wojskowego Przeglądu Prawniczego”. Przekroczenie wskazanego terminu może skutkować powierzeniem sporządzenia recenzji innej osobie wskazanej przez Redaktora Naczelnego.

Recenzja powinna zawierać jednoznaczny wniosek recenzenta dotyczący dopuszczenia materiału do publikacji lub jego odrzucenia. W przypadku zasugerowania przez recenzenta poprawek, warunkiem przyjęcia materiału do publikacji jest ich uwzględnienie przez autora tekstu.

W recenzji należy przedstawić główne tezy recenzowanego materiału.

Merytoryczna ocena recenzowanego tekstu powinna uwzględniać wartość tekstu, a w szczególności przydatność poruszonej w nim tematyki dla potrzeb praktyki i zgodności tekstu z profilem wydawniczym „Wojskowego Przeglądu Prawniczego”, poprawność logiczną wywodów, sposób przedstawiania poglądów własnych autora oraz poprawność wykorzystania przywołanych w tekście poglądów doktryny i judykatury.

Formalna ocena recenzowanego tekstu powinna obejmować poprawność językową i redakcyjną tekstu oraz wskazywać, czy nadesłany tekst odpowiada wymogom stawianym przez redakcję „Wojskowego Przeglądu Prawniczego”. Zauważone błędy i poprawki w tym zakresie należy wskazać w recenzji.

Ostateczną decyzję o przyjęciu materiału do publikacji bądź jego odrzuceniu podejmuje Redakcja.

Lista recenzentów współpracujących z czasopiśmie zamieszczana jest na stronie internetowej Prokuratury Krajowej, w zakładce „Wojskowy Przegląd Prawniczy” i podlega corocznej aktualizacji.

Zapobieganie przypadkom ghostwriting i guest authorship

Redakcja podejmuje działania zapobiegające przypadkom *ghostwriting* (osoba wniosła istotny wkład w powstanie publikacji, bez ujawnienia swojego udziału jako jeden z autorów) oraz *guest authorship* (osoba jest wymieniana jako autor lub współautor publikacji, choć jej udział w powstaniu tekstu jest znikomy lub w ogóle nie miał miejsca) poprzez zobowiązanie autora lub współautorów składających materiał do redakcji do procentowego określenia swojego wkładu w powstanie publikacji, a także poinformowania redakcji o źródłach finansowania badań, których wyniki zostały przedstawione w utworze.

II. Informacje dla czytelników

Minister Nauki komunikatem z 5 stycznia 2024 r. ogłosił wykaz czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych. W wykazie pod pozycją 32218 umieszczony został „Wojskowy Przegląd Prawniczy”. Czasopismo uzyskało **40 pkt**.

NAKLAD 200 EGZ.